T.C.
ZONGULDAK BÜLENT ECEVİT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

Yüksek Lisans Tezi

SOSYAL İÇERME BAĞLAMINDA TÜRKİYE'DE ÇOCUĞUN KATILIM HAKKI VE TEMSİLİ

Sude ÖZYURT

Zonguldak 2023

T.C.
ZONGULDAK BÜLENT ECEVİT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

Yüksek Lisans Tezi

SOSYAL İÇERME BAĞLAMINDA TÜRKİYE'DE ÇOCUĞUN KATILIM HAKKI VE TEMSİLİ

Hazırlayan
Sude ÖZYURT

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Hüseyin ÇAVUŞOĞLU

Zonguldak 2023

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Hazırladığım Yüksek Lisans Tezinin bütün aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara riayet ettiğimi, çalışmada doğrudan veya dolaylı olarak kullandığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, yazımda ve basımda enstitü tez yazım ve basım yönergesine uygun davranıldığını taahhüt ederim.

Sude ÖZYURT

14.03.2023

T.C.
ZONGULDAK BÜLENT ECEVİT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAYI

Enstitümüzün Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalında 195282116009 numaralı Sude Özyurt'un hazırladığı "**Sosyal İçerme Bağlamında Türkiye'de Çocuğun Katılım Hakkı Ve Temsili**" konulu ~~DOKTORA~~/YÜKSEK LİSANS tezi ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca **18/01/2023 Çarşamba günü saat 16:00'da** yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda tezinin onayına OYBİRLİĞİYLE/~~OYÇOKLUĞUYLA~~ karar verilmiştir.

Doç. Dr. Rahman DAĞ
Başkan

Doç. Dr. Hüseyin ÇAVUŞOĞLU
(Tez Danışmanı)
Üye

Doç. Dr. Umut KEDİKLİ
Üye

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

… /… / 20…

Doç. Dr. Yücel NAMAL
Enstitü Müdürü

ÖZET

Kurum	: ZBEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı
Tez Başlığı	: Sosyal İçerme Bağlamında Türkiye'de Çocuğun Katılım Hakkı ve Temsili
Tez Yazarı	: Sude ÖZYURT
Tez Danışmanı	: Doç. Dr. Hüseyin ÇAVUŞOĞLU
Türü, Yılı	: Yüksek Lisans, 2023
Sayfa Adedi	: 75

Sosyal içerme bağlamında Türkiye'de çocuğun katılım ve temsil sorununu konu alan çalışma, Türkiye'de çocuğa yönelik katılım politikalarını ele almakta ve bu politikalar ile çocuğun kendini toplumda nasıl temsil ettiğini incelemektedir. Çalışmanın amacı, sosyal içerme bağlamında Türkiye'de çocuğun katılım hakkı ve temsilini ortaya koymaktır. Bu bağlamda uygulanan politikalar incelenerek, Türkiye'de çocukların katılım ve temsil hakkı durumu ortaya konulmuştur. Çalışmanın temel dayanağını, Birleşmiş Milletler (BM) Çocuk Hakları Sözleşmesi oluşturmaktadır. Çalışma, dezavantajlı gruplara yönelik Türkiye düzeyinde konuya ilişkin çok fazla araştırmanın bulunmaması, yeni gelişmekte olan çocuk meclisleri gibi oluşumlar konusunda katkı vermesi ve konuya ilişkin politikalar düzeyinde katkı sağlaması yönünden önem taşımaktadır.

Anahtar kelimeler: Sosyal İçerme, Katılım, Temsil, Dezavantajlı Grup.

ABSTRACT

Institution	: ZBEU Institute of Social Sciences, Department of Political Science and Public Administration
Thesis Title	: In the Context of Social Inclusion the Child's Right to Participation and Representation in Turkey
Thesis Author	: Sude ÖZYURT
Thesis Adviser	: Assoc. Prof. Dr. Hüseyin ÇAVUŞOĞLU
Type, Year	: MSc. Thesis, 2023
Number of Pages	: 75

In the context of social inclusion, the study on the problem of participation and representation of the child in Turkey deals with the policies of participation in the child in Turkey and examines how the child represents himself in society with these policies. The aim of the study is to demonstrate the right and representation of the child in Turkey in the context of social inclusion. In this context, the policies implemented were examined and the right to participation and representation of children in Turkey has been demonstrated. The legitimacy framework of the study constitutes the United Nations (UN) Children's Rights Convention. The study is important in terms of the lack of research on the issue at the Turkish level for disadvantaged groups, contributing to formations such as newly developing children's assemblies and contributing to the level of policies related to the issue.

Keywords: Social inclusion, participation, representation, disadvantaged group.

ÖN SÖZ

“Sosyal içerme bağlamında Türkiye’de çocuğun katılım hakkı ve temsili’’ adlı çalışmada, dezavantajlı grup kapsamında bulunan çocuğun karşılaştığı sorunlar ölçüsünde yürütülen sosyal içerme politikalarına değinilerek, ülkemizde çocuğun katılım hakkı ve temsil boyutunun incelenmesi amaçlanmıştır.

Çalışmam süresince desteğini ve özverisini bir an olsun esirgemeyen, fikirlerime önem vererek özgür bir şekilde çalışmama imkan sağlayan kıymetli danışmanım, saygıdeğer Doç. Dr. Hüseyin ÇAVUŞOĞLU’na teşekkürlerimi sunarım. Çalışmanın konusunun oluşturulması noktasında yardımlarını esirgemeyen Dr. Öğr. Üyesi Şenay GÜNEYMEN’e teşekkür ederim.

Bana hayatı öğreten, eğitimime yön vermem ve hedeflerimi gerçekleştirmem konusunda her zaman destekçim olan abim Nusret Alican ÖZYURT’a, hayatım boyunca büyük bir emek ve özveri ile beni yetiştirmiş olan, kendi ayaklarımın üzerinde durmamı sağlayan, hakkını asla ödeyemeyeceğim annem Ayşe ÖZYURT’a, güvenini ve gücünü her daim kalbimde hissettiğim merhum babam Nusret ÖZYURT’a teşekkürü borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET ..... **iv**
ABSTRACT ..... **v**
ÖN SÖZ ..... **vi**
İÇİNDEKİLER ..... **vii**
TABLO LİSTESİ ..... **x**
KISALTMALAR LİSTESİ ..... **xi**
GİRİŞ **1**
1. KAVRAMSAL VE YÖNTEMSEL ÇERÇEVE **3**
1.1. Sosyal İçerme 3
1.1.1. Sosyal İçermenin Ölçütleri 3
1.1.1.1. Sosyal İçermenin Beş Bileşeni 5
1.1.1.2. Laeken Göstergeleri 6
1.1.2. Sosyal İçerme ile İlişkili Kavramlar 6
1.1.2.1. Sosyal Dışlama 7
1.1.2.2. Dezavantajlı Gruplar 10
1.1.2.3.Yoksulluk ve Yoksunluk 11
1.1.2.4. Sosyal Uyum ve Kaynaşma 13
1.2. Katılım 14
1.2.1. Katılım Kavramı 14
1.2.2. Katılım Hakkının Tarihsel Dayanağı 15
1.2.3. Katılım Hakkı ve Sosyal İçerme İlişkisi 16
1.3. Temsil 17
1.3.1. Temsil Kavramı 17
1.3.2.Temsil Etme ve Temsil Edilebilme Hakkı 18
1.3.2.1. Dolaylı Temsil 18
1.3.2.2. Doğrudan Temsil 18
1.3.3. Temsil ve Sosyal İçerme İlişkisi 19
1.4. Araştırmanın Yöntemi 19
1.4.1. Araştırmanın Konusu 19
1.4.2. Araştırmanın Amacı 19
1.4.3. Araştırmanın Kapsamı 19

1.4.4. Araştırmanın Özgünlüğü 20
1.4.5. Araştırmanın Yöntemi 20
1.4.6. Literatür Analizi 20
2. ÇOCUK VE SOSYAL İÇERME İLİŞKİSİ 26
2.1. Çocuk Olmak 26
2.1.1. Dünya'da ve Türkiye'de Çocuk 27
2.1.2. Dezavantajlı Gruplar Kapsamında Çocuk 28
2.1.2.1. Engelli Çocuklar 28
2.1.2.2. Az Gelişmiş Bölgelerdeki- Kırsal Kesimdeki Çocuklar 29
2.1.2.3. Yoksul Kent ve Mahallelerdeki Dezavantajlı Çocuklar 29
2.1.2.4. Roman Çocuklar 29
2.1.2.5. Çatışma Ortamındaki Çocuklar 30
2.1.2.6. Anadili Türkçe Olmayan Çocuklar 30
2.1.3. Çocuğa İlişkin Demografik Değişkenler 31
2.2. Sosyal İçerme ve Çocuk Hakları 33
3. TÜRKİYE'DE SOSYAL İÇERME BAĞLAMINDA ÇOCUK 37
3.1. Türkiye'de Çocuğa İlişkin Sorun Alanları 37
3.2. Çocuğun Sosyal İçerilmesi ile Bağlantılı Önemli Yasal Düzenlemeler 39
3.2.1. Anayasa ve Kanunlardaki İlişkili Maddeler 39
3.2.2. 5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanunu 40
3.2.3. Sosyal İçerme ve Sosyal Uyum Kanunu Teklifi 40
3.2.4. On Birinci Kalkınma Planı 41
3.3. Etkin Kurumsal Aktörler 42
3.3.1. Merkezi İdare 42
3.3.2. Sivil Toplum Kuruluşları 44
3.3.3. Yerel Yönetimler 45
3.4. Türkiye'de Sosyal İçerme Bağlamında Çocuğa İlişkin Sosyal Politikalar 47
SONUÇ 55
KAYNAKÇA 60
EKLER 66
Ek 1: Anayasa Madde 66-74 Arasındaki Maddeler 66
Ek 2: Genç Nüfus Oranının En Yüksek ve En Düşük Olduğu 10 Ülke 71
Ek 3: Çocuk Nüfus Oranı En Yüksek ve En Düşük Olan Ülke Sıralaması 72

Ek 4: Sosyal İçerme ve Sosyal Uyum Kanun Teklifi 73
Ek 5: Kent Konseyi Madde 12 74
ÖZ GEÇMİŞ 75

TABLO LİSTESİ

Tablo 1.1: Literatür Tablosu 22

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ASPB	: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı
BM	: Birleşmiş Milletler
ÇHS	: Çocuk Hakları Sözleşmesi
ÇOGEP	: Çocuk Ve Gençler İçin Sosyal Koruma Destek Programı
EUROSTAT	: Avrupa İstatistik Ofisi
HEP	: Hızlandırılmış Eğitim Programı
ILO	: Internetional Labor Organization (Uluslararası Çalışma Örgütü)
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
ODTÜ	: Orta Doğu Teknik Üniversitesi
OECD	: Organization For Economic Co-Operationand Development (Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü)
SED	: Sosyal Ve Ekonomik Destek
SODES	: Sosyal Destekleme Programı
STK	: Sivil Toplum Kuruluşları
ŞEY	: Şartlı Eğitim Yardımı
TBK	: Türk Borçlar Kanunu
TDK	: Türk Dil Kurumu
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
UNESCO	: The United Nations Educational, Scientific And Cultural Organization (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü)
UNICEF	: The United Nations Children's Fund (Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu)

GİRİŞ

Toplumların oluşum sürecine kadar varan en eski çağlardan beri toplulukta yer alan tüm insanlar eşit şart ve özelliklere sahip olmamışlardır. Doğuştan gelen ya da sonradan kazanılan birtakım özellikleri nedeni ile bireyler ile toplulukların arasındaki mesafe giderek artabilmektedir. Kimi zaman gruplar ve kişiler arasında sosyal farklılaşma yaratan bu birtakım özellikler, farklılıkları olan bu kişileri genel topluluğun dışına itmeye yetebilmektedir. Farklılıkları olan bu bireyler belli noktalarda başka bir birey tarafından korunma ve destek ihtiyacı duyabilmektedir. Ayırt edici özellikleri nedeni ile bahsi geçen gruba dahil olan bireylere genel anlamda dezavantajlı grup adı verilmektedir. Dezavantajlı grupta yer alan bireylerin sosyal dışlanma riski yüksektir. Tam da bu noktada toplumdan dışlanmış bu bireyler için mevcut imkanların iyileştirilerek ya da yeni uygun imkanlar oluşturulmak sureti ile yapılan kapsayıcı politikalara sosyal içerme politikaları denilmektedir.

Bu çalışmada anayasanın 10. Maddesine göre dezavantajlı grup olarak kabul edilen çocuklar temel alınarak sosyal içerme olgusu incelenmiştir. Mevcut sistemde yer alan ve çocuklar için sorun teşkil eden durumlar tespit edilerek bu gibi durumlarda çocuğu koruyarak katılım düzeyini artırıcı sosyal içerme politikalarına Türkiye bazında değinilmiştir.

Çalışmanın asıl sorusu ülkemizde çocuk kitlenin karşılaştığı sorunlar ve çocuk temelli yürütülen sosyal içerme politikalarının neler olduğu olmakla beraber bu politikaları yürüten yasal, merkezi ve özel aktörlere de değinilmiştir. Araştırma evresinde bu bağlamda ortaya çıkan bir başka soru da mevcut yasal politika ya da düzenlemelerin uygulamaya nasıl yansıdığı, uygulanabilirlik ölçütü ve sürdürülebilirliğinin ne düzeyde olduğu konusudur. Bu kapsamda mevcut bütün bu sorulara yanıt oluşturmak, literatürde dezavantajlı bir grup olan çocuğun sosyal içermesi ile ilgili kısıtlı kaynaklara bir alternatif kaynak olabilmek ve Türkiye'de çocuklara yönelik yürütülen sosyal içerme politikalarına ek naçizane politika önerileri sunmak da çalışmanın amaçları dahilindedir.

Çalışmada ilk olarak sosyal içerme olgusu ve ilişkili kavram kümesi incelenmiş, akabinde çalışma ile alakalı önemli diğer iki anahtar kavram olan

katılım ve temsil kavramları açıklanmıştır. Çalışmanın ana hedef kitlesini oluşturan çocuğun uluslararası ve ulusal tanımlamalarına, mevzuattaki yerine de değinilmiştir. Çalışmamız için belki de en önemli nokta; çocuğun karşılaştığı sorun alanları, bu sorunlara bir önlem-çözüm teşkil edebilecek yasal düzenlemeler ve yürütülen politikalardır.

Tüm bu açıklamalar ışığında; bu çalışma, ülkemizin ve dünyamızın gelecek aydınlık günlere erişmesi için toplumumuzun en temel ve güzide grubu olan çocuklarımızın daha katılımcı, etkin ve sorunsuz şartlarda yetişebilmesine bir katkı sağlayarak mevcut duruma konu bakımından bir netlik katmak amacıyla literatüre bir öneri niteliğinde oluşturulmuştur.

1. KAVRAMSAL VE YÖNTEMSEL ÇERÇEVE

Çalışmanın ilk bölümünde konu dahilinde incelenmesi gereken sosyal içerme, katılım, temsil kavramları tanımlanmış akabinde bu kavramlar ile ilişkisi bulunan diğer kavramlara değinilmiştir. Çalışmanın vurgusunun tam olarak netlik kazanması amacı ile oluşturulan "araştırma yöntemi" başlığı da bu bölümde yer almakta olup konu, amaç, kapsam, özgünlük ve literatür açısından çalışmanın bir çerçeve özeti niteliğindedir.

1.1. Sosyal İçerme

Tarihsel süreçte toplumları oluşturan bireyler her zaman eşit şartlara sahip olamamıştır. Toplumdaki bireylerin farklı noktalarda ortak özelliklere sahip olmaları, belli sınıflandırmalarla ayrışmalarına neden olmuştur. Bu ayrıştırmalar dil, din, ırk gibi daha genel ve tercih edilebilir özellikte olabilmekte ya da cinsiyet, gibi kalıtsal özelliklerden de kaynaklanabilmektedir. Ayrıştırılan kesimlerden bazıları yetersizlikleri nedeni ile mevcut toplumun dışına itilmiştir. Haklarını tek başına sağlayamayan, haksızlığa uğrayan, dışlanmış kesimler ilerleyen dönemlerde ortaya çıkan sosyal devlet olgusu ile korunma altına alınmaya çalışılmıştır. Devlet temelli başlatılan bu korumacılık, dışlanan ya da dışlanma riski ile karşı karşıya kalan bireyin haklarını koruma altına alarak bireyleri topluma kazandırmayı hedeflemektedir. Devletin öncül rolü sonrasında sivil kuruluş olarak adlandırılan yapılanmalar da dışlanan bireylerin haklarını savunucu roller üstlenmeye başlamış ve sosyal içerme faaliyetleri hız kazanmıştır. Temelde dışlanan ve korunması gereken kesimleri hedef alan sosyal içerme, bireyin topluma katılımı amacıyla dışlanan kesimin sorunlarına odaklanarak bireylerin dezavantajlarının sebep olduğu olumsuzluk ve eksikliklerden koruyan politikalar üretme ve yürütme sürecidir. Çalışmanın birinci bölümünde sosyal içerme ile ilişkili kavramların tanımlaması yapılmakta ve katılım, temsil kavramlarının kuramsal düzeyde sosyal içerme ile ilişkisi ortaya konulmaktadır.

1.1.1. Sosyal İçermenin Ölçütleri

İnsanın belli kesimle birlikte hareket ederek ihtiyaçlarını karşılama çabası onu sosyal bir varlık haline getirmektedir. Toplumdaki bireyler bir araya gelerek belli amaçlar doğrultusunda hareket etmektedir. Şahsi özellikler dışında kalan

birtakım ayırt edici noktalar bireyleri toplumlardan, toplumları da birbirinden ayırmaktadır. Bu noktada sosyal içerme kavramı, genel halkla farklılıkları nedeniyle toplumdan dışlananları yeniden bütünleştirmek için ortaya çıktı. Sosyal içerme, toplum tarafından kabul görme ve sosyal olarak dezavantajlı gruplar olarak görülenlerin yeniden bütünleşmesini amaçlayan bir kavramdır (Genç & Çat, 2013, s. 369). Genel olarak, sosyal içerme dinamiktir ve süreden çok süreçle ilgilidir. Bu kapsamda alınan tedbirler anlık sonuçlardan çok sürdürülebilirliği hedeflemektedir.

Sosyal içerme çağrıştırıcı, çok boyutlu ve dinamik bir kavram olduğu için tanımlanması zorlaşmaktadır (Rawal, 2008, s. 161). Literatürde sosyal içerme, insan haklarına dayalı bir temelde kişinin tanınması ve katılım araçları vasıtası ile topluma dahil edilmesi, entegre olması anlamına gelmektedir. Ancak hem yeni bir kavram olması hem de net bir tanımlama yapılamaması sosyal içerme kavramını birçok alt başlıkta incelenmesi gerekliliğini doğurmuştur. Örneğin siyasal alanda sosyal içerme kavramı, sosyal içermenin genel tanımını bir miktar daha belli bir alan nezdinde daraltarak tanımlamaktadır. Siyasal alanda sosyal içerme; özellikle politika oluşturucu kitlenin toplum tarafından dışlanmış grupları yeniden topluma kazandırmak misyonunu üstlenmesi ile gerçekleşmektedir. Bu amaca ulaşmak için hükümetler yıllık raporlarıyla geniş bir kitleye hitap edebilmektedir. Bu noktada Sosyal içerme aslında siyasetin hem aracı hem de amacıdır. Çünkü sosyal içerme temelde aktif vatandaşlığı hedeflemektedir. Bu hedef doğrultusunda bireyler, ihtiyaç duydukları destek ile toplum faaliyetlerine katılabilmektedirler. Tüm bu Bahsedilen özellikler, sosyal içermeyi sosyal bilimlerin temellerinde önemli kılmaktadır.

Sosyal içerme kavramının ortaya çıkışı tarihsel olarak net şekilde ifade edilememektedir. Tarihte sosyal içerme kimi zaman sosyal dışlamanın zıttı olarak varlığını sürdürmüş kimi zamansa doğrudan uygulanma alanı bulmuştur. Sosyal içerme ve sosyal dışlama kavramları 1970'li yılların ortalarında Fransa'da ortaya çıkmıştır. 1980'li yıllarda ise Avrupa Birliği tarafından birçok durumda "yoksulluk" kavramı ile birlikte kullanılmıştır. Kavram, ilk olarak refah devleti rejiminde oluşan krize bir tepki olarak ortaya çıkmış sonrasında Fransa'da da kullanımı yaygınlaşmıştır. Sosyal politika ve sosyal devletin önem kazanması ile

birlikte son on yıldır kullanım alanı Avrupa'da tekrar yaygınlaşmış ve sosyal içerme kavramı yeniden gündeme gelmiştir (Rawal, 2008, s. 161).

1.1.1.1. Sosyal İçermenin Beş Bileşeni

Sosyal içerme, tek ve katıksız bir kavram değildir. İlişkili olduğu kavramlar dışında şartlarını-içeriğini oluşturan birtakım aktörler vardır. Bunlar temelde sosyal içermeyi oluşturan bileşenler olarak görülmekte ve beş ayrı unsurdan oluşmaktadır. Bunlar;

- Bireysel durum,
- Bireyler arası ilişkiler,
- Genel kabul gören haklara sahip olmak,
- Sosyal hayata katılım,
- Sosyal entegrasyon (toplumsal bütünleşme).

İlk bileşen; bireysel durumdur. Bireysel durum daha çok bireyin iç motivasyonu olarak tanımlamaktadır. İç motivasyon; bireyin kendine duyduğu güven, saygı ve öz şevkat gibi duygular bireysel faktörleri ifade etmektedir. Bu noktada bireyin içermeye tabi olabilmesi için ilk olarak kendi özünde bir katılım gerçekleştirmiş olması gerekiyor diyebiliriz. Sosyal içermenin ikinci bileşeni; bireyler arası ilişkilerdir. Nasıl ki birinci bileşende birey kendine saygı ve güven duymalı ise benzer şekilde yakın çevresi ve girdiği topluluklarla olan ilişkisi de bu temelde olmalıdır. Birey girdiği toplulukta kendini dışlanmış hissetmemelidir. Üçüncü bileşen, genel kabul gören haklara sahip olmaktır. Günümüzde ortalama bir insan, insan olmanın gerektirdiği yaşama, eğitim, sağlık, beslenme, istihdam, barınma gibi temel haklara sahiptir. İşte bu noktada her ne olursa olsun sosyal içerme olgusu için ilk olarak bu temel haklar sağlanmış olmalıdır. Dördüncü bileşen sosyal hayata katılımdır. Sosyal hayatta diğer bireylerin sahip olduğu imkanlara sahip olmayan bireyler için gerekli erişim yolları sağlanmalı ve birey en basit tabiri ile hobi faaliyetleri için bile olsa rahatça bir faaliyete katılabilmelidir. Beşinci ve sosyal içermenin belirtilen son bileşeni sosyal entegrasyon diğer bir ifade ile toplumsal bütünleşme, sosyal kaynaşmadır. Hümanist temelli bir bakış açısı ile belirtilen bir bileşendir. Toplumdaki bir bireyin yardıma ihtiyaç duyduğunda diğer bireylerin bunu içtenlikle bir görev

titizliğinde yerine getirmesini, hoşgörü ve kollektif yapılanmanın amaçlandığını söylemek yerindedir (Chiu, Lim, Chan, Evans & Huxley, 2016, s. 67-72).

Tüm bu bilgiler ışığında sosyal içerme bileşenlerinin özden genele yayılma şeklinde sınıflandırılmış kümülatif bileşenler olduğu saptaması yapılabilmektedir. Her şey bireyin kendi içindeki katılım, kaynaşma ve haklarını özgürce kullanabilme isteği ile başlayıp uygun şartlar sağlandığı takdirde toplumsal bütünleşme ile sonuçlanmaktadır.

1.1.1.2. Laeken Göstergeleri

Sosyal içerme kavramı için literatürde farklı tanım ve kuramsal yaklaşımlar bulunmaktadır. Tanımlamada ve yaklaşımlarda bu kadar çeşitlilik bulunmasının en önemli nedeni sosyal içermenin ölçümüne ilişkin net bir gösterge bulunamamasından kaynaklanmaktadır. Bu kadar evrensel bir kavramın aynı zamanda bu kadar farklı açılarda ele alınmasının bir nebze önüne geçmek ve ortak bir genel çerçeve getirebilmek amacı ile Avrupa Komisyonu 2001 yılında Laeken göstergelerini belirlemiştir. Laeken, 18 göstergeden oluşan bir ölçüttür ve Avrupa İstatistik Kurumu (EuroStat) tarafından derlenen verileri bulunmaktadır (Balaban, 2014, s. 2).

Laeken göstergeleri sosyal içerme kavramını yalnızca yoksulluk düzeyinde değil aynı zamanda gelir dağılımı, sağlık ve eğitim gibi konularda da ölçümlediği için detaylı bir irdelemeye olanak sağlamaktadır (Balaban, 2014, s. 6). Laeken göstergeleri dışlama ve yoksulluk kavramların bir gösterge belirleyicisi olarak sosyal içermeyi ölçümlemektedir.

Avrupa İstatistik Kurumu'nun (EuroStat) aksine Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) Laeken göstergelerini ayrı tutarak yayınlamadığını (Balaban, 2014, s. 12) belirtmek de yerinde olacaktır.

1.1.2. Sosyal İçerme ile İlişkili Kavramlar

Sosyal içerme özellikle sosyal dışlanma riskine maruz kalan kesimin refahını sağlayıcı politikaları hedeflemektedir. Burada dışlanma riskine dahil olan kesimi daha çok dezavantajlı gruplarda yer alan bireyler oluşturmaktadır (Çakır, 2002, s. 84). Dezavantajlı grupta yer alan önemli bir kesim de çocuklardır. Sosyal

içerme ile ilişkili olarak karşımıza sıkça çıkan kavramlar: sosyal dışlama, dezavantajlı grup, yoksulluk-yoksunluk, sosyal uyum ve kaynaşmadır. Sosyal içermenin daha özde açıklanabilmesi amacıyla belirtilen kavramlara değinmek gereklidir.

1.1.2.1. Sosyal Dışlama

Sosyal içerme ile sosyal dışlama birbirine bağlı iki kavramdır. Çünkü içermenin bizzat tanımında 'sosyal dışlamaya maruz kalmış bireyin'' topluma tekrar kazandırılması esası yatmaktadır. Belirtilen iki kavram nedensel olarak birbiri ile ilişkilidir. Öyle ki sosyal içerme politikalarını bu denli önemli hale getiren, toplumda sosyal dışlama faaliyetinin var olmasıdır. Sosyal dışlama; bireylerin sosyal, ekonomik, kültürel, politik ve hatta kalıtsal (doğuştan gelen) birtakım farklılıklarından dolayı topluluğun dışına itilmesi olarak tanımlanabilmektedir. Belirli bireylerin ve kesimlerin toplumun dışına itilerek, temel yetkinliklerinin gelişmesinin kısıtlanması ve hayat boyu öğrenme olanaklarının engellenmesi, etkinliklerden uzaklaştırılması toplumun ayrıştırılmasına da neden olmaktadır. Buradan hareketle sosyal dışlama sosyal bütünleşmenin tamamen karşısında duran bir eylem haline gelmektedir (Çakır, 2002, s.85). Çözüm olarak sosyal dışlanmaya maruz kalan bireyin topluma yeniden kazandırılarak toplumsal bütünleşmenin sağlanması gerekmektedir. Bu noktada sosyal içerme politikaları devreye girmektedir.

Sosyal dışlama tarihsel olarak 1960'lı yıllarda Fransa'da ortaya çıkan bir kavramdır. Özellikle 1970'lerde yaşanan ekonomik krizler dışlama olgusunun temel dinamiğini oluşturmuştur. Öyle ki dışlama ilk olarak gelir düzeyine göre bir gruplaşma olarak belirmiş ve bu süreçten sonra da farklı alanlarda kümelenen grupların belli kesimleri ötekileştirmesi ile devam etmiştir. Literatürdeki bilgiler dahilinde Fransa'da sosyal işlerden sorumlu devlet bakanı olarak görev yapan René Lenoir 1970'li yıllarda sosyal dışlamanın tanımını yapan ilk kişidir. Lenoir sosyal dışlamayı bir kavram olarak ilk kez toplumun kabullenmeyerek mevcut birliğin dışına ittiği bireyleri tanımlamak amacıyla kullanmıştır (Rawal, 2008, s. 162).

Lenoir'e göre toplumda var olan bireylerin onda biri gibi ciddi bir kesimi toplumdan dışlanmaktadır. Dönemin dışlanan kesimleri "sosyal uyumsuz

bireyler" olarak nitelendirilmiştir. Lenoir'in yaptığı sosyal uyumsuzluk tanımlamasına dahil bireyler arasında "istismar edilen çocuklar" bulunmaktadır (Silver, 1994, s. 532). Çalışmamızın ana öznesini oluşturan çocuğun bu boyutta ele alınmış olması önem arz etmektedir. Sosyal dışlamanın ortaya çıktığı yıllarda istismar edilen çocukların dışlanması şeklinde başlayıp sonradan çocuklar için sosyal dışlama çok farklı boyutlara ulaşarak genişlemiştir.

Bir başka görüş, sosyal içermenin belirlediği grupların dışında kalan kesimler bazında sosyal dışlama ile içerme kavramı arasında ilişki kurmaktadır. Sosyal içermede özel olarak korunma ihtiyacı duyan bireylerin saptanmasına ilişkin belirteç eksiği bulunmaktadır. Öyle ki sosyal içerme, çocukları, kadınları, yaşlıları ve engellileri temel almaktadır (Balaban, 2014, s. 7-8). Balaban bu kesim içerisinde işsiz ve düşük gelirli gençlerin yer almadığı örneğini vererek çarpıcı bir dışlama potansiyeline vurgu yapmaktadır. Var olan duruma göre sosyal içermenin odak grupları belirlenmiş ve temel alınan bu odak gruplar üzerinden politika geliştirildiğinde içerilmesi gereken diğer kesimler sosyal içerme politikalarından dışlanmış olarak görülmektedir. Bu da sosyal içermenin dışlanan kesimleri belirlemede yapılan sınırlamalar ile aslında diğer kesimlerin dışlandığı şeklinde bir bakış açısı ile sosyal içerme ile sosyal dışlama kavramları arasında olan başka bir döngüyü göstermektedir.

Sosyal dışlamayı en geniş kapsamı ile sınıflandırarak sınıflandırdığı alanlar temelinde tek tek açıklayan kuramcı Michael Foucaults'dur. 1977 yılında yaptığı çalışmada (Dicipline And Punish) dışlamayı mahkumlar temelinde ele almıştır. 1960-1970 yıllarında toplumsal düzeyde suç işleyen kişilerin ağır cezalandırmalara maruz kaldığını tespit etmiştir. Bu noktada mahkumlar kesin bir sosyal dışlamaya maruz kalmaktadır ki bu dışlama hem insan haklarına hem de sosyal ahlaka aykırı tutumda cezaları içermektedir. Çözüm yolu olarak bu kişiler ilk olarak toplum dışında bir yerde (mahkum evlerinde) belli süre tutuklu kalarak gözlemlenmeli sonrasında tedavi edilerek topluma yeniden kazandırılmalıdır. Foucaults'un çalışmasında yer alan çözüm yöntemi bir noktada dışlamayı önlemek adına tekrar sosyal içerme politikalarına işaret ederek bir bağlamda sosyal dışlama ile sosyal içermeyi neden sonuç ilişkisine bağlamaktadır.

Sosyal dışlama kavramının incelenirken sosyal dışlama faaliyetinin altında yatan nedenler de önemlidir. Bu nedenlerden en önemlisi; dışlamanın yapıldığı toplumun baskın temel modeli ve genel anlayışıdır. (Silver, 1995, s. 539). Bir bakıma devlet anlayışları ile bireylerin tutumları özdeşleştirilmiş denilebilir. Bu paradigmaya göre, bireylerin alanlar ve sınıflar arasında serbest geçişi ve keşfi engellenir. Mevcut hakim görüş toplumdaki tüm bireylere dikte edilerek yaygınlaştırılır ve bu noktada sosyal bütünleşmenin varlığı sürdürülüyormuş gibi görünse de mevcut görüşü savunmayanlar aykırı kabul edilerek toplumdan dışlanır (Rawal, 2008, s. 168). Bahsi geçen düşünürlere göre sosyal dışlama 4 alana ayrılmaktadır. Bunlar; yurttaşlık haklarından dışlama, iş yaşamından dışlama, sivil toplum faaliyetlerinden dışlama ve sosyal alanlardan dışlama şeklinde sınıflandırılmıştır (Aasland & Flotten, 2000, s. 1028).

Günümüzde belki de en çok rastlanan dışlama türü olan yurttaşlık haklarından dışlama; toplumsal genel görüşten uzaklaşan bireylerin dahil olduğu toplumun sunduğu vatandaşlık haklarından ve kullanımından mahrum bırakılarak toplumun dışına itilmesi şeklinde var olan bir dışlama türüdür. İş yaşamından dışlama; sürdürülen meslek icrası nedeniyle bireyin sahip olduğu düşüncelerden kaynaklı olarak dahil olduğu grubun dışına itilmesi sonucu oluşan dışlama modeli olarak görülmektedir. Sivil toplum faaliyetlerinden dışlama; kısaca belli sivil toplum faaliyetlerinin icrasında yer alabilmek için kişilere belli şartlar koşan ve bu şartları taşımayan bireylere yardım edilmemesi ya da yardım edenlerin içine dahi alınmaması durumudur. Bahsi geçen dışlama türleri, bireylerin farklı alanlarda çoğunluktan farklı düşünce ve eylemlerde olması nedeni ile hakim topluluğun dışına itilerek sosyal dışlamanın özele indirgenmiş alanlarını ifade etmektedir (Aasland & Flotten, 2000, s. 1028).

Sosyal dışlanma, mevcut bu 4 dışlama türünün belki de üzerine en çok çalışma bulunan türü niteliğindedir. Bu tür üzerine daha çok değinerek ilgili konulardaki çalışmaların içerdiği bilgilere değinmek de yerinde olacaktır. Örneğin Hilary Silver'ın "Üç Paradigma" (1995) eserinde sosyal dışlama başlı başına bir olgu şeklinde ele alınarak 3 farklı tipolojisi bulunduğu vurgulanmaktadır. Sosyal dışlanmanın üç paradigması: dayanışma, uzmanlaşma ve tekel. Dayanışma paradigması ilk olarak Fransız Cumhuriyetçi düşünce yapısından türetilmiştir. Fransız Cumhuriyetçi düşüncesinden türetilen "dayanışma" paradigması,

dışlamayı birey ile toplum arasındaki toplumsal bağın bozulmasına bağlar. Benzer şekilde Durkheimcı sosyolojide dayanışma paradigmasının öncülleri ve tanımlaması güçlüdür. Bu anlayışta dışlama, sosyal uyumu ve sosyal dayanışmayı tehdit eden bir unsur olarak görülmektedir. Öyle ki dışlama unsurunun var olması toplumsal dayanışmanın ve bütünleşmenin önüne geçerek ayrıştırıcı bir rol oynamaktadır ki bu da istenmeyen bir şeydir.

Dışlama olgusuna yer veren bir başka düşünür olarak Silver'ın 1995 yılında dışlama ile ilgili düşünceleri bu noktada önem arz etmektedir. Silver, dışlama paradigmasını toplumun doğasına dayandırmaya çalışır. Yani ona göre dışlama toplum yapısının doğası gereği vardır ki bu belki de temelde olması gereken bir olgudur.

1.1.2.2. Dezavantajlı Gruplar

Sosyal içermede topluma kazandırılmak istenen bireyler esasen dezavantajlı grup kapsamındaki kişilerdir. Bu noktadan hareketle, sosyal içermenin daha net açıklanabilmesi amacıyla "dezavantajlı grup" ifadesinin irdelenmesi yerinde olacaktır. Kavram, filolojik bağlamda incelendiğinde "Dezavantaj" kelimesinin Fransızca kökenli olduğu saptanmaktadır. TDK'ya göre dezavantaj "avantajlı olmama durumudur". Avantaj ise TDK'da "üstünlük, kazanım" anlamına gelmektedir. Genel anlamda dezavantajı, herhangi bir konuda pozitif üstünlükten ziyade negatif konumda olma şeklinde tanımlamak mümkündür. Konu bağlamında dezavantajlı grup ise toplumda ayrıma tabi tutulması ve dışlanma olasılığı yüksek olan, korunma ihtiyacı duyan bireylerin oluşturduğu kitle olarak ifade edilmektedir.

Türk hukukunda ayrımcılık, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 10. Maddesinde yer alan eşitlik ilkesi gereğince yasaklanmıştır. Ancak 2004 yılında kadınların ve erkeklerin eşit haklara sahip olduğu özellikle eklenmiş ve bu kapsamda eşitliğin sağlanması adına devletin sosyal sorumlu olduğu belirtilmiştir. 2010 yılında yapılan ekte bu eşitliğin sağlanması amacıyla alınan önlemlerin eşitlik ilkesine aykırı sayılmayacağı belirtilmiştir. 2010 yılındaki ek ile birlikte pozitif ayrımcılığın meşru temelleri atılmıştır. Aynı yıl, kapsam yalnızca kadınlar ile kalmayarak genişletilmiştir. Yenilemeye göre; çocuklar, özürlüler, yaşlılar, harp-vazife şehitlerinin dul ve yetimleri, maluller, gaziler de artık belirtilen

kapsamda yer almaktadır (Öztürk, 2014, S. 47). 2010 yılındaki ekleme ile oluşan yeni grup literatürde "dezavantajlı gruplar" olarak adlandırılmaktadır. Bu grupları içermeye yönelik yapılan sosyal faaliyetlere ise pozitif ayrıcalık denilmektedir (Gül, 2012, s. 12).

Dezavantajlı grup kavramının tarihsel olarak evrensel anlamda ortaya çıkışına bakacak olursak bunun takriben 1970'li yıllara denk geldiğini söylemek mümkündür. Fransa sosyal işlerden sorumlu devlet bakanı René Lenoir, toplumdan dışlanan kesimleri- korunmaya muhtaç bireyleri şu şekilde ifade etmiştir: "*Zihinsel ve fiziksel engelliler, intihara meyilli kişiler, yaşlı sakatlar, istismara uğramış çocuklar, madde bağımlıları, suçlular, bekar ebeveynler, çok sorunlu haneler, marjinal, asosyal kişiler ve diğer sosyal "uyumsuzlar*" (Rawal, 2008, s. 162).

Günümüzde dezavantajlı grupların sayısı artmakta ve etki alanı genişlemektedir. Dezavantajlı gruplar, içinde yaşadıkları toplumun avantajlarından yararlanma noktasında eksik kalan ya da eksik bırakılan gruplar olarak ele alındığında, bireyin dezavantajlı olarak kabul edilmesi toplumdan topluma değişken olarak farklılık gösterebilmektedir (Bayır, 2019, s. 2).

1.1.2.3.Yoksulluk ve Yoksunluk

Sosyal içerme ile yakından ilişkisi bulunan bir diğer kavram da yoksulluk kavramıdır. Temel geçim problemi olarak nitelenen ve insanların toplumun genel düzeyine oranla daha düşük gelire sahip olması nedeni ile kimi zaman karnını doyurmakta dahi güçlük çekmesi olarak tanımlanan yoksulluk genel bir olgudur. Yoksulluk ağırlık olarak geri kalmış ülkelerde daha yoğun gözlemlense de gelişmiş ülkelerde de görülen genel bir sorundur. Dönemleri kısa ya da uzun periyotlarla sürüyor olsa da yoksulluk, en gelişmiş ülkelerde dahi varlığını sürdürmektedir.

Sosyal dışlamanın ortaya çıkma nedenlerinden en önemlisi yoksulluk kavramıdır. TÜRK-İŞ çalışanların geçim şartlarını 33 yıldır düzenli olarak yayımlamaktadır. Araştırma sonuçlarını açlık ve yoksulluk sınırı sonuçları ile ortaya koymaktadır. Verilerdeki açlık sınırı yalnızca gıda- beslenme ihtiyacını baz

alırken yoksulluk sınırı ise gıda ile birlikte, giyim, barınma, ulaşım, eğitim, sağlık vb ihtiyaçlar ile birlikte yapılması zorunlu giderleri kapsamaktadır.

Asıl olarak yoksulluk kavramı bir noktada sosyal dışlama ile daha yakından ilişki içindedir. Fakat bağlantı noktaları yine ana kavramımız olan sosyal içermedir. Sosyal dışlama yoksulluk kavramına göre daha geniş bir kavramdır. Bu noktada sosyal dışlamaya neden olan etmenlerden biridir ve sosyal içermenin gerçekleşmesi için de çözümlenmesi gereken bir durumdur demek yerinde olacaktır. Yoksulluk, tanımlama olarak çok geniş bir kavramdır. Avrupa siyasal yaşamında sıkça değinilen bir kavram olan yoksulluk bu noktada tanımsal açıdan net olarak ifade edilememektedir. En basit tanımı ile yoksulluk ekonomik açıdan normal olarak belirlenen geçim düzeyinin altında kalan kesim için kullanılan bir tabirdir (Rawal, 2008, s. 164).

Francis'e göre ise yoksulluk kavramı yalnızca ekonomik açıdan düşünülenden çok daha geniş bir perspektife sahiptir. Sosyal dışlama açısından bakıldığında ekonomik açıdan düşünülen yoksulluk, yoksulluk türlerinden yalnızca biridir. Yoksulluğun farklı birçok açıdan ele alınması gerekmektedir (Francis, 2000, s. 75). Tanımlamalardan anlaşıldığı üzere toplumun en temelde algıladığı yoksulluk elbette ekonomik yoksulluk olacaktır ancak Francis (2000)'in değindiği üzere dışlama için yalnızca bireylerin ekonomik açıdan yoksulluğunu baz almak yeterli olmamaktadır. Öyle ki bireyler sosyal açıdan ya da kaynaklara erişim açısından da yoksunluk çekebilmektedir. Örneğin geniş nüfusları barındıran büyükşehirlerin alt yapılanmalarına bakılmalıdır. Burada yer alan bireyler, kentin ana yapılanmasının olduğu yerlere kıyasla daha sınırlı imkanlara sahiptir. Bu imkanları sosyalleşilebilecek alanlar ya da eğitime-bilgiye erişim sağlanabilecek kaynak alanları olarak ele alırsak; bireyler ana kentteki kişilerin imkan düzeyine göre bir yoksunluk içindedirler. Duruma bu açıdan bakıldığında sosyalleşme de ve bilgi erişiminde bir yoksulluk düzeyi söz konusu olmaktadır. Yine benzer bir açıdan bakan Şen (2000), sosyal dışlama kavramını yoksulluk açısından "yeterlilik" perspektifinden ilişkilendirmiştir (Şen, 2000, s. 4).

Bazı analistler sosyal dışlamanın yoksulluğa neden olduğunu belirtmektedir. Diğerleri ise yoksulluk nedeni ile bir sosyal dışlama oluştuğunu savunmaktadırlar (Rawal, 2008, s. 170). Bahsi geçen yazarların (Francis, Şen,

Rawal) çalışmalarından çıkaracağımız bir sonuç olarak; bireylerin çeşitli alanlarda çeşitli konulardan içinde bulundukları yetersizlik-yoksulluk bu bireyleri mevcut konulardaki alanlardan dışlayabilmektedir. Tam da bu noktada sosyal içerme devreye girerek bireylerin yoksunluk çektiği bu alanlarda var olan yoksulluğu ortadan kaldırarak (ya da en aza indirgeyerek) mahrumiyet çekilen bu alanlardan yeniden faydalanılarak aktif hale gelinmesini sağlamaktadır.

1.1.2.4. Sosyal Uyum ve Kaynaşma

Toplumu oluşturan bireyler arasında birliği sağlayan en önemli kaynaklardan biri de sosyal uyum ve kaynaşmadır. Kaynaşmayı oluşturamayan bireyler arasında düzenli ve huzurlu kaynaşma sağlanamamış olur. Temelde sosyal kaynaşma düzenli ve öngörülü bir toplumsal düzeyi oluşturur ancak daha da önemlisi kaynaşmanın kaynağının ne ve nasıl olacağına yönelik olarak ortaya çıkmalıdır. Kaynaşma temelde hayati bir öneme sahip olmasa da daha da önemlisi bununla ilgili parametreler vardır. Önemli olan sosyal birliğin sağlanması gerekliliğidir.

Sosyal içerme, bireyler arasında ayrım ve ötekileştirme yapmaksızın herkesin birbiriyle uyum göstererek kaynaşmasını hedef aldığı (Taş, 2021, s. 102) için bu başlıkta yer alan kavramlar sosyal içerme ile yakından ilişkili görülmektedir. Avrupa Konseyi tanımına göre sosyal uyum, tüm yurttaşların herhangi bir nedenden ötürü ayrımcılığa maruz kalmaksızın eşit dayanaklardan yararlanarak sosyal ve ekonomik haklara erişimlerini sağlamaktır. Sosyal olarak bulundukları topluma uyum sağlayamayan bireylerin toplumun dışına itildiği çokça gözlemlenen bir durumdur. Bu gibi durumlarda bir sosyal dışlanma faaliyetinin gözlemlenmemesine ek olarak sosyal içerme politikalarının sürdürülebilmesi için farklı kültürel-ekonomik çevrelerde sosyal uyum ve kaynaşma kavramlarının bir arada sürdürülmesi önem arz etmektedir. Bu anlamda sosyal uyum ve sosyal kaynaşma, toplumsal refahın kaynağı olması noktasında sosyal içerme konusunda da kilit aktörlerdir. Birey, sosyal uyum ve kaynaşma sonucunda sosyal haklara erişim, sosyal aidiyet, katılım gibi unsurları ayrışmaksızın kullanarak sosyal içerme faaliyetlerinin gerçekleşmesini sağlamaktadır (Taş, 2021, s. 100). Bu gibi fırsatlar toplumdaki tüm bireylere sağlanmazsa hem adaletsiz hem de uyumsuz bir toplum oluşmaktadır ki bu

durumun oluşması toplumun refah ve gelişmişlik düzeyini tümden etkileyecektir. Diyebiliriz ki sosyal içerme, birey ile toplum arasındaki bağları oluşturmak-kuvvetlendirmek-sürdürmek ile ilgilidir ve bunların başarılmasında sosyal uyum ve kaynaşma faaliyetlerinin yeri büyüktür.

1.2. Katılım

Aristotales'in "insan sosyal bir varlıktır" sözü günümüz imkanlarının çok daha uzağında bulunan bir çağda söylenmesine rağmen bulunduğumuz çağa da etki etmektedir. İnsan içinde olduğu ortamın gerektirdiği ölçüde diğer bireyler ile iletişim halinde olarak yaşamını sürdürmektedir. Birey, günlük yaşamını sürdürürken bir katılma eylemi gerçekleştirmektedir. En basit anlamı ile bireyin yürütülmekte olan iş ve faaliyette kendi iradesi ile sürece dahil olması ve etkide bulunması katılımın gerçekleşmesi sonucunu doğurmaktadır. Katılım insan hayatı ile bu kadar içselleşmişken zamanla farklı alanlarda farklı tanımlamalarla daha geniş bir boyut almıştır. Çalışmanın anahtar kavramlarından olan katılımın, çalışma süreci ile ilişkili olan alanlardaki tanımlarına bölümde yer verilmektedir.

1.2.1. Katılım Kavramı

Katılım kavramını bir davranış türü olarak ele alan tanıma göre katılım; kişinin otonom olarak aldığı kararlarda söz sahibi olup var olan düzene etki edecek eylem ve faaliyetler bütünüdür (Turan, 2014, s. 169). Literatürde yer alan katılım tanımları içerisinde siyasal katılım öne çıkmaktadır. Siyasal katılım, siyasi karar mercilerini, merkezi ya da yöresel devlet organlarının politika yönelimlerini etkileme davranışı olarak geçmektedir. Bu noktada ilginç olan ise birtakım görüşleri, katılımın varlığı için illa legal olmasına gerek olmadığını ileri sürüyor oluşudur. Bu fikri savunanlara göre, illegal şekilde gerçekleştirilen etkili faaliyetler de katılım olarak kabul edilmektedir. Örneğin suikasta, hükümet darbesine, isyan ve ihtilale katılan kişi eğer tesir altında bulunmayarak kendi iradesi ile bunu gerçekleştiriyor ise katılım gerçekleştirmiş olarak kabul edilmektedir (Turan, 2014, s. 172). Buradan katılım için asıl önemli olan noktanın toplumdaki süregelen düzene kendi fikir ve iradesi ile etkide bulunmak olduğu çıkarımını yapabilmekteyiz. Elbette katılımı yalnızca oy kullanma ve siyasi faaliyetlere etki etmek gibi yalnızca salt bir odakta değerlendiremeyiz. Katılma,

basit bir meraktan yoğun bir eyleme kadar uzanan geniş kapsamlı bir faaliyet alanından oluşmaktadır. (Kapani, 2005, s. 131).

Katılımın yönetimsel boyutu, demokrasinin belirleyici unsurlarından birini oluşturmaktadır. Öyle ki bireylerin kendi yaşadıkları toplumu ilgilendiren konularda alınacak kararların ve mevcut sorunların çözümünde uygulanacak politikaların seçiminde söz sahibi olmalarının gerekliliği onları yönetime katılım sürecinin içerisinde bir aktör haline getirmektedir (Eroğlu, 2006, s. 192). Bu bağlamda yerel yönetimler düzeyinde katılım gündeme gelmektedir. Yerel katılım, ülke geneli olmayıp belli bir alanı kapsayan şehir ya da yerleşkelerin alanında etkili olan organların seçiminde ve kararların alınmasında bu bölgede yaşayan vatandaşların aktif olarak söz sahibi olması anlamına gelmektedir (Yıldırım, vd., 2011, s. 510).

1.2.2. Katılım Hakkının Tarihsel Dayanağı

Katılım insanoğlunun varoluşundan itibaren faaliyet alanı bulan bir kavramdır. Ancak meşru temelde literatürde ele alınmaya başlaması bir hak olarak değerlendirilmesinden sonra olmuştur. Yani insan haklarının ortaya çıkışına tekabül etmektedir. İnsan hakları kavramı ise 2. Dünya Savaşı sonrasında gündeme gelen bir konudur (Pektaş & Akın, 2010, s. 24). Düşünsel temelleri eski Yunan- Roma Hukuku'na kadar dayansa da insan haklarına dair meşru temellerin atılması 2. Dünya Savaşı'nın getirdiği kaos ortamı olmuştur. Zaman geçtikçe ele alınan hakların alanı ve korumaya yönelik tedbirler de artmıştır.

Katılımın bir hak olarak ortaya çıkışı insan haklarıyla birlikte gelişmiş olsa da bir olgu olarak demokrasinin gelişimi ile birlikte önemsenmeye başladığı söylenebilir. Öyle ki katılım hem gelişmekte olan hem de gelişmiş sanayi toplumlarında demokrasinin işlerlik kazanmasına etki eden bir süreç olarak geçmektedir. Gerçek bir katılım faaliyetinden bahsedebilmemiz için hem tek tek bireylerin hem de toplulukların haklarının korunduğu bir toplumun var olması gerekmektedir. Bu nedenle katılım, sosyal ve demokratik devletlerde daha yoğun faaliyet alanı bulmaktadır. Demokratikleşme ile yakından ilişkili olan bu kavram temel olarak kişilerin topluma dahil olması ve görüşlerini uygun şekilde ifade etmesini amaçlamaktadır (Turan, 2014, s. 169). Katılım bir hak olarak anayasada da siyasi hak ve ödevler başlığı altında aktif statü hakları olarak düzenlenmiştir.

Aktif statü hakları, vatandaşların devlet yönetimine katılmasına izin veren haklardır. Bu sebepten aktif statü hakları katılma hakkı olarak da bilinmektedir. Bu haklar anayasanın 66 ve 74. Maddeleri (EK-1) arasında belirtilmiştir.

Anayasada belirtilen bu katılım haklarından hiçbiri çocukların faaliyet göstermeye izni olan haklar değildir. Bu nedenle anayasada tanımı yapılan katılım 18 yaş ve üzeri Türk vatandaşlarının yetkinliği ile sınırlandırılmıştır.

1.2.3. Katılım Hakkı ve Sosyal İçerme İlişkisi

Katılım ve sosyal içerme kavramlarının birbiri ile olan bağından bahsetmek için ilk olarak yapılan tanımlamalarından yola çıkmak yerinde olacaktır. Sosyal içerme başlıklı bölümde değinilen içerme tanımında sosyal içerme politikalarının önemi ve yöntemi vurgulanmıştır. Bu noktada sosyal içerme politikalarının topluma (yeniden) entegre olma aşamasında katılım yolunun kullanılması bizzat geçmektedir. Bu bağlamda bir kavramın tanımlanabilmesinde diğer bir kavramın kullanılmış olması aslında bu iki olgunun ne derece yakın ilişkide olduğunu da göstermektedir. Öyle ki sosyal içerme amaçlanmakta, bunun toplumda gerçekleştirilebilmesi için de katılım kullanılmaktadır. Diyebiliriz ki, sosyal içerme bir grup bireyin topluma katılımının sağlanması çabasıdır.

Ulusal ya da uluslararası alanda, bireylerin katılımının sağlanması sosyal içerme ve katılım ilişkisine meşruiyet kazandırmaktadır. Bu noktada iki kavram arasındaki ilişkinin somut örneklerine değinmek yerinde olacaktır. Ancak her meşru katılım politikası sosyal içerme ile ilişkilidir denemez. Bu noktada dikkat edilmesi gereken nokta, toplumda dezavantajlı olarak nitelendirilen bireylere yönelik gerçekleştirilen katılım politikaları olmalıdır. Çalışmanın bu başlığında, yalnızca kadınlara, çocuklara, yaşlılara ve engellilere yönelik sosyal içerme temelli katılım politikaları baz alınmıştır.

Katılım hakkının yer aldığı belgelerden biri Avrupa Kentsel Şartı'dır. İlkeleri 13, deklarasyonu 20 maddeden oluşan kentsel şart katılım hakkına şarttaki öncelikli maddeler arasında yer verilmektedir. Belgeye göre katılım hakkı, halkın kendi temsilcilerini kendi hür iradeleri ile demokratik olarak seçebilmesi olarak tanımlanmıştır. Yönetim kurullarında, komisyonlarda halktan kişilerin yer alabilmesi de katılımın faaliyet bulduğu bir diğer noktadır. Avrupa kentsel şartının

amaçları arasında, toplumda yaşayan bireylerin farklı fikirleri olsa dahi bireylerin bunları özgürce dile getirebildiği hoşgörü ve dayanışma ortamı olan bir kent yaratmaktır (Pektaş & Akın, 2010, s. 28-29). Bu noktada katılımın bütünleştirici, içerme amaçlı yönü de vurgulanmaktadır.

Katılım, Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin 12. maddesinde yer verilmiş bir kavramdır. 12. Madde, çocuğun katılım hakkını en basit şekli ile kendi görüşlerini tanımlama yeteneği olan her çocuğun, kendi görüşlerini etki altına alacak her konuda görüş ve düşüncelerini serbestçe ifade etmesi, olarak tanımlamıştır. Çocuk Hakları Sözleşmesi'ni incelediğimizde, 4 prensip üzerinden oluşturulduğu söylenebilir: koruma, yaşatma, geliştirme ve katılım. Bu nedenle sözleşme katılım hakkının içeriğine hakim olmada önemli bir kaynak niteliğindedir.

Siyasal katılımın genel tanımdan tek farkı daha sınırları çizili bir alanda gösterilen etkinlik düzeyini dikkate alıyor olmasıdır. Öyle ki bir ailede beyan edilen fikir bile bir katılımdır ve esasında toplumları oluşturan temel yapılar da ailelerdir. Toplumlarda kabul gören tanımı ile ailenin, anne baba ve çocuktan oluştuğundan yola çıkarsak, çalışmamızın odak grubu olan çocuğun katılıma ailede başladığını söylemek yerinde olacaktır.

1.3. Temsil

Tarihte temsil, aristokratik temelli, monarşinin hakim olduğu bir ortaçağda gelişmiştir. Temsil kavramı kullanıldığı zaman zarfında farklı toplumlarda farklı değişimlere uğramıştır. Bu değişim ancak 16. yüzyıl ile günümüz arasındaki zaman zarfında benzer bir anlamda kullanılabilmiştir. Ortaçağdaki anlamı ile temsil, "hak ve görev bazında kişinin ya da bir toplumun yerine-adına davranmak" anlamında kullanılmıştır (Çelik & Uluç, 2009, s. 217-218).

1.3.1. Temsil Kavramı

En genel anlamı ile temsil; bir kişinin, bir grubun, bir toplumun yerine davranmaktır. Yerel siyasette temsil kavramı, halkın fikirlerini özümseyerek onlar gibi düşünen ve halkın kendi içindeki topluluktan olan bir kesimin halkın adına karar alabilmesidir (Oruç& Bayrakcı, 2018, s. 463). Bir diğer yaygın kullanıma göre ise temsil, kurulan anlaşmaya uygun olarak taahhütleri ve sözleşmede bahsi

geçen fiilleri gerçekleştirmek amacı ile bir temsilcinin yetkili kılınması, temsil olunan (grup) ile temsilci arasında oluşturulan ilişkiyi ifade etmektedir (Yıldırım, vd., 2011, s. 508). Temsil için her zaman tanımlarda geçen genel kitleler şart değildir. Öyle ki bireyin aileyi toplumdaki temsili, okulda sınıf başkanının sınıftaki diğer öğrencileri temsili, olimpiyat oyunlarında milli sporcuların kendi ülkelerini temsiline kadar gidebilen mikrodan makro alana uzanan bir kavramdır.

1.3.2.Temsil Etme ve Temsil Edilebilme Hakkı

Temsil ile demokrasi yakından ilişkilidir. Bireyler demokratik toplumlarda temsil etme ve temsil edilebilme hakkını daha doğru şekilde kullanabilmektedir. Temsil, demokrasinin temel ilkelerinden eşitlik ilkesinin, siyasal sisteme geniş kapsamlı olarak tezahürü şeklinde algılanmaktadır (Çelik, 2008, s. 6). Temsil hakkı hukuk literatüründe var olan bir kavramdır. Temsil hakkı Türk Borçlar Kanunu'nda 40 ve 48. maddeler arasında düzenlenmiştir. Temsil ilişkisinin gerçekleşebilmesi için hukuk üç kişinin bulunması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu üç kişi; temsil olunan, temsilci ve üçüncü kişi olarak karşımıza çıkmaktadır. Temsil olunan, başka bir kişi tarafından adına ya da hesabına işlem görülen kişiyi ifade etmek için kullanılır. Temsilci; bahsi geçen temsil olunan adına söz konusu işlemleri gerçekleştiren kişidir. Üçüncü kişi ise temsilci aracılığı ile yapılan hukuki işlemlerin karşı tarafını oluşturmaktadır (İbiş, 2017, s. 1106). Temsil ile ilgili hukukta önemli bir yere sahip olan bu üçlü ilişkiye değindikten sonra doğrudan ve dolaylı temsil kavramlarına da değinmek yerinde olacaktır.

1.3.2.1. Dolaylı Temsil

Bu ilişkide temsilci, üçüncü kişi ile işlem yapmaktadır ve bu işlem temsilcinin adına gerçekleşir. Türk Borçlar Kanunu'nda doğrudan temsil açıkça düzenlenmiş fakat dolaylı temsile yer verilmemiştir bu nedenle dolaylı temsile "gerçek olmayan temsil" adı da verilmektedir (İbiş, 2017, s. 1111).

1.3.2.2. Doğrudan Temsil

Temsilcinin, kendisine temsil yetkisi verenin yani temsil olunanın ad veya hesabına işlem yapmasına ise doğrudan temsil denilmektedir. Doğrudan temsil kavramına kanunda da yer verilmiştir.

1.3.3. Temsil ve Sosyal İçerme İlişkisi

Sosyal içerme ve temsil ilişkisinin arasındaki bağı aslında katılım sağlamaktadır. Öyle ki sosyal içerme politikalarının etkili olabilmesi için katılım araçları kullanılmaktadır ve bu katılım araçlarından biri de temsil hakkıdır. Temelde sosyal içerme ile katılım arasındaki ilişki, katılım ile temsil arasındakine daha çok benzemektedir.

1.4. Araştırmanın Yöntemi

Bu başlıkta çalışmanın konusu, ana amacı, kapsamı, özgünlüğü, yöntemi ve çalışmayı oluştururken taranan literatürden bizzat elde edilen litetarür analizi tablosuna yer verilecektir. Çalışmanın hatlarının net bir şekilde çizilmesi ve genel özet niteliğinde olan bu başlık, çalışma vurgusu açısından önem arz etmektedir.

1.4.1. Araştırmanın Konusu

Bu çalışma, Türkiye'de sosyal içerme bağlamında çocuğun katılım hakkı ve temsil sorununu konu almaktadır**.**

1.4.2. Araştırmanın Amacı

Çalışmanın amacı, sosyal içerme bağlamında Türkiye'de çocuğun katılım hakkı ve temsilini ortaya koymaktır. Bu bağlamda uygulanan politikalar incelenerek, Türkiye'de çocukların katılım ve temsil hakkı durumu ortaya konulmuştur.

1.4.3. Araştırmanın Kapsamı

Bu çalışma geniş alanda incelenebilen, kapsamlı bir konuya sahiptir. Bu nedenle çalışmayı belli bir alan ve belli bir grup için araştırmak konunun daha düzgün şekilde aktarılmasına yardımcı olmuştur. Araştırma sosyal içermeyi "çocuk" odak grubu üzerinden ele almaktadır. Sosyal içerme kavramı genel perspektifte değinilmekte ancak çocuk ile ilgili sosyal içerme faaliyetlerine Türkiye kapsamında değinilmektedir.

1.4.4. Araştırmanın Özgünlüğü

Araştırmanın temel kavramını oluşturan sosyal içerme literatürde henüz kapsamlı çalışmalara konu olmamış, araştırma alanı kısıtlı bir kavramdır. Bu nokta, çalışmanın araştırma evresinde kaynak sıkıntısı oluşturmuş olsa da çalışmanın özgünlüğünün de ortaya konulmasını sağlamıştır. Sosyal içermenin üzerine çok fazla çalışılmamış bir kavram olması niteliği özellikle Türkiye'deki çalışmalara katkı sağlama potansiyeli yönünden de bu çalışmayı önemli bir hale getirmektedir.

Türkiye'deki literatür taraması sırasında sosyal içerme, temsil, katılım ve çocuk kavramlarının bir arada ele alındığı bir çalışmaya da rastlanmamıştır. Araştırma konusu ve temel kavramları bakımından tamamen özgün nitelikte bir çalışma olarak oluşturulmuştur.

1.4.5. Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmada, literatür taraması maksatlı "belgesel tarama" yöntemi kullanılmıştır. "*Var olan kayıt ve belgeleri inceleyerek veri toplama*" şeklinde tanımlanan bu yöntem kaynaklara ulaşma, kaynakları okuma, fişleme, değerlendirme olarak dörde ayrılmaktadır. Literatür incelendiğinde, bu yöntem kullanılarak, sosyal içerme bağlamında Türkiye'de çocuğun katılım ve temsilini ele alan çalışmanın olmadığı görülmektedir. Bu çalışma ile literatürdeki eksikliğin giderilmesi hedeflenmektedir.

1.4.6. Literatür Analizi

Tablo 1.1 incelendiğinde, teorik (nitel) ve uygulama (nicel) çalışmalarının ağırlıkta olduğu görülmektedir. Teorik çalışmalarda, sosyal içerme-kalkınma ilişkisi; sosyal içerme, sosyal dışlama kavramlarını ve bu kavramlar arası ilişkiyi açıklayan; sosyal içerme-katılım ilişkisi; siyasi temsil kavramı ve temsil türleri**;** katılım-temsil ilişkisi; Türkiye'deki çocuk meclisleri, işlevleri; sosyal içerme bileşenleri, dezavantajlı grup kavramı gibi konuların ele alındığı görülmektedir. Uygulamada (nicel) ise Türkiye, Kanada, Avustralya, Avusturya ve Avrupa'daki sosyal içerme politikaları ve analizi; AB ülkelerindeki dışlama ve yoksulluk dağılımı; engelli ve engelsiz çocukların sosyal içerme deneyimleri; çocuğun

katılım düzeyi ve çocuğun katılımını artırmaya yönelik politikalar gibi temalar işlenmiştir. Literatür incelendiğinde, sosyal içerme bağlamında Türkiye'de çocuğun katılım ve temsil hakkını ele alan bir çalışma bulunmamaktadır.

Bu çalışmada literatür taraması sonucunda yerli ve yabancı bir çok kaynaktan yararlanılmıştır. Çalışmanın bir temele yerleşmesi noktasında önem arz eden kaynaklara, yazarlara ve çalışmaların temel dinamiklerine katkı sağlayan noktalarına kısaca değinmek yerinde olacaktır.

Sosyal içermeye ilişkin yararlanılan en eski çalışmalardan biri Hilary Silver'a (1994) aittir. Silver, nicel yöntem kullanarak oluşturduğu çalışmada sosyal içermenin farklı bileşenlerden oluştuğunu ileri sürerek sosyal içerme kavramına ayrı bir boyut kazandırmıştır. Çalışma, sosyal içermeye ait bileşenlerden bahseden ilk çalışma olması nedeni ile de kaynak niteliğindedir. Utku Balaban (2014) ise sosyal içermeyi göstergeler üzerinden ele alan çalışmasında Türkiye ve diğer ülkeler bazında istatistiklere yer vermiştir. Laeken göstergelerine yer veren bir ölçüt içeren çalışma, çalışmamızda sosyal içermenin ölçülmesi noktasında yararlanılan kaynaklar arasında yer almaktadır. Birçok kaynak sosyal içerme kavramını sosyal dışlama ile birlikte ele almıştır. Bu noktada sosyal dışlama kavramı da çalışmamız için önemli ve incelenmesi gerekli hale gelmiştir. Sosyal dışlama kavramı ile ilgili kaynak taraması yapıldığında çalışmaya bu noktada en çok katkı sağlayan kaynak Micheal Foulcault'a (2003) ait olan dışlama analitiği olmuştur. Faucault'tan etkilenen birçok yazarın (Michael Peters, Tina Besley vd) dışlama kavramına ilişkin yaklaşımları sosyal dışlamaya yeni bir boyut kazandırmıştır. Özlem çakır (2002), "Sosyal Dışlama" adlı çalışmasında Sosyal dışlamanın nedenlerini 4 alanda belirleyerek sosyal dışlamayı alan perspektifinden incelemiştir. Çalışmamız için önemli olan anahtar kavramlar arasında yer alan katılım ve temsil kavramlarına yönelik olarak; çocuk katılımı noktasında Ercüment Erbay'ın (2013) çalışmasında, çocukların katılım hakkının teşvik edilmesi gereken alanlara değinilmiş ve katılımın çocuklar için önemli bir hak olduğu, temel dayanağı ve esaslarına vurgu yapılmıştır. Çalışmamız için özellikle çocuk katılımı kavramının açık temellere oturtulması noktasında önem arz eden bir çalışmadır.

Çocuk temsilinin hukuki boyutunu ele alan Funda İbiş (2017), borçlar hukuku temelli olarak doğrudan ve dolaylı temsil kavramlarını hukuk perspektiften incelemiştir. (İsmi geçen yazarlara ait kaynaklar ve daha fazlası Tablo 1.1'de yer almaktadır.)

Tablo 1.1: Literatür Tablosu

Yazar(Lar)/ Yıl	Çalışmanın Yapıldığı Yer	Yöntem-Model	Çalışmanın İçeriği/ Amacı
Silver, Hilary. (1994)	ABD	Nicel Yöntem, Bağıntısal Model	Sosyal İçermenin 5 farklı bileşenden oluştuğu ileri sürülmektedir. Sosyal içerme bileşenleri konusunda öne sürülen ilk kuramdır. Sosyal içerme ve sosyal dışlama kavramları birlikte aktarılmaktadır.
Cobigo, Virginie, Helene Oulelette Kuntz, Rosemary Lysaght vd. (2012)	Kingston (Kanada)	Nicel Yöntem, Betimsel Model	Sosyal içermeye yönelik mevcut anahtar bileşenler, tanımlar ve kavramlar açıklanmaktadır.
Peters, M., Ve Tina Besley. (2014)	ABD	İçerik Analizi, Fenomenolojik Model	Micheal Foucault'un dışlama analitiği üzerinden sosyal içermeyi açıklamayı amaçlamaktadır. (Micheal Foucault, sosyal dışlama konusunda önemli bir kuramcıdır.)
Aydın, Kemal (2019)	Türkiye	Nicel Yöntem, Deneysel (istatistiksel) Model	Avrupa Birliği bölgesinde yer alan 34 ülkede dışlama ve yoksulluk dağılımını incelemektedir. Grafiksel olarak dışlama sıralamasının somut biçimde saptanmış olması çalışma açısından önemlidir.
Yücel, Duygu Ve Ayhan Aytaç. (2018)	Edirne	Nicel Yöntem, Betimsel Model	Sosyal dışlama ve yoksulluğu engellemeye yönelik sosyal içerme politikaları aktarılmaktadır.
Lindsay, Sally, Amyc. Mcpherson, Kına Aslam Vd. (2012)	Ontario (Kanada)	Nitel Yöntem, Saha Taraması Modeli	Kanada Ontario' da yaygın olarak kullanılan iki sosyal içerme politikası baz alınarak çocukların okul temelli sosyal içerilmesini analiz etmek amaçlanmıştır.
Balaban, Umut. (2014)	Ankara	Nicel Yöntem, Tarihsel Model + Nedensel Karşılaştırma Modeli	2000'li yıllarda yürütülen sosyal içerme politikaları ele alınmaktadır. Politikalar Türkiye ve Avrupa Birliği karşılaştırması yapılmaktadır.
Silver, Hilary. (2015)	Washington (ABD)	Nicel yöntem, İçerik Analizi	Sosyal İçermenin Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri Bağlamında Değerlendirilmesi Amaçlanmaktadır. (Hilary Silver sosyal içerme konusunda önemli bir kuramcıdır.)

Hart, A. Roger, (2016)	ABD	Kitap	Çocukların sürdürülebilir kalkınmaya katılımı ve süreçteki rolü açıklanmıştır. konu için önemli bir kuramcıdır. literatüre "MERDİVEN MODELİ" ÜZERİNDEN ÇOCUK KATILIMININ AÇIKLANMASI şeklinde yeni bir model katmıştır.
Silver, Hilary. (2016)	Avustralya	Nitel Yöntem, Saha Taraması Modeli	Avustralya'da yürütülen sosyal içerme politikaları aktarılmaktadır.
Edwards, Bryne M. , Debra Cameron, Gillian King Ve Amy C Mcphernson. (2019)	ABD	Nitel Yöntem, Örnek Grup Modeli (Tüme Varımsal Tematik Analiz)	Bir Rekreasyon programında sosyal içermenin nasıl- desteklendiğini keşfetmeyi amaçlayan bir çalışmadır. 8-17 yaş aralığında 17 çocuk üzerinde yapılan gözlemde katılım sosyal içermeye katkı sağlayan bir olgu olarak açıklanmıştır. (katılım-içerme ilişkisi çocuklar üzerinden açıklanmış)
Çakır, Özlem. (2002)	İzmir	Nicel Yöntem, Bağıntısal Model	Dışlama olgusu unsurları ile birlikte ele alınarak nedenleri irdelenmektedir.
Savalyev, Yu. B. (2015)	Ukrayna	Nicel Yöntem, Nedensel Karşılaştırma Modeli	Sosyal içerme ve dışlama ilişkisi tanımlanarak aradaki bağlantının kurulması hedeflenmiştir.
Öçal, Mehmet Ve Adem Korkmaz. (2020)	Türkiye	Nicel Yöntem, Betimsel Model	Sosyal dışlamanın toplumsal refah üzerine etkilerini saptamak amaçlanmaktadır.
Gonzalez, Miriam, Roberta L. Woodgate Ve Lisa Demsczuk (2018)	Kanada	Nitel Yöntem, Örneklem Grup Modeli	45 kişilik bir örneklem grup üzerinde 2006- 2018 tarihleri arasında yapılan gözlemleri aktaran bir çalışmadır. Amaç engelli ve engelsiz çocukların sosyal içerme deneyimlerini ve akranlarının teşviklerinin etkisini saptamaktır.
Erbay, Ercüment (2017)	Ankara	Kitap	ÇHS 12. madde kapsamında çocuk katılımı ve politikalarını ele almaktadır.
Çelik, Abdullah.(2008)	Bingöl	Nitel Yöntem, Alan Araştırması	Temsil kavramı yerel düzeyde ele alınmış, seçimler ile bağlantısı verilmiştir. "siyasi temsil" üzerinde durulmuştur.
Yalçınkaya, Elvan Ve Yakup Azrak (2016)	İstanbul	Nicel Yöntem, Betimsel Model	Türkiye'deki çocuk meclisleri, işlevleri, uygulama alanları değerlendirilmektedir.
İbiş, Funda (2017)	İzmir	Nicel yöntem, Bağıntısal Model	Temsil türleri ve karşılaştırmalarını içermektedir. 6 farklı temsil türünden bahsedilmektedir. Çocuğun temsilci olması ve temsil edilmesi konusunda da bilgi verilmektedir.

Özkan, Metin (2020)	Ankara	Nicel yöntem, Tarihsel Model	Temsil rejiminin temelleri, 17. Ve 18 yy dan itibaren gerçekleşen dönüşüm ve modern kavrayışta temsil olgusunun ne olduğu aktarılmaktadır.
Örs, Birsen (2006)	İstanbul	Nicel Yöntem, Tarihsel Model	Temsil kavramı tarihsel gelişim ve aşamaları aktarılmakta, günümüz tezahürü açıklanmaktadır.
Ziyan, Ayşe (2019)	İstanbul	Nicel Yöntem, Bağıntısal Model	Temsil kapsamında çocuğun ebeveyni tarafından temsil edilmesi ve velayet ilişkisini inceleyen bir çalışmadır. ebeveynin çocuk adına, temsilen yaptığı işlemlerdeki sınırlar açısından önemli
Gül, İdil Işık. (2012)	Türkiye	Nicel Yöntem, Betimsel Model	Ayrıcalığa tabi tutulan ve dışlanan kesim hukuki boyutta incelenmektedir. Dezavantajlı grup tanımlaması önem arz etmektedir.
Barbier, Cecile. (2001)	Fransa	Nicel Yöntem, Deneysel Model-Karşılaştırma (Copras)	Yoksulluk ve refah düzeyi konusunda belirlenebilir ölçüm tekniklerinin araştırılması, Leaken Göstergelerinin aktarılması amaçlanmaktadır.
Oruç, Tülay ve Erdal Bayrakçı.(2018)	Konya	Nicel Yöntem, Nedensel Karşılaştırma Modeli	Temsil ve katılım karşılaştırması yapılmış, aradaki ilişki kurulmuş. Örnek grup olarak kadın üzerinde bir incelemedir.
Akdoğa. Melda (2015)	İstanbul	Nicel Yöntem, Bağıntısal Model	Çocuk katılımı konusunda okullardaki katılım düzeyinin saptanması amaçlanmaktadır.
Pektaş, Ethem Kadri Ve Fehmi Akın. (2010)	Afyon	Nitel Yöntem, Gömülü Teori Modeli	Katılım bir hak olarak Avrupa Kentsel şartı üzerinden incelenmiş. Katılım hakkı kentli hakkı olarak belirtilmiş.
Y. Hm Van Den Berg (2018)	Almanya	Nitel Yöntem, Örneklem Grup Modeli	Sınıftaki oturma düzeni ile katılımı engellenen ve dışlanan çocukları ele alarak dışlama ve katılım olgularının örnek üzerinden kaynaştırılması hedeflenmektedir.
Willis, Claire, Sonya Girdler, vd (2016)	-	(Meta-Etnografik Metod olarak belirtilmiş çalışmada)	Engelli çocuklar ve gençler için anlamlı katılıma katkıda bulunan unsurların belirlenmesi amaçlanmaktadır.
Mumcu, Çeviker, Mustafa Önder Şekeroğlu ve Metin Bayrak (2018)	Türkiye	Nitel Yöntem, Gömülü Teori Modeli	Unicef 'in sınıflandırmasına göre dezavantajlı gruplar incelenmiş. Burada yer alan ilk başlıkta Unicef'e göre çocuk grubunun içinde dezavantajlı olarak görülen çocuklar sınıflandırılmış.

Mcconnell, David (2011)	Kanada	Nitel Yöntem, Saha Taraması Modeli	Kanada'daki çocukların karşılaştıkları dezavantajlı durumları saptayarak ve sosyal içerme politikaları kapsamındaki uygulamaları aktarmayı amaçlamaktadır.
Neo, Yu-Wei (2014)	Avustralya	Nitel Yöntem, Saha Taraması Modeli	"Avustralya'da Sosyal İçerme Ve Çocuklar" temalı belli bir bölgeyi ele alarak çocuklara yönelik sosyal içerme politikaları incelenmiştir.
Taner, Bahar (2019)	Mersin	Nicel Yöntem, Nedensel Karşılaştırma Modeli (AHP)	Çocuk dostu kent ve toplum konusunda gereklilikleri ve ilk 5 sırada yer alan örnekleri açıklamaktadır. Roma örneği dikkat çekicidir.
Topsümer, Füsun, Eylin Babacan Ve E. Pelin Baytekin(-)	İstanbul	Nicel yöntem, Betimsel Model	Çocuk dostu şehir tanımlaması, gereklilikleri ve Türkiye değerlendirmesini içermektedir.
Karakaş, Banu Ve Ömer Can Çelik (2016)	Ankara	Nitel Araştırma-Gömülü Teori Modeli	Çocuk refahı kavramı irdelenmiştir. Refah devleti uygulamaları paralelinde gelişen sosyal toplumlarda çocuk hakları ve içerme politikalarına değinilmektedir.
Amelia Maria Noronha P. De Queiroz (2012)	Rio De Janeiro (Brezilya)	Nicel yöntem, Bağıntısal Model	Çocukların ve gençlerin eğitim alanında sosyal içerilmesi konusu araştırılmıştır.
Browne, Micheal Ve Michalle Millar (2015)	ABD	Nicel yöntem, Bağıntısal Model	Gençlerin ve zihinsel engelli çocukların sosyal içerilmesini hak bağlamında açıklamak amaçlanmaktadır.
Durmuş, Gözde (2019)	Ankara	Nicel yöntem, Bağıntısal Model	Çocuk Katılımı Politika Belgesi olarak çocuğun dışlanmasını önleyerek çocuk katılımını artırmaya yönelik politikalar açıklanmıştır.
Knight, A. Ve P. Petrie (2009)	Birleşik Krallık	Nitel Yöntem, Örneklem Grup Modeli	Okul tatillerinde gençlerin ve çocukların sosyal içermeye teşvik edilmesini amaçlamaktadır.
Meadan, Hedda Ve Stacy N. Mcguire (2020)	ABD	Nitel Yöntem, Örneklem Grup Modeli	Erken çocukluk dönemindeki zorlayıcı davranışlara sahip çocukların sosyal içerilmesi ve katılım güçlüklerini azaltarak topluma entegresinin sağlanması hedeflenmektedir.

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

2. ÇOCUK VE SOSYAL İÇERME İLİŞKİSİ

Çocuğun tarihsel aşamadaki rolüne bakıldığında, birinci bölümde yer vermiş olduğumuz sosyal dışlamaya ne kadar net şekilde maruz kaldığı görülmektedir. Örneğin belli eğitimcilerin yalnızca erkek çocuklara eğitim vermesi ya da tarımsal işgücünde ihtiyaç duyulması nedeni ile erkek çocuklarına daha çok özen gösterilerek daha istenilen konumda olması bile kız çocuklarını sosyal dışlamaya maruz bırakan bir konudur. Ayrıca yine eski Yunan'da var olan hasta ya da güçsüz çocukların ölüme terk edilmesi sağlık imkanlarının gelişmemiş olmasının da etkisi ile toplum içinde sağlıksız olan çocuğun sosyal dışlamaya maruz bırakılmasına neden olmuştur. Tam da bu noktada çocuk toplumda çoğu zaman sosyal dışlamaya maruz kalan ve sosyal içerme faaliyetlerine en çok katılması gerekli olan gruptur demek mümkün olmaktadır.

Çalışmanın bu bölümünde örnek grup olarak ele aldığımız çocuğun Türkiye ve dünya literatüründe yaralan tanımlamalarına değinilecek, akabinde sosyal içerme ile olan ilişkisini vurgulamak adına dezavantajlı çocuklara da yer verilerek sosyal içerme ile ilişkili çocuk hakları tek tek aktarılacaktır.

2.1. Çocuk Olmak

Tarihte toplumları oluşturan yapılanmalarda insan sınıflandırması yaşa göre 3 temel bölüme ayrılmaktadır. Bu bölümleri çocukluk evresi, yetişkinlik evresi ve yaşlılık olarak sıralamak mümkündür. BM Çocuk Hakları Bildirgesi genel anlamda kabul gören, çocuğa dair en önemli maddelerin yazılı olduğu belgedir ve Türkiye tarafından da kabul edilmiştir. Sözleşmenin birinci maddesine göre, 18 yaşından küçük olan herkes çocuk olarak tanımlanmaktadır.

Çocukluk, yetişkinliğe giden yolda ulaşılan o ilk durak ve çıkılan ilk limandır (Onur, 2005, s. 19-20). Toplumlarda yaşayan insanlar için en temel evre çocukluk evresidir ki bu ilk basamak, gelecek toplumlarına yön verecek en temel eğitim ve anlayış basamağını oluşturması bakımından çocuklara yüksek bir değer atfetmektedir. Bu nedenledir ki iyi bir toplumun en temel ve değerli aşaması çocukluk evresidir. Çocuklarımızın yetişkin bir birey olup toplumun ve hatta belki de dünyanın gidişatına etki edebilecek düzeye gelmesinde yalnızca aile değil,

içinde bulunduğu toplum yapısından, beslenme düzeyine kadar birçok etken vardır.

Çalışmanın bu kısmında ilk olarak Türkiye ve uluslararası literatürde çocuğun nasıl tanımlandığına ve genel kapsamda hangi özellikler ile tasvir edildiğine değinilecektir.

2.1.1. Dünya'da ve Türkiye'de Çocuk

Tarihsel aşamada çocuğun eski Yunan ve antik çağlara kadar uzanan bir tanımlaması mevcuttur. Antik çağdaki çocuk imgesi, eğitilmesi gereken küçük bir yurttaş olarak belirtilmiştir (Elkind, 1999, s. 36). Çocuklar arasında erkek ve kız olarak yapılan ayrım ise eski Yunan kültürünün bir etkisidir. Bunun en önemli örneği olarak; Sokrates yalnızca erkek çocuklarına eğitim vermiştir, Platon ise hem erkek hem de kız çocuklarına ders vermekte iken; bu çocukların 6 yaşından sonra sınıflara ayrılmalarını talep etmiştir (Doğan, 2000, s. 198). İnsanların yerleşik hayata geçmesi ile birlikte toplum tarafından çocuğa atfedilen değer de zamanla değişmiştir. İlerleyen süreçlerde çocuk da ailenin hayatta kalmak için yürüttüğü işlere katılım sağlamış ve toplumsal oluşumda yerini almıştır. X. Yüzyıla kadar çok küçük yaşlardaki çocuklar dahi ebeveynlerine yardım amaçlı olarak çalıştırılarak ailelerinin bütçe ve ihtiyaçlarına katkıda bulunmak amacı ile kullanılmıştır. Feodal düzenin oluştuğu yıllarda ise toprak işçisi olarak çalıştırılan çocukların tarihine rastlandığı görülmektedir. Bu dönemlerde çocukların taşıyabileceklerinden daha fazla sorumluluk ile karşı karşıya kaldığını görülmektedir. Öyle ki feodal beylere ve kiliselere yardım amacıyla gönderilen çocuklar kimi zaman ne yazık ki köle olarak bile kullanılmışlardır (Karadoğan, 2019, s. 199). Bu durum belki de söz konusu dönemlerde yalnızca çocuklara değil sınıfsal farklılıklara göre genel anlamda insanların belli statüde olanlarına değer verilmemesinden de kaynaklanabilmektedir. Yine de böyle bir ortamda ayrıma ve eziyet derecesindeki sorumluluğa maruz bırakılmasına üzüleceğimiz en önemli kesim çocuklardır. Çünkü kendini savunma ve içsel-bedensel gelişim sürecini tamamlama evresi olan çocukluk dönemi, her anlamda en çok korunmaya muhtaç olunan dönemdir.

2.1.2. Dezavantajlı Gruplar Kapsamında Çocuk

UNICEF Türkiye Yıllık Raporu- 2018'e göre, dezavantajlı gruplar çocuk odaklı olarak ele alınmıştır. Dezavantajlı kabul edilen çocuklar kendi içinde bir sınıflandırmaya tabi tutularak 6 grupta incelenmektedir. Yapılan sınıflandırmaya göre dezavantajlı çocuklar arasında; engelli çocuklar, az gelişmiş bölgelerdeki ve kırsal kesimdeki çocuklar- gençler, yoksul kasaba ve ilçelerdeki çocuklar - gençler, romanlar, çatışma ortamındaki çocuklar- gençler, anadili Türkçe olmayan çocuklar vardır (UNICEF, 2018, s. 22).

2.1.2.1. Engelli Çocuklar

BM Güvenlik Konseyi tarafından 9 aralık 1975'de yayınlanan İnsan Hakları Evrensel Bildirisinde (Sakat Kişilerin Hakları Bildirisi'nin 1. Maddesi) engellilik şu şekilde tanımlanmaktadır: "*Toplumda yaşayan normal bir bireyin kendi bireysel yaşamında ya da sosyal yaşamında tek başına kendi bedensel ve ruhsal yeterliliği ile yerine getirebileceği sorumlulukları-aktivite-davranışları, kalıtımsal ya da sonradan oluşan birtakım rahatsızlıklar nedeni ile yerine getirememesi halidir"* (Pouya, 2016, s. 18). Başka bir tanıma göre; doğumdan itibaren ya da sonrada meydana gelen bir kazanın sonucu olarak normal bir bireyin karşılayabileceği ihtiyaçları tek başına karşılamakta güçlük çeken, bedensel-ruhsal-zihinsel-sosyal yetilerini kaybetmiş bireyler engelli olarak tanımlanmaktadır (Bayır, 2019, s. 3). Belirtilen tanımdan hareket ile normal bir çocuğun yerine getirebileceği faaliyetleri kalıtsal-sonradan meydana gelen durumlar nedeni ile yerine getiremeyen 0-18 yaş arasındaki bireylere ise engelli çocuk denilmektedir. Engelli çocuklarda toplumun dışına itilmenin önlenip etkin bir içerme oluşturabilmek için ilk olarak sosyal hayattaki yapısal oluşumlarda meydana gelebilecek engeller giderilmelidir. Yürüme-görme engeli bulunan çocuklar için yol düzenleme planı buna örnek olarak verilebilmektedir. Duruma bu yönü ile bakıldığında, ilk olarak ailede başlayıp yerel yönetimlere uzanan sonrasında ise tüm ülke-dünya geneline yayılan kapsamlı bir önlem ve pozitif tutum gereklidir. UNICEF 2018 raporuna göre, engelli çocuk ve gençlere karşı yapılan düzenlemelerin az gelişmiş ve gelişmekte olan toplumlarda gelişmiş toplumlara göre bir hayli geride olduğu saptanmıştır.

2.1.2.2. Az Gelişmiş Bölgelerdeki- Kırsal Kesimdeki Çocuklar

Çocuk ve gençlerin eğitime erişmede, gerekli ya da potansiyel kaynaklara ulaşmada, meslek planlamasında ve geleceğe yönelik tüm planlarında içinde bulunduğu koşullar ve çevre, önemli ölçüde etkilidir. İçinde bulunduğu toplum temelinde gerekli imkanlara sahip olamayan çocuklar, diğer gelişmiş ve imkanlara sahip bölgelerdeki çocuklara göre, dezavantajlı durumda bulunmaktadır.

Klocker'e göre kırsal bölgede yaşayan çocuk ve gençlerin maruz kaldığı sorunlar 5 farklı temelde sınıflandırılmıştır: eğitimde yetersiz imkanlar, istihdam, boş zaman faaliyetleri, sağlık hizmetleri, ekonomik yetersizlik (Çeviker, Mumcu, Şekeroğlu & Bayrak, 2018, s. 225). Sınıflandırmada belirtilen alanlar aslında bir insanın hayatını sürdürürken dahil olduğu ve devletten yeterli düzeyde sunması beklenen hizmet alanlarıdır. Bu noktada belirtilen 5 farklı alanda sunulan hizmet yetersizliğinden dolayı, çocukların yaşadığı problemler bu çocukları, bu alanlardaki hizmetlerin sunumunun problem teşkil etmediği bölgelerdeki çocuklara göre dezavantajlı konuma sürüklemektedir.

2.1.2.3. Yoksul Kent ve Mahallelerdeki Dezavantajlı Çocuklar

1950'li yıllarda başlayan köyden kente göç hareketi ile birlikte toplumlar, toplu bir dönüşüm sürecine girmiştir. İlerleyen süreçteki gecekondulaşmanın hız kazanması ile çarpık kentleşme ve şehirden dışlanma mevzuları gündeme gelmiştir. Böyle bir ortamda kent dışındakilerin kentin sunduğu imkanlardan mahrum kalmasının yanı sıra kentin içine yerleşen kente sonradan gelenlerin bile belli imkanlardan yoksun kalması söz konusu olmuştur. Bu mevcut gerçeklik dezavantajlılığın ve dışlamanın yalnızca kent dışındaki kırsal bölgelerde yaşayanlar için gerçekleştiği kıstasını genişleterek kent içinde de belirtilen problemlerin yaşandığını doğrulamaktadır. Öyle ki kentin içindeki yerleşim yerlerinde de yoksul ve yetersiz kalan yapılanmalar vardır ve bu alanlarda yaşayan çocuklar (aynı zamanda bireyler) imkanlara ulaşma sorunu olduğu için dışlanmış bir dezavantaj yaşamaktadır.

2.1.2.4. Roman Çocuklar

Romanlar, tarihsel geçmişten günümüze kadar olan sürece bakıldığında; medeniliğin ve gelişmişlik düzeyi temel alınarak, Avrupa toplumlarında halen

kabul edilmeyen etnik gruptur. Avrupa'da dışlanan ve kabul görmeyen, çoğu yerde vatandaşlık hakkı tanınmayan bu topluluk ülkemizde yoğunlukla batı Trakya bölgesinde yaşamaktadır. Bu gruba Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmaları şartı ile eşit hak ve sorumluluklar verilmiştir. Ancak yurtdışında var olan dışlama zaman zaman yurtiçindeki romanlara karşı da sürdürülmektedir (Çeviker, Mumcu, Şekeroğlu & Bayrak, 2018, s. 227).

2.1.2.5. Çatışma Ortamındaki Çocuklar

Çatışmanın en yüksek düzeyde etki yarattığı alan olan savaşların kuşkusuz ki en masum ve savunmasız kurbanları çocuklardır. İşkence, kötü muamele ve mahrumiyet gibi sonuçları nedeniyle çatışma alanlarında bulunan çocuklar, gerek psikolojik gerek fiziksel olarak dezavantajlı görülmektedir. Belirtilen dezavantaj durumuna ülkemiz bazında bakıldığında, terör ile mücadele kapsamında süregelen çatışma ortamı nedeni ile Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'nde daha yoğun olduğu söylenebilmektedir.

2.1.2.6. Anadili Türkçe Olmayan Çocuklar

Dünyada her ülkenin kendi sisteminde kabul ettiği bir ortak dil bulunmaktadır. Ülkelerdeki eğitim-öğretim faaliyetleri de bu resmi dil baz alınarak sağlanmaktadır. Her ne kadar Dünya genelinde kullanılacak bir ortak dil belirleyerek bu dil üzerinden ortak faaliyetler yürütme planı var olsa da bu plan henüz bütün ülkelerde kabul edilen bir sistem değildir. Bu nedenle ülkede yaşayan ve farklı dili konuşan bireyler sosyal, ekonomik ve politik hayatta birtakım sorunlar yaşamaktadır. Bu mevcut sorunu çocuk temelinde ele aldığımızda, şüphesiz ki en sıkıntı çekilen nokta çocuğun eğitimi ile ilgili olacaktır. Farklı ülke ve kültürden olan çocuklar, kullandıkları anadilin yahut evrensel dilin geçerli olmadığı ülkelerde eğitim-öğretimlerini almak durumunda kaldıklarında dezavantajlı konuma düşmekte ve ciddi bir dışlamaya maruz kalmaktadır (Çeviker, Mumcu, Şekeroğlu & Bayrak, 2018, s. 228). Bu noktaya bir çözüm olarak ortak dil kullanımının yaygınlaşması ve ülkelerde anadile ek bir ortak dil kullanarak, eğitim veren kurumların sayısının artırılmasını destekleyici faaliyetler önerilmektedir.

UNICEF'in yapmış olduğu bu dezavantajlı çocuk sınıflandırmalarına ek olarak farklı kaynaklarda çocukların dezavantajlı sayılmasına ve dışlanmasına neden olan birkaç neden daha yer almaktadır. Çalışmamızın ana inceleme grubunun "çocuk" olmasından hareket ile çocuğun dezavantajlı konumda yer almasına neden olan faktörlerin de detayları ile incelenmesi amaçlandığından farklı kaynaklardaki söz konusu nedenlerinde aktarılması yerinde olacaktır. Çalışmanın içeriğiyle bağlantılı olarak incelenen diğer kaynaklarda yer alan çocuğu dezavantajlı konum içine dahil ederek dışlanmasına sebep olan ek faktörler şu şekildedir; parçalanmış aile çocukları, çocuk işçiler, ihmal ve istismara uğrayan çocuklar.

2.1.3. Çocuğa İlişkin Demografik Değişkenler

Türkiye İstatistik Kurumu'nun 20 Nisan 2022 tarihinde yayımladığı "İstatistiklerle Çocuk" başlıklı araştırmasına göre 2021 yılı sonu itibari ile genel nüfusun 22 milyon 738 bin 300'ünü (%26.9) çocuklar oluşturmuştur. Bu çocuk nüfusunun %48,7' sini kız çocukları, %51,3' ünü erkek çocuklar oluşturmuştur. İstatistiklerden çıkarılan nüfus projeksiyonlarına göre; çocuk nüfus oranının 2025 yılında %26,6, 2030 yılında %25,6, 2040 yılında %23,3, 2060 yılında %20,4 ve 2080 yılında %19,0 olacağı öngörülmüştür. Avrupa Birliği'nde ise 2021'de ortalama çocuk nüfus oranı %18.2'dir. İrlanda %23.9 ile ilk sırada yer alırken; Fransa %21.5; İsveç %21.1 ile İrlanda'nın gerisindedir.

Türkiye İstatistik Kurumu'nun 6 Temmuz 2022 tarihinde "Dünya nüfus günü, 2022" başlığı ile bir araştırma yayınlamıştır. Dünya perspektifinden çocuk nüfus oranını araştıran bu çalışmaya göre ise istatistiklerde çıkan verilerde Türkiye'nin %15,3 lük bir ortalamaya sahip olduğu görülmüştür. Bu ortalama ile Türkiye, dünya genç nüfus ortalamasının altında yer almaktadır. 195 ülke arasında Dünya nüfus büyüklüğü ölçüt alınarak yapılan çalışmaya göre Türkiye 18. Sırada (EK-2) yer almıştır.

Yalnızca çocuk nüfusu baz alan bir başka çalışmaya göre ise çocuk nüfus oranı en yüksek olan ülke ise Nijer (EK-3) olmuştur.

Türkiye'de 2021 verilerine göre okul öncesi okullaşma oranı 3-5 yaş arası %28.3; 4-5 yaş arası %36.8; 5 yaş %56.9 iken ilkokul 1-4 sınıf okullaşma oranı

%93.2; ortaokul 5-8 sınıf %88.9; ortaöğretim 9-12 sınıf %87.9'dur. Bu veriler, özellikle 5 yaş altında okullaşma oranının oldukça düşük olduğunu göstermektedir (TÜİK, 2022, s. 69).

Ülkemizde çocuk istihdam oranı, 15-17 yaş arası %14; eğitim ve istihdamda olmayan çocuk nüfus oranı 9.2; babanın işsiz olduğu çocuk sayısı 1567; babanın çalışmadığı hanede yaşayan çocuk nüfusunu oranı ise %10.7'dir (TÜİK, 2022, s. 123-126).

Türkiye'deki çocuk yoksulluk oranlarına bakıldığında, maddi yoksunluk yaşayan çocukların oranı %33.7 gibi oldukça yüksek bir orandır. Sayı ve oran bakımından ise yoksul çocuk sayısı 7.378 ve yoksulluk oranı %32.1; 0-5 yaş yoksul çocuk sayısı 2.299 ve yoksulluk oranı %29.8; 6-13 yaş yoksul çocuk sayısı 3.383 ve yoksulluk oranı %32.7; 14-17 yaş yoksul çocuk sayısı 1.696 ve yoksulluk oranı %34.7'dir (TÜİK, 2022, s. 136-137). Yoksullukla ilgili diğer bir istatistik de sosyal dışlanma riski ya da yoksulluk altında olan kişilerin oranıdır. Sosyal dışlanma riski ya da yoksulluk altında ilk sırada (2019'da) %47.7 ile 16 yaş altı çocuklar gelmektedir. 2010'da ise bu oranının %70.8 olduğu görülmektedir. Bu oranlar, sosyal dışlanma riski ya da yoksulluk altında olan çocukların oranının yıllar içinde azaldığını gösterse de çocuk nüfusunun yaklaşık yarısıyla bu sorunun hala devam ettiği görülmektedir.

Çocuğa yönelik kuruluşlar arasında, çocuk evleri sayısı 1193, çocuk sayısı 5649; çocuk destek merkezi sayısı 66, çocuk sayısı 1493'tür. Çocuk destek merkezi sayısı, çocuk evlerine göre oldukça azdır. Çocuğa yönelik hizmetler ise kuruluşun bakımında olan çocuk sayısı 13.302; korumaya alınmadan ailede destek verilen çocuk sayısı 137.863; koruyucu ailede bakımı üstlenilen çocuk sayısı 8.459; bakım evleri ve özel kreşlerde bakılan çocuk sayısı 2.775'tir. Hizmet açısından aile yanındaki çocukların sayısının diğerlerine göre oldukça fazla olduğu görülmektedir (TÜİK, 2022, s. 151).

Eğlence ve kültür hane halkı tüketim harcamaları, günlük gazete satına alan hane oranı %5.8, günlük gazete satına alan ve en az bir çocuk olan hane oranı ise %2; sinema gibi faaliyetlere giden hane oranı %11.2; sinema gibi faaliyetlere giden en az bir çocuk olan hane oranı ise %4.8'dir. Buna göre eğlence ve kültür

harcamalarında en az bir çocuk olan ailelerde, tüketim oranının; hane oranına göre oldukça azdır (TÜİK, 2022, s. 83). Bu veriler doğrultusunda, Türkiye'de farklı alanlarda çocuğa yönelik istatistiksel oranlara ve yıllar arası karşılaştırma ölçeklerine ulaşılabildiği, çocuğa yönelik çalışma için gerekli veri analizlerinin yapıldığı saptanmıştır.

2.2. Sosyal İçerme ve Çocuk Hakları

Çocuk hakları, çocuğun kendi ailesi de dahil, toplumdaki birçok baskı grubunun kullandığı bir nesne olmasını engelleyerek çocuğun kendi hürriyeti başta olmak üzere insan olmanın verdiği birçok yan hakkı koruma altına almıştır (Serozan, 2005, s. 10). Çocuk haklarının tarihçesine baktığımızda; çocukların korunmasının gündeme alındığı, çocukların iş dünyasında korunmasını, çalışma şartlarının iyileştirilmesini temel alan "1918 Washington İş Konferansı" karşımıza çıkmaktadır. Çocukların çalışma yaşından çalışma saatine ve çalışma süresine kadar önemli birçok konuda çocuklar için düzenlemelerin yapıldığı bir konferanstır (Merey, 2012, s. 25-26). Bu çocuk hakları konusunda bir başlangıç olsa da araya giren uzun yıllar olmuş ve 1924'de Cenevre de ilk Çocuk Hakları Bildirgesi yayınlanmıştır. Süreç, 1929 ekonomik buhranı ve savaşlar nedeni ile belki de bu büyük uğraşlar nedeni ile kimsenin çocuklar ile ilgili bir konudan toplanamaması nedeni ile 1924 yılında yayınlanan bildiri çok bir uygulama alanı bulamamış ve 1959 yılında yeni bir bildirge yayınlanmıştır. 1959 yılında yayınlanan Çocuk Hakları Bildirgesi, ilkine göre daha kapsamlı ve kalıcı olsa da tam anlamı ile bir koruma sağlamamıştır. İşte tam da bu nedenlerden dolayı artık alınan kararları bir sözleşme ile somutlaştırarak çocuk haklarının daha net çizgiler ile ifade edilebilmesi için 1989 yılında New York'ta toplanılmıştır. Çocuk hakları konusunda en önemli ve çarpıcı adım, 20 Kasım 1989 yılında New York'ta Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin kabul edilmesi ile gerçekleşmiştir (Serozan, 2005, s. 23).

Çalışmamız için BM Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin önemi yadsınamaz büyüklüktedir. Bu noktada Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin, maddelerinin, içeriğinin irdelenerek çalışmada yer verilmesi yerinde olacaktır. Bu doğrultuda 1989 BM Çocuk Hakları Sözleşmesi;

- Sözleşme toplamda 54 maddeden oluşmaktadır,
- İlk maddede çocukluğun 18 yaşına kadar devam edecek olduğu vurgulanmıştır,
- Çocuğu ilgilendiren temel konularda gözetilecek ilk konunun çocuğun temel yararı olacağına değinilmiştir,
- Madde 7 ve 8 de; Temel yaşama hakkı, isim hakkı, vatandaşlık hakkı, bakılma hakkına, madde 12 de ve madde 13 te görüşlerini serbestçe ifade etme hakkına değinilmiştir.

BM Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde de değinilen ve çalışmamız için de önemli bir hak olan katılım hakkını da bu noktada incelemek yerinde olacaktır. Çocuğun katılım hakkı, görüşlerini dile getirme yeteneği olan çocukların, kendisiyle ilgili her meselede, fikirlerini özgür bir biçimde dile getirmesi olarak tanımlanmaktadır. Çocuğun fikirlerini belirtebilmesi için yetişkinlerce elverişli ortam hazırlanmalı ve fikrini belirteceği konu ile de ilgili yetişkinlerce çocuğun bilgilendirilmesi gerekir. Çocuklar için de katılım hakkı, toplumun tüm alanlarında uygulanmasının beklendiği ve hukuk tarafından da güvence altına alınmış temel haklar arasındadır. Çocuk Haklarına Dair Sözleşme de çocuğun katılımı güvence altına almaktadır. Sözleşmede 2, 3,12,13,15,17 ve 31. Maddeler çocuğun katılım hakkı ile alakalıdır. Sözleşmenin 12. Maddesinde aynen şu ifade geçmektedir "çocuğun toplumda ve ailede daha etkin rol almasını sağlayacak doğrultudaki haklar, çocuğun katılım hakkıdır". Bu hak, sözleşmenin temel ilkelerindendir ve sözleşmede yer alan tüm haklar uygulanırken, çocuğun katılımına dikkat edilmesi öngörülmektedir. Katılım hakkı, sözleşmedeki diğer bütün hakların temeli olduğu ve bütün haklarla bağlantılı olduğundan dolayı önemlidir. Katılım hakkı, çocuğun diğer haklarını istemesi için gerekli olan bir haktır. Çocuğun katılımının anlam ifade edebilmesi için bir kere yapılan bir etkinlik değil, katılımın bir süreç şeklinde dikkate alınması gerekir. Katılım çocuğa kendilerine olan güveni geliştirmekte, yeni beceriler kazandırmakta, demokratik sistemi anlamayı kolaylaştırmaktadır. Bundan dolayı katılım, çocuğun başarısında önemli bir unsurdur. Şartlar ortaya çıktığında, risklerin değerlendirilmesi sonrası oluşan güvenilir bir ortamda çocuk, en iyi bir biçimde yer alabilir. Çocuğun ilk katılımı ailede başlar. Çocuk, toplumsal yapının önemli bir parçasıdır. Böylece çocuğun siyasette, yerel yönetimlerde, çevre, medya gibi

alanlarda katılım hakkı bulunmaktadır. Çocukların bu alanlarda, özgürce katılım haklarını kullanabilmeleri, siyasal iktidarlar tarafından sağlanmalıdır (Erbay, 2016, s. 23).

Çocuğun haklarından bahsettiğimiz bu bölümde her ne kadar uygulama alanı bulamamış ve konu hakkındaki kaynaklar da yetersiz olsa da temsil hakkına da değinmek gerekmektedir. Bu nokta da temel alacağımız asıl kaynak, Türk Borçlar Kanunu olacaktır. Temsil ile ilgili olarak çocuğun işlem ehliyeti-başkalarını temsil etme yetisi-işlemin tarafı olabilme imkanı-alacaklı ve borçlu sıfatlarına haiz olma şartlarına Türk Borçlar Kanunu'nda değinilmiştir. Buna göre:

hukuk literatüründe çocuğun doğrudan temsilci olması; ayırt etme gücüne sahip çocuklar temsilci olabilmektedir. Ancak bu yeterli değil aynı zamanda iki şart daha bulunmakta: çocuk, temsil olunan adına hareket etmelidir (yani bunu 3. Kişi de bilmeli) ve temsil yetkisine sahip olmalıdır. Temsil yetkisinin verilmesi yani yetkilendirme işlemi, temsil olunan tarafından yapılır. Bu yetkilendirme işlemi tek taraflı irade beyanı ile gerçekleşir: örneğin seni yetkilendiriyorum. Ya da şu kişiyi temsilcim olarak atıyorum, beni temsil etmesine izin veriyorum gibi.

Çocuğun kendi adına işlem yapma iradesi ile hareket etmesinde ortaya çıkar sorun şudur: "Çocuk kendi adına işlem yaptığında borçlu ya da alacaklı sıfatlarını kazanabilir mi? Kendini temsilen bu sıfatlara haiz olabilir mi?" Böyle bir durum ancak temsilcinin işleme sonradan onay vermesi koşulu ile mümkün hale gelmektedir.

Medeni Hukuk 10. madde kapsamında çocuğun temsil olanağı bulabilmesi için fiil ehliyetine sahip olma şartı arayan durumlar için fiil ehliyeti kavramı düzenlenmiştir. Buna göre tam fiil ehliyeti için 3 şart bulunmakta: ergin olmak, kısıtlı olmamak ve mümeyyiz olmak. Çocukların tam fiil ehliyetine sahip olmadığı kesindir. Ancak çocuklara yönelik olarak düzenlenmiş ek bir ehliyet türü bulunmaktadır. Bu da sınırlı ehliyetsizler kategorisidir. Çocuklar ve kısıtlılar bu grupta yer almaktadır. Bu kişiler tam olarak ehliyete sahip olmamakla birlikte sınırlandırılmışlardır. Bu bilgiler ışığında şu çıkarımı yapabiliriz: "Bir temsil hakkı için illa çocuklar şartları sağlamamaktadır ya da çocuklara yasaktır denilmesine gerek yoktur. Şartların sağlanması için tam fiil ehliyetinin

öngörüldüğü durumlarda anlamalıyız ki, öngörülen bu işlem çocuklar için yasaklı bir işlemdir. Çocukların bunu yapmaya en azından hukuk normlarına ve anayasanın kurallarına göre izini yoktur. Ancak çocuğa açık yetki verilmese de sınırlı ehliyetsizler yapabilir diyorsa, buradan da bu uygulamanın çocukları da kapsadığı anlaşılabilir." Temsil olunan kişinin ayırt etme gücüne sahip "küçük" (küçük kelimesi yasalarda sıkça çocuğu ifade etmek için kullanılmaktadır) ya da kısıtlı olması durumunda yetkilendirme işlemi yapılır fakat bu kişilerin borç altına girebilmeleri için yasal temsilcinin rızası gereklidir.

Temsil ilişkisinde olduğu gibi vekalet ilişkisinde de çocuk vekil sıfatı ile temsilci olabilmektedir. Ancak bu vekalet ilişkisinde de çocuğun borç altına gireceği bir işlemi yapması vekalet verenin onayına bağlıdır. Hem vekalet hem de temsil yetkisinin var olduğu işlemlerde, çocuğu borç altına sokan işleme yetki veren onay vermezse, temsil ilişkisi geçerli olmaya devam eder yani çocuk temsilci olarak kalır ancak vekalet ilişkisi geçersiz olur ve çocuk borçlandırıcı işlemden sorumlu olmaz. Vekâlet ilişkisinin varlığı yasal temsilcinin onay vermesine bağlıdır. Dolaylı temsil durumunda ise bir vekil, vekilin yetki alanında doğacak hak ve yükümlülükler için tam yasal ehliyete sahip olmalıdır. Bu nedenle, yalnızca reşit, muhakeme kapasitesine ve sınırsız statüye sahip kişiler dolaylı temsilci olabilmektedir. Bu noktada çocuğun doğrudan temsilci olması mümkün gözükmemektedir.

Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde temsil hakkı, madde on üç te yer almaktadır diyebiliriz. Öyle ki 13. Madde çocuğun kendi fikir ve görüşlerini özgürce dış ortama aktarabilmesi, ifade edebilmesi ile ilgilidir. Bu noktada çocuğun kendi kendini toplumda temsili söz konusudur. Öyle ki çocuk başka herhangi bir kişi ya da araca gerek kalmaksızın kendi yargılarını, kanılarını, şikayet ve isteklerini üçüncü kişilere ifade etmektedir. Bu da onun kendini temsil noktasında bir temsil hakkı kullandığının göstergesidir şeklinde bir yorumu da yine bu maddeden çıkarmak yanlış olmayacaktır.

3. TÜRKİYE'DE SOSYAL İÇERME BAĞLAMINDA ÇOCUK

Türkiye, özellikle eğitim ve sağlık alanlarında vatandaşlarına geniş kapsamda kamusal hizmetler sunan gelişmekte olan bir ülkedir. Sosyal bir devlet olmanın getirdiği sorumluluk bilinciyle hareket edilen politikalar yürütülmektedir. Çalışmamızın bu bölümünde Türkiye'de çocukların yaşadığı sorun alanlarına değinilerek bu kapsamda ülkemizdeki yasal düzenlemelere değinilecektir. Bu noktada, Türkiye'de sosyal içermenin çocuklar açısından ne boyutta faaliyet bulduğu incelenecektir.

3.1. Türkiye'de Çocuğa İlişkin Sorun Alanları

Çocukluk çağı esas itibari ile tüm yetişkinlerin ve yaşlıların tekrar geriye dönerek yaşamak istedikleri bir süreçtir. Hayat mücadelesi devam ederken geriye dönüp baktığımızda çocukluk dönemi birçoğumuza göre en dertsiz, mutlu ve tertemiz geçen dönemimizdir (Karadoğan, 2019, s. 195). Hayatın getirdiği daha ağır yükler ile savaşırken çocukluk çağımızdaki uğraşlarımız belki de aşılamaz olmadığı için bize daha kolay ve oyunlarla geçen bir çağ olarak hatıra kalmıştır. Böyle düşününce şuan ki irademiz ile söyleyebildiğimiz bir kanı olsa da aslında çocukluğumuzda yaşadığımız birçok sorun da mevcut olabilmektedir. Tam da bu noktada çocukları baz alan bir çalışmada söz konusu bu sorunların neler olduğuna ve kapsamına Türkiye perspektifinden bakarak saptamaya çalışmak yerinde olacaktır.

Çocukların karşılaştıkları sorunlara baktığımızda, belki de ilk sırada yer alan en çarpıcı sorun çocuk işçiliği sorunudur. Dünya genelinde var olan bir gerçeklik olan çocuk işçiliği XVIII. Yüzyıldan itibaren Sanayi Devrimi ile birlikte artan bir ivme kazanmıştır. 1750'li yıllarda Avrupa'da başlayan Sanayi Devrimi ile birlikte yoğun bir işgücü ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Mevcut durumdaki nüfusun gerekli işgücünü karşılamaya yetmemesi nedeni ile de çocuklar işçi olarak çalıştırılmaya başlanmıştır. Çocuklar bu yıllarda, özellikle fabrikaların baca temizliğinde kullanılmışlardır (Karadoğan, 2019, s. 205).

Son on yılda çocuk işçiliği oranında ciddi bir azalış olmuştur. Türkiye İstatistik Kurumu'nun konu hakkında incelediği ve başlattığı üç farklı istatistiksel

analiz raporunda da rakamların farklı çıkması nedeni ile Türkiye'de çalışan çocuk sayısı net olarak bilinmemektedir (Toz, 2010, s. 25).

Çocukların karşılaştığı sorunlara baktığımızda bir diğeri ise çocuk gelinler mevzusudur. Bu sorun her ne kadar cinsiyet temelli olsa da tartışmasız ki çocukların en çok karşılaştığı sorunlardan biridir. Kız çocuklarının maddi bir meta veyahut bir adi sözleşme aracı gibi görülerek çok küçük yaşlarda evlendirilmesi, sadece bir çocuk sorunu olarak değil, Kadının toplumdaki yeri konusundan cinsiyetçilik ayrımına, insan haklarından dini inanç sistemlerine kadar yayılabilecek bir sorun olarak günümüzde de güncelliğini sürdürmektedir. Ülke bazında ele alınabilecek hatta ölçeği bir miktar daha küçültmek istediğimizde bölgesel olarak da yoğunluğu tartışılabilecek bir konu olmakla birlikte çocuk gelinler meselesi çözüme kavuşturulamayan bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır.

Toplumda çocuk yaşta evlendirilme olgusu kız çocuklarında daha yaygın olsa da erkek çocukları da erken yaşta evlendirilmektedir. Bu durum, sadece toplumumuzda değil dünyanın her yerinde rastlanan bir problemdir. Bu anlamda çocuk yaşta yapılan evlilikler çocuk haklarını en temelde ihlal etmektedir. Yalnızca çocukluk çağını değil çoğu zaman eğitim hayatını da bitirmesi nedeni ile çocuğun sahip olduğu birçok hakkı sürdürmesini de engellemektedir. Toplumlarda çocuk evliliklerinin en yaygın nedenleri olarak; kötü ekonomik şartlar, düşük eğitim seviyesindeki aile yapılanmaları, ataerkil toplum yapısı, geleneksel yapı ve dini inançların yanlış yorumlanması gösterilebilmektedir. Çocuk evliliklerinin sonuçları da ağır olmaktadır. Genel anlamda erken yaşta evlendirilen çocuklarda psikolojik ve bedensel gelişim tamamlanmadan evlendirilen çocuklarda hem bireysel hem de ailesel olarak ciddi problemler baş göstermektedir. Özellikle bedensel oluşumunu tamamlayamadan evlendirilen kız çocuklarının hamileliği neticesinde birçok anne ve çocuk ölümü yaşanmaktadır. Yalnızca evlendirilen çocuk açısından değil aynı zamanda bu tür bir evliliğin içinde doğmuş çocuk için de sorunlar oluşmaktadır. (Zengin, Yıldırım & Başbakkal, 2018, s. 90-92). Çocuk yaşta yapılan evliliklerin çocuk açısından olduğu gibi toplum açısından da ağır sonuçları vardır. Öyle ki toplumda bu tür ailelerde dünyaya gelen çocuklar anne babanın psikolojik durumundan

etkilenebilmektedir. Bu şekilde yetişen nesiller toplumun genel yapısını da bozmak ile birlikte eğitim düzeyi de düşmektedir.

Türkiye' çocukların yaşadığı sorunların belki de bir sonucu olabilecek nitelikte bir problem alanı vardır ki bu konuya değinmemiz özellikle üzerinde neredeyse hiç durulmadığı için fazlaca önem arz etmektedir. Sokak çocukları ve sokakta yaşayan çocuklar gerçeği belki de kimsenin kabul etmek istemediği ancak her gün işe-okula giderken bile çocuğumuzun şahit olduğu bir sorun örneğidir.

Sokakta yaşayan çocuk ile sokak çocuğu farklı kavramlardır. Öyle ki sokak çocukları ailesel, toplumsal ya da ekonomik birtakım yetersizlikten günün büyük bir kısmını sokakta geçiren çocuklardır. Sokakta yaşayan çocuklar ise sokak çocuklarının aksine gidecek hiçbir yeri olmayan çocuklardır (Özçevik & Ocakçı, 2021, s. 26-27).

Bu çocuklar birinin zoruyla ya da şahsi zorunluluk bilinci ile belli ürünleri satarak, belli hizmetleri vererek ya da dilenerek bir gelir elde etmeye çalışan, akşam ev dediği yere geri dönen çocuklardır. Mendil, su gibi ürünleri satarak ya da ayakkabı temizliği, araba camı temizliği gibi hizmetler ile yaşının çok üzerinde bir performans sergileyerek gelir elde etmeye çalışan bu çocukların yeri sokak değil okuldur. Fakat çoğu zaman aileleri ya da kimsesiz çocuklarda sahip çıkan kişi tarafından bu yola itilmektedirler. Kimse tarafından zorlanmayan ve ailesine bakmak zorunda kaldığı için bu yola hayat tarafından itilen çocuklarımız da vardır. İşte tam da bu noktada ortada bir sosyal yardım ve sosyal içerme politikası eksikliğinden bahsetmemiz gerekmektedir.

3.2. Çocuğun Sosyal İçerilmesi ile Bağlantılı Önemli Yasal Düzenlemeler

3.2.1. Anayasa ve Kanunlardaki İlişkili Maddeler

Çocuğun sosyal içerilmesi noktasında anayasada ve farklı kanunlarda koruyucu-kapsayıcı maddeler yer almaktadır. Bunlardan ilki kuşkusuz ki anayasanın (kanun önünde eşitlik) 10. Maddesidir. 10. Maddeye 2010 yılında getirilen değişiklik ile çocuklar da dezavantajlı gruba eklenmiş bulunmaktadır. Kanun, çocukları (ve diğerlerini) korumak için alınacak tedbirlerin, eşitlik ilkesi için aykırılık teşkil etmeyeceğini belirtmektedir. Böylelikle çocukların

karşılaşacağı negatif durumlar için yapılan pozitif müdahaleler yasallaştırılmış ve bir noktada sosyal içermenin de başlangıç adımı atılmıştır.

Anayasa 41. maddesinde çocuk ailesine karşı bir içerme politikası ile koruma altına alınmıştır. Anayasanın 42. maddesinde çocuğun eğitim ve öğretim hakkı koruma altına alınmış ve eğitim alanında sosyal dışlamaya maruz bırakılması önlenerek eğitim alanında bir içerme faaliyetinin de önü açılmıştır. Anayasanın 61. Maddesinde "korunmaya muhtaç çocukların topluma kazandırılması" konusuna değinilmiş ve böylece çocukların içinde de korunmaya muhtaç olanların toplumdan dışlanmasının önüne geçilmeye çalışılarak bir içerme faaliyetine yer verilmiştir.

Türk Ceza Kanunu'nun 31. maddesine göre 12 yaşını bitirmiş çocuğa yönelik belli bir yaptırım uygulanabilmektedir. Aynı maddede: 12 yaşını bitirmiş ancak 15 yaşının altındaki bir çocuk suç işlediğinde, işlenen suçun hukuki yansımalarını ve sonuçlarını tanıma ve davranışlarını kontrol etme becerilerinin gelişmiş olup olmadığına göre değerlendirilmektedir.

3.2.2. 5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanunu

Çocuk hakları ve çocuğun sosyal içerilmesi konusunda en önemli, konu ile en yakın ilişkisi bulunan kanun 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunudur. 2005 yılında kabul edilen kanun toplamda 50 maddeden oluşmaktadır. Özellikle 4. maddenin A bendinde, çalışmamız için önemli bir kavram olan katılım hakkının güvence altına alındığı vurgulanmaktadır. Burada yaşama, korunma ve gelişme hakkı gibi temel hakların yanında katılım hakkına da yer verilerek katılım hakkının aslında ne kadar önemli ve temel bir hak olduğu vurgulanmıştır. Sayılan bu 4 temel hakkın (yaşama, korunma, gelişme ve katılım) güvence altına alınması gerektiği de özellikle vurgulanmıştır. Kanun genel hatları ile çocuğun temel haklarını koruma altına alarak en ince detaya kadar çocuğun temel süjesi olduğu birçok konuyu düzenlemektedir.

3.2.3. Sosyal İçerme ve Sosyal Uyum Kanunu Teklifi

2015 yılında Sezgin Tanrıkulu tarafından TBMM başkanlığı, sağlık, aile, çalışma ve sosyal işler esas komisyonuna gerekçesi ile birlikte sunulmuş bir kanun teklifidir. Teklif, (Ek-4) toplamda 4 bölüm ve 18 maddeden oluşmaktadır.

Sosyal içerme için öncelikli politika alanları başlığının özellikle 4. Maddesi çalışmamız için önem arz etmektedir. 4. Maddenin ö bendinde, "çocukların ve gençlerin dışlanma döngüsü riskine karşı korunması" şeklinde bir eke de yer verilmiştir. Bentte yer alan konu hem çocuk hem de dışlanma kavramlarını bir arada barındırıyor olması bakımından bu noktadaki bir içerme politikası eksikliğine dikkat çekmekte ve bu şekliyle de çalışmamız için önemli bir kanun teklifi olarak varlığını korumaktadır.

3.2.4. On Birinci Kalkınma Planı

Kalkınma planları, Türkiye için gerekli görülen uygulamaları, politika önceliklerini ve stratejileri belli bir dönem için hazırlayarak geniş ölçüde gelişip büyümeyi hedefleyen planlardır. Bu anlamda kalkınma planları ülkemiz için önemli bir gelişim haritası niteliğindedir ya da öyle olmalıdır. kalkınma planlarının ilki 1963 yılında yürürlüğe girmiştir. Sonuncusu ise 2019 yılında uygulamaya konulmuştur ve on birinci kalkınma planı olarak şuanda uygulanmaktadır. Bu noktada şuan yürürlükte olan ve en güncel hali ile yürütülen kalkınma planını çalışmamız kapsamında incelemek yerinde olacaktır.

On birinci kalkınma planı 2019 ve 2023 yıllarını kapsamaktadır. CB hükümet sisteminin ilk kalkınma planıdır. 15 yıllık bir sürecin ilk beş yıllık kısmı için hazırlanmıştır. Her anlamda gelişimi ve verimliliği hedeflemektedir (Batuhan & Kodaz, 2020, s. 2).

On birinci kalkınma planının çalışmamızı ilgilendiren kısmı ise "2.3. nitelikli insan, güçlü toplum" başlığının altında yer alan eğitim, ailenin güçlendirilmesi ve çocuk alt başlıkları çocuğa yönelik olarak yürütülen sosyal içerme politikalarını saptamak açısından önemlidir. Belirtilen başlıklara bakıldığında çalışmamızı ilgilendiren dikkat çekici hedef ve maddelerden bahsetmek yerinde olacaktır;

- 540. Maddede dezavantajlı grupların gözetilmesi amacı vurgulanmıştır.
- 541. Maddede aileye yönelik planlamalarda tüm ailenin katılımcı bir yaklaşımla dahil olması gerekliliğinden bahsedilmiştir. Ailenin en temel üyesi olan çocukların katılımının birincil düzeyde desteklenmesi adına önemli bir maddedir.

- 542. Maddede kadınların ve kız çocuklarının eğitim ve çalışma hayatında desteklenmesi gerekliliği belirtilmiştir ki bu özellikle kız çocuklarına eğitim anlamında uygulanacak bir sosyal içerme faaliyeti çağrısı niteliğindedir.
- 547. Maddede eğitimin öneminden bahsedilerek 548. Maddede ise erken çocuk eğitiminde zorunlu 5 yaş uygulaması getirilerek çocukların daha küçük yaşlarda da okulda aktif katılım sağlayabilmesinin önü açılmaya çalışılmıştır. Aynı maddede geçici koruma altındaki çocukların da erişime katılımın önünün açılacağı belirtilmiştir. Böylece eğitim noktasında sosyal dışlamaya maruz kalan geçici koruma altındaki çocuklarda bu alanda sosyal içerme faaliyetine abi tutulmuştur.
- 606. Maddede çocuk doğmadan önce de annenin ve babanın çocuk ile ilgili eğitim alması gerekliliği vurgulanarak çocuk henüz dünyaya gelmeden onun için aile düzleminde de uygun ortamın sağlanmaya çalışılması desteklenmiştir.
- 608. Maddede özel eğitim kurumlarında ihtiyacı olan ama maddi olanağı bulunmayan çocuklar için ayrıca boş bırakılan ücretsiz kontenjanlar olacağından bahsedilmiştir.
- 609. Maddede çocuk işçiliği ile mücadele edileceği vurgulanmıştır.

İlgili maddelere baktığımızda çocukla ilgili eğitim konusunun üzerine çok düşüldüğü ve genel politikaların bu kapsam etrafında oluşturulduğu söylenebilmektedir. Eğitimden sonra değinilen ikinci konu ise çocuk işçiliği sorunudur. Genel anlamda planda kurulacak politikalar için uygulanacak faaliyetler geniş tutulmuştur ve politika alan çeşitliliği azdır diyebiliriz.

3.3. Etkin Kurumsal Aktörler

3.3.1. Merkezi İdare

Merkezi idare içerisinde çocuğa yönelik sosyal içerme faaliyetleri yürüten kurumlara bu başlık altında değinilecektir. Çalışmanın bu başlığı için yaptığımız kapsamlı araştırma neticesinde, konu kapsamındaki idarelerin en aktif şekilde politika yürütenlerinin başında Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün geldiği söylenebilir. Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Türkiye Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na bağlı bir yapılanma olarak varlığını sürdürmektedir.

Temel işlevi Türkiye'de bulunan korunmaya ihtiyaç duyan ve yoksulluk çeken çocuklara ve ailelerine yardımcı olmaktır.

Merkezi idare kapsamında olup çocuğa yönelik sosyal içerme politikaları yürüten bir diğer kurum da Türkiye Cumhuriyeti Aile Ve Sosyal Hizmetler Bakanlığıdır. 2011 yılında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (ASPB) adı ile kurulmuştur. Kurumun asıl amacı, aile bütünlüğünü güçlendirmek ve korumaktır. Fakat bu bağlamda aileyi aile yapan en önemli parça olarak çocuk da bu kurumun bir üyesi olduğu için çocuğu ilgilendirecek ve geleceğini etkileyecek önemli kararlar da yine bu kurum tarafından alınmaktadır.

Aile Ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın bir alt yapılanması olan Aile Ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğüne bağlı Sosyal Uyum Daire Başkanlığı da konumuz için önemli olan bir birimdir. Aile Ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın resmi internet sitesinde bulunan bilgiler ışığında Sosyal Uyum Daire Başkanlığı'nın çalışmamız ile direk bağlantılı önemli birtakım görevleri şu şekildedir;

- Dezavantajlı grupların sosyal katılım ve uyumunun desteklenmesi, sağlanması ve sürdürülmesi ile ilgili politikalar geliştirmek,
- Sosyal dışlanmışlığı azaltmayı hedefleyen proje ve faaliyetlerin planlama aşamasını, hazırlıklarını, yürütülmesini desteklemek ve koordinasyonunu sağlamak.

Bu iki görevden de anlaşılacağı üzere aslında yalnızca çocuk odaklı politika için kurulan bir daire başkanlığı değildir. Ancak özellikle sosyal içerme ile yakından ilişkili olan sosyal uyum, sosyal dışlama, dezavantajlı grup gibi kavramların içeriğine yönelik hedefler belirlemesi nedeni ile merkezi idare yapısında bulunan birimler arasında değinmek yerinde olacaktır.

2011 yılında kurulan bir başka bakanlık da Türkiye Cumhuriyeti Gençlik ve Spor Bakanlığıdır. Bakanlık özellikle spor aktiviteleri alanında çocuklara ve gençlere katılımcı bir ortam sağlamakta, ulusal ve uluslararası alanda çocukları birçok alanda sürdürülen müsabakalarla desteklemektedir.

Cumhuriyetin ilanından bu yana varlığını sürdüren Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) şüphesiz ki çocukların eğitim alanında süregelen sosyal içerme faaliyetleri

ile öncelikli olarak ilgilenen en önemli merkezi idare birimidir. Kurumun eski adı maarif nezareti olarak bilinmektedir. Asıl amacı Türkiye'deki eğitim sistemini düzenlemek, kontrol etmek ve etkinlikleri yürütmektir. Bu noktada MEB'in, çocuğun eğitim alanında sosyal içerilmesinden sorumlu tek kurum olduğu söylenebilir.

3.3.2. Sivil Toplum Kuruluşları

Sivil toplum kuruluşları (STK) devletin bizzat ulaşamadığı, resmi şekilde politika yürütmediği konularda sosyal alanlarda toplumun refah düzeyinin artırılmasına katkı sağlayan kuruluşlardır. Bu noktada çocuğa yönelik sosyal içerme faaliyetleri yürüten merkezi idare kuruluşlarına ek olarak, STK'lara da değinmek yerinde olacaktır.

UNESCO, Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim Ve Kültür Örgütü (The United Nations Educational, Scientific And Cultural Organization) 1945 yılında Londra'da düzenlenen Birleşmiş Milletler Konferansı'nda, 16 Kasım tarihinde kuruluş sözleşmesi imzalanmıştır. 4 Kasım 1946 yılında ise resmi olarak yürürlüğe girmiştir. İlerleyen tarihlerde, 14 Aralık 1946 yılında da BM'ye bağlı bir uzmanlık kuruluşu olarak resmi yapılanması devam ettirmiştir (Yolcu, 2020, s. 275). UNESCO'nun kurucusu olan 10 ülke vardır ve Türkiye de bunlardan biridir (Hasgüler & Uludağ, 2014, s. 8). 193 üyesi bulunan kuruluşun finansmanı üye olan ülkelerin ödedikleri (2 yılda bir) aidatlar ile sağlanmaktadır (Yolcu, 2021, s. 278). Örgütün asıl kuruluş amacı eğitim, bilim ve kültürel aktivitelerde etkin rol üstlenerek yenilikçi faaliyetler yürütmektir. UNESCO programının eğitim ile ilgili kısmındaki önemli faaliyetlere değinmek yerinde olacaktır.

Eğitim ile ilgili konferanslar düzenlemek, bilginin merkezi olmak, konu ile alakalı istatistiksel verileri toplamak, yayınlar ve araştırmalar yapmak, eğitim alanında faaliyet yürüten diğer örgütler ile işbirliği çalışmaları yapmak (Yolcu, 2021, s. 280). Bu noktada UNESCO, çocuğun özellikle eğitim alanında sosyal içerilmesinde etkin bir örgüttür demek yerinde olacaktır.

UNICEF, Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (The United Nations Children's Fund). İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Avrupa'daki savaştan etkilenen mağdur çocuklara yardım edebilmek amacı ile New York'ta

kurulmuştur. İlk kuruluş tarihi olan 1946'da kısa süreliğine kuruluş bir örgüttür ancak sonrasında 1950 yılında mevcut durumun daha da kötüleşmesi nedeni ile çocukların korunması amacı ile 3 yıl daha uzatılma kararı alınmıştır. Nihayet 1953 yılında kesin olarak kalıcı hale gelmiştir (Yolcu, 2021, s. 281). Finansmanı tamamen gönüllülük esasına dayanan örgütün Türkiye yapılanması ise 1951 yılında kurulmuştur. Kurum, 1980 li yıllarda Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin uygulanmasında ana karakter olma özelliği göstermiştir. UNICEF in desteği ile sözleşme birçok ülke tarafından imzaya alınmış ve kabul görmüştür. Üyelerin artması ile faaliyetlerde kullanılabilecek gelir de artmıştır. Böylece UNICEF çocukların sorun yaşadığı alanlarda çocuk hakları konusunda daha çok faaliyet ve politika yürüterek ülkemizde ve dünya da çocuk refahını artırmayı amaçlamaktadır (Yolcu, 2021, s.282-287).

3.3.3. Yerel Yönetimler

Sosyal politika anlamında gelişen dünyada devletlerin merkez-yerel yapılanma dengesi de değişmiş ve merkez karşısında yerel yönetim aktörleri daha da güç kazanmaya başlamıştır. Yerel yönetimler, merkeze göre denetim ve politika takibi süreçlerinde daha da yakın oldukları için bir konu ile ilgili yürütülen politikaların sonuç verme oranı daha da yüksek olmaktadır. Bu durum sosyal politika alanında yerel yönetimleri zamanla daha aktif hale getirmiştir (Özer, 2005, s. 25-43).

21. Yüzyılda çocukların fikir üretimini desteklemek ve sürece dahil olabilen çocuklar yetiştirmek, vatandaşlığın önemli bir özelliği haline gelmiştir. Bu amaçla çocukların belli noktalarda yerel yönetimlere katılımın da önemi artmıştır (Öktem, Akpınar & Küçük, 2020, s. 220). Özelikle son zamanlarda çocukların yerel yönetimler ile aktif katılımlarının sağlanması üzerinde durulmaktadır. Bu amaçla çocukların eğitilmesi ve politik farkındalık duygularının geliştirilmesi yerel yönetimler vasıtası ile sağlanmaya çalışılmaktadır (UNICEF, 2006).

Çocuğa yönelik sosyal içerme politikası noktasında en önemli faaliyeti alanı çocuk meclisleri ve kent konseyleridir. Kent Konseyleri belediye kanunu ile kurulmaktadır. 5393 sayılı Belediye Kanunu'nun 76. Maddesinde tek tek Kent Konseyinin amaçları belirtilmiştir. Kent Konseyleri, yerelde bulunan tüm

vatandaşların katılımını ve mevcut sorunlara hep birlikte demokratik çözümler üretmeyi amaçlamaktadır. Çocukların yerel yönetimlere katılması noktasında Kent Konseylerinde gönüllülük esası olduğu da belirtilmiştir (Öktem, Akpınar & Küçük, 2020, s. 225). Çocukların kamusal alanlardan dışlanmasının önüne geçilmesi ve katılımlarının artırılması için yerelde çocuklara yönelik etkinliklerin düzenlenmesi bu açıdan çok önemlidir (Karsten, 2002).

Yerel düzeyde çocuk katılımı için önemli bir diğer faaliyet yapılanması ise çocuk meclisleridir. Yeni nesil belediyecilik faaliyetleri ile birlikte son zamanlarda daha çok gündeme gelen çocuk meclisleri, çocukların ulusal perspektifte kendileri ile alakalı konularda daha çok tartışma ve fikir öne sunma imkanı bularak katılım gerçekleştirebildikleri bir alandır. Konumuz için bu noktada önem arz eden çocuk meclislerinin tarihsel geçmişine baktığımızda hukuki dayanağı değindiğimiz Kent Konseyinin Yönetmeliği'nin (EK-5) 12. Maddesidir. Çocuk meclislerinin oluşumu ve faaliyetlerini sürdürülebilmesi, yerel yönetimlerin önemli çalışmaları arasında yer almaktadır. Çocuk Meclisleri, çocukların kendini ifade edebildiği, söz söyleme hakkı olan yerlerde, kendilerini ilgilendiren alanlarda fikir belirtebildiği, katılım düzeyini artıran bir faaliyet olarak görülmektedir. Çocuk meclislerinin genel amaçlarını da şu şekilde belirtebiliriz;

- Çocukların demokrasi bilincini öğrenmesi, bu bilince alışması ve uygulama alanı bulması,
- Yeni dostluklar kurarak akranları ile sosyal bir bağ kurabilme becerisinin okul dışında da gelişebilmesi,
- Kendini ifade edebilme becerilerinin gelişmesi,
- Katılım hakkının uygulamalı öğrenilmesi,
- Karar alma süreçlerine katılımda fikirlerin öneminin kavranması (Öktem, Akpınar & Küçük, 2020, s. 229).

Çocuk Meclislerinin aldığı kararların tavsiye niteliğinde olduğunu belirtmek gerekir. Ancak yine de ülkemizde istenilen düzeyde uygulama alanı bulamamıştır. Yaygınlık açısından daha çok büyük şehirlerde çocuk meclisi bulunmaktadır (Özer, 2013, s. 250).

3.4. Türkiye'de Sosyal İçerme Bağlamında Çocuğa İlişkin Sosyal Politikalar

Bu bölümde daha önceki bölümlerde tanımlaması yapılarak irdelenen sosyal içermenin çocuk ile olan ilişkisi kapsamında yürütülen sosyal politikalara değinilmiştir. İlk olarak, çalışmada daha önceki bölümlerde tanımlaması yapılmayan bir kavram olan sosyal politikayı açıklamak yerinde olacaktır.

Sosyal politika farklı kaynak ve alanlarda farklı şekillerde ele alınan bir kavramdır. Genel tanımı ile çeşitli alanlardaki toplumsal problemlere çözüm bulmak amacı ile yürütülen faaliyetler olarak tanımlanabilmektedir. Toplumun yalnızca belli bir kesimine odaklanmadan tüm kesimleri ilgilendiren konulara odaklanmakta ve korunmaya muhtaç tüm sosyal grupları kapsamına almaktadır (Adıgüzel & Yüksel, 2014, s. 24). Çağdaş ve güncel tanımlardan hareketle sosyal politika, toplumu sosyal anlamda daha iyi bir düzeye getirmek amacı ile bireylerin sahip olmaları gereken hayat düzeyi alt sınırını yükseltmek için tüm toplum adına devlet ve hükümetin benimsediği ilke ve uygulamalardır (Sartugan, 2006, s. 2).

Sosyal politika, toplumlarda dezavantajlı olarak tanımlanan grupların (çocuklar, yaşlılar, yoksullar, engelliler kadınlar) yani korunmaya muhtaç bireylerin maruz kaldığı negatiflikleri ve problemleri çözme işlevi taşımaktadır. Bu noktadan hareketle diyebiliriz ki sosyal politika, sosyal düzlemin dengede kalmasını ve maduriyetlerin azaltımını sağlamada ana aktör vazifesi görmektedir (Yüksel, Adıgüzel & Yüksel, 2014, s. 24). Temel etki alanı olan dezavantajlı gruba tabi olan ve çalışmamızın ana aktörünü oluşturan çocuğun da sosyal politikanın etki alanı içinde bulunuyor olması, sosyal politika kavramını bu çalışma için önemli kılmaktadır. Bu nedenle bölümün alt başlıklarında çocuğa yönelik sosyal içerme kapsamında yer alan sosyal politikalar incelenmiştir.

Sosyal politika, devletin sosyal devlet olma olgusunu yerine getirmek için yürüttüğü faaliyetlerdir. Sosyal politika problem olan bir alanda ya da daha geniş perspektifte, belli alanlarda iyileştirmeler yapmak amacıyla yürürlüğe konulmaktadır. Bu noktada sosyal politikalar, eğitim, sağlık, kültürel, ekonomik vb. birçok alanda yürütülebilmektedir.

Çalışmamızda çocuğa yönelik sosyal içerme politikalarına değinirken baktığımız ölçüt ilk olarak çocuğun yaşadığı sorunlar kapsamında, bu en bilinen

ve problem olan sorunlara yönelik uygulamaya konulmuş politikalardır. Bu kapsamda ilk olarak eğitim alanındaki sosyal içerme politikalarına değinmek yerinde olacaktır.

Osmanlı döneminde medreselerde ekseninde yürütülen eğitim sistemi Tevhidi Tedrisat Kanunu'nun yürürlüğe girmesi ile eğitimde ikilik ortadan kalkmış ve herkesin eşit şartlarda eşit bir müfredat ile okumasının önü açılmıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında ise, çocuğun fiziksel açıdan güçlendirilmesi ve çocuk sayısının yükseltilmesi, çocukların uygun olmayan koşullarda çalışmaları temel sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu koşullar bilinmesine rağmen hükümetler tarafından bu durumun düzeltilmesine yönelik gerekli ilgi gösterilmemiştir (Makal, 2007, s. 349-362).

Umumi Hıfzıssıhha Kanunu ile getirilen düzenleme ile çocukların maden ocaklarında çalışması yasaklanmış, çalışma saatleri de sekiz saat olarak sınırlandırılmıştır. Bu önlemlere karşın, bu zamanda çok sayıda çocuk, çalıştırılmıştır. İkinci Dünya Savaşı'ndan dolayı, 1940'da yürürlüğe giren Milli Korunma Kanunu ile çocuklar lehine olan bu hükümler kaldırılmıştır. Böylece, sanayideki çocuk sayısı oldukça artmıştır (Duyar & Özener, 2003, s. 26-28). Bu dönemde, çocuk politikasının asıl hedefi, nüfusun artması ve cumhuriyetin değerlerini özümsemiş bireyler yetiştirmektedir.

Cumhuriyet döneminde, Çocuk Esirgeme Kurumu, çocuk eğitimi ve sağlığı ile ilgili birçok faaliyet gerçekleştirmiştir. Gürbüz Çocuk Yarışmaları bu faaliyetlere örnek gösterilebilir. Çocuk Esirgeme Kurumu, özellikle İkinci Dünya Savaşı yıllarında mali açıdan sıkıntı yaşamıştır. Korunmaya muhtaç çocuk sayısının artmasıyla 1949 yılında "Korunmaya Muhtaç Çocuklar Kanunu" yürürlüğe girmiştir. Bu kanun, mali sebeplerden ötürü, 7 yıl uygulamada kalabilmiştir (Serozan, 2005, s. 30).

1960-1980 arası döneme bakıldığında, 1949 tarihli kanunun ortaya çıkardığı sorunları çözmek amacıyla 1957 yılında "Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkında Kanun" kabul edilmiştir. Bu kanun, çocuklara verilen hizmetlerin esas dayanağını oluşturmaktadır. Bu kanunu kapsayan çocukların korunması,

belediyeler ve il özel idarelerine bırakılmıştır. Bu dönemde de Çocuk Esirgeme Kurumu icraatlarına devam etmiştir (Işıkçı & Karatepe, 2016, s. 87-89).

Ülkemizde AB süreciyle birlikte 2000'lerde sosyal içerme ve sosyal politikada önemli değişiklikler olmuştur. Özellikle Sosyal Destek Programı'nın (SODES), sosyal içermeye önemli katkı sunduğu söylenebilir. Bu programın daha verimli olmasının sebebi, sosyal içermeye yer vermesidir. Türkiye'de ilk defa sosyal içerme ile mücadele 2007-2009 Orta Vadeli Programda yer almıştır. TÜİK'in yayınladığı raporlarda, sosyal içerme ve sosyal politikanın önceliği eğitimdir (Yüksel, 2015, s. 144-145). Çalışmamızda çocuğa yönelik sosyal içerme politikalarına değinirken baktığımız ölçüt ilk olarak çocuğun yaşadığı sorunlar kapsamında, bu en bilinen ve problem olan sorunlara yönelik uygulamaya konulmuş politikalardır.

Dünyada, eğitim bir temel hak olarak kabul görmektedir. Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde, devletler çocuklar için eğitim hakkı tanıma, ücretsiz temel eğitimin sağlanması, eğitimin farklı şekillerde örgütlenmesinde yükümlü kılınmışlardır. Ayrıca devletlere, çocukların yükseköğretimden faydalanmaları, meslek seçiminde çocukları bilgilendirme görevi de verilmiştir. Ülkemizde de anayasada yer alan "*İlköğretim, kız ve erkek bütün vatandaşlar için zorunludur ve Devlet okullarında parasızdır*" hükmü doğrultusunda, eğitim hakkı zorunlu kılınmıştır (Işıkçı & Karatepe, 2016, s. 89). Okullar, öğrencilerin demokrasiyi bizzat yaşayarak öğrendikleri yerlerdir. Okul, öğrencilerin demokrasiyi öğrendiği yerdir. Yani demokrasi ancak demokrasinin kuralları işliyorsa okullarda öğretilebilir. Bu da ancak öğrencilerin kendi eğitim kararlarına dahil olmaları durumunda mümkündür. (Akyüz, 2001, s.18).

Çocukların, düşüncelerini özgür bir biçimde dile getirmeleri ve karar alma süreçlerinde düşüncelerinin dikkate alınması, okuldaki eğitim-öğretimlerine olumlu katkı sağlamaktadır (Tüzün & Sarıışık, 2015, s. 30). Çocuklar, günün önemli bir bölümünü okulda geçirmektedirler. Bundan dolayı, özellikle okullarda katılım haklarının daha önde tutulması gerekir. Bunun için de demokratik bir okul kültürü oluşturulmalıdır. Böylece katılım, bir hayat biçimi olarak algılanır ve okulun tüm unsurlarına yayılabilir. Katılımcı okul, okulla doğrudan ilişkili olanların, karar mekanizmalarında olduğu bir okul şeklinde tanımlanabilir.

Çocuğun katılımı, öğrenci başta olmak üzere eğitim-öğretim gibi unsurlara büyük bir katkı sağlamaktadır. En önemli tehditlerin başında yetişkinlerin "*Çocukların herhangi bir konuya ilişkin yeterli düşünceleri olmadığı*" şeklindeki değerlendirmeleri gelmektedir. Eğitim sisteminde, yasal düzenlemelerle öğrencilerin okullara katılımı desteklenmektedir. Ayrıca MEB Okul Öncesi Eğitim ve İlköğretim Kurumları Yönetmeliği'nde de ilköğretimin amaçları arasında, "Başkalarının haklarına saygı duyan, sorumluluk sahibi bireyler yetiştirmek" olduğu vurgulanmaktadır (Semerci & Müderrisoğlu & Karatay vd., 2012, s. 94).

Okul Öğrenci Meclisi, Rehberlik ve Psikolojik Danışma Hizmetleri Yürütme Komisyonu, Sosyal Etkinlikler Kurulu, Okul Gelişim Yönetim Ekibi okullarda, çocukların katıldığı kurullar arasındadır. Bu kurullar, sadece öğrencilerden meydana gelen, öğrencilerin üye olarak katılabildikleri ve öğrencilerin davetle iştirak ettikleri unsurlar olmak üzere üçe ayrılabilirler. Okul Öğrenci Meclisleri'nin Türkiye'de çocuk katılımı bakımından önemli bir payı vardır. İlk kez 2004 yılında faaliyete geçen Okul Öğrenci Meclisleri, öğrencilere katılım hakkı sağlayan yapıların başında gelmektedir. TBMM iç tüzüğü dikkate alınarak oluşturulan Okul Öğrenci Meclisleri, demokratik bir yapıyı içermektedir. Rehberlik ve Psikolojik Danışma Hizmetleri Yürütme Komisyonu ise okullarda rehberlik faaliyetlerin planlanması, okul dışındaki ortaklarla birlikteliğin sağlanması maksadıyla ilgili yönetmelik dikkate alınarak kurulmuştur. Öğrenci temsilcisinin kurula iştirakiyle katılım sağlanmaktadır. Sosyal Etkinlikler Kurulu, okul içi ve okul dışı etkinliklerin yürütülmesi amacıyla gerekli önlemleri almakla sorumlu olan kuruldur. Okul Gelişim Yönetim Ekibi, eğitimin kalitesi ve öğrencinin başarısını yükseltmek, okulun fiziki yapısını geliştirmek, okulun performansını değerlendirmek amacıyla faaliyet göstermektedir (Tüzün & Sarıışık, 2015, s. 68-69).

Çocuk haklarıyla ilgili konferans, panel, toplantı, eğitim programları, kongre gibi aktiviteler düzenlenmiş ve bunlar günümüze kadar devam etmektedir. Bu uygulamalara örnek olarak; 1989 yılında Devlet Bakanlığınca çocuk hakları konusunda bilinçlendirmeyi arttırmak maksadıyla "1990'larda Çocuklar için Politikalar" adlı konferans; İstanbul Barosu tarafından 1995 yılında çocuk

haklarının temel ilke ve kurallarını oluşturmak amacıyla bir konferans; Eskişehir İl Sosyal Hizmetler Müdürlüğü tarafından 1995'te kamuoyunun, çocuk haklarına karşı duyarlılığını yükseltmek için bir panel; Türk Tabipler Birliği İzmir Şubesi'nce 1996 yılında çocuk hakları için bir çalışma grupları toplantısı; Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü tarafından çocuk hakları ile ilgili personelin bilgisini arttırabilmek için eğitim programları; 1990'da Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi bir oyuncak müzesinin açılması; Ankara Üniversitesi'nde "Çocuk Kültür, Araştırma ve Uygulama Merkezi" 1994'te kurulması ve "Birinci Ulusal Çocuk Kültür Kongresi'nin" 1996'da gerçekleşmesi gösterilebilir (Polat, 2018, s. 39-47).

2010 yılında MEB tarafından 43 ayı kapsayan, UNICEF'in de desteklediği, 16.8 milyon Avroluk bütçe ile "Okul Öncesi Eğitimin Güçlendirilmesi Projesi" uygulamaya konuldu. Projenin amacı, MEB, yerel yönetimler, STK'lar aracılığıyla dezavantajlı çocukların bakım ve okul öncesi eğitim olanaklarının geliştirilmesi ve bakım hizmetlerinin karşılanmasıdır. Diğer bir projede yine MEB koordinatörlüğünde birçok bakanlık ve kuruluşun katıldığı "Uluslararası İlham Projesi" dir. Bu proje ile amaçlanan oyun, spor, etkinliğin, okullarda daha etkin bir biçimde kullanılmasıyla dezavantajlı çocukların yaşamlarında farklılık yaratabilmektir. Bu doğrultuda, ilköğretime zorunlu ders olarak "Oyun ve Fiziki Etkinlikler Dersi" konulmuştur (UNICEF, 2013, s. 90). "MEB Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nce" çocuklara hayat becerisi kazandırmak için psikolojik yardım hizmetleri; çocuk istismarına ilişkin çocukların bilgilendirilmesi gibi hizmetler verilmektedir. "MEB Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü" tarafından çocukların aileleriyle güzel zaman geçirmeleri için "Aile Eğitimi Kurs Programları"; Suriyeli çocuklara yönelik, eğitimlerini kendi dillerinde almaları için eğitim merkezleri kurulması; 2016 yılından itibaren Suriyeli çocukların ana sınıfı ve birinci sınıfa kayıt yaptırmaları zorunlu hale getirilmesi gibi hizmetler verilmiştir (ASPB, 2017, s. 23-25).

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın gerçekleştirdiği faaliyetler arasında "Aile Okulu" ismiyle çocuklara mahremiyet ve değerler eğitimi; sokak çocukları ve terör mağduru çocukları kapsayan yaz kampları; 81 ilde gerçekleştirilen paneller; çocuk istismarına ilişkin projeler yer almaktadır. "MEB Din Eğitimi Genel

Müdürlüğü'nce" "Özellikle Kız Çocuklarının Okullaşma Oranlarının Artırılması" isimli proje; dezavantajlı öğrencilerin önceleyen çeşitli kültürel ve sosyal etkinlikler; burs hizmeti gibi faaliyetler yer almaktadır (ASPB, 2017, s. 20-24).

Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü'nün, çocukların okula devamında büyük katkı sağlayan "Şartlı Eğitim Yardımları" yapılan çalışmalar arasında yer almaktadır. 2003 yılında yalnızca dezavantajlı çocukların yararlandığı "Şartlı Eğitim Yardımı" programından 2017'den itibaren mülteci çocuklarda yararlanmaya başlamıştır. Ülkemizde, dezavantajlı çocuklar için özel okula kayıtta devlet desteği bulunmaktadır. Devlet desteği, giderin %20'sidir. Ayrıca çıkarılan kanunla özel okulların, öğrencilerin en az %3'ünü ücret almadan okutmaları şartı getirilmiştir. (OECD 2020, s. 21). Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğünün stratejik planında (2009-2013), sosyal yardımların hakketmeyenlere aktarılması en önemli sorun olarak vurgulanmaktadır (Genç & Çat, 2013, s. 369).

Düşük gelirli çocuklara yönelik "Mobil Derslik" ve "Yaz Okulu" projeleri; "Taşımalı Eğitim programı"; okullaşmanın en az olduğu 16 ili kapsayan "*Özellikle Kız Çocuklarının Okullaşma Oranının Artırılması"* projesi; *"*Haydi Kızlar Okula" (2001-2005) kampanyası gibi faaliyetler, dezavantajlı öğrencilerlesin eğitim durumlarınım iyileşmesine yardımcı olmuştur. (OECD, 2013, s. 6).

2006-2010 yılları kapsayan projede, çocukların bilgi ve yaşama becerileri kazanmaları hedeflenmiştir. Çocuk Hakları Komitelerinin de yer aldığı bu proje kapsamında, çocukların hayatlarını etkileyen sorunlarla ilgili bilgi, yetenek, eğilimlerini geliştirmeyi amaçlayan "Yaşam Becerileri Eğitimi Programı" geliştirilmiş ve uygulanmıştır. Ayrıca ailelerin de bilgi, yetenek, eğilimlerini arttırmaya yönelik, "Benim Ailem Eğitim Programı" uygulamaya konmuştur (UNICEF, 2006).

2011-2014 yılları kapsayan "Demokrasi Kuşağı: Demokratik Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Projesi" bazı illerde yürütülmüştür. Bu proje ile "Demokratik Okul Yeterliliği Çerçevesi" ile ilgili bir temel bir kitap oluşturulmuş, bu kaynak 20 okulda uygulanmış ve böylece okul bazlı eğitimler sayesinde okul

öncesinden ortaöğretimin sonuna kadar demokratik bir okul kültürünün oluşması ve yaygınlaşması sağlanmıştır. Yüksek Öğretim Kurulu, tüm üniversitelerde öğretmen yetiştirme dallarında çocuk hakları ile ilgili öğrenimi zorunlu tutması, öğretmenlerin bu alanla ilgili kapasitelerinin daha da artmasına yol açabilir. Bazı fakültelerde yer alan çocuk hakları programları da diğer üniversiteler için de bir örnek oluşturabilir (MEB, 2011).

Ülkemizde her çocuk ailesinin yazılı iznine bağlı olarak, demokratik haklarını kullanabilmek için dernek kurabilir ya da bir çocuk derneğine üye olabilir. Ülkemizde 13 çocuk derneği faaliyet göstermektedir. Çocukların karar alma süreçlerinde katılımlarını artırmak ve düşüncelerine saygı göstermek çocuk meclisleri gibi uygulamalar söz konusudur. Belediye Kanunu'na bağlı olarak, belediyelerdeki çocuk meclisi sayısı 130; üye çocuk sayısı 186.283'tür. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı bünyesinde faaliyete geçen kampanya doğrultusunda, il hakları komiteleri de çalışmalarını sürdürmektedir. Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü'ne bağlı olarak faaliyette olan "Gençlik Merkezleri" ile farklı çocuk gruplarına sportif, sosyo-kültürel hizmetler verilmektedir. Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü öncülüğünde illerde çocuk hakları komiteleri kurulmuştur. Bu komitelerde her sosyo-ekonomik gruptan gelen çocuklar, düşüncelerini ve çözüm önerilerini sunmaktadırlar. Her 20 Kasım'da gerçekleştirilen "Çocuk Hakları" gününde çocuklar, fikirlerini, taleplerini iletmektedirler. Cezaevinde annesiyle olan çocuklar için kreş ve eğitim faaliyetleri verilmektedir. Eğitim faaliyetleri okuma-yazma kursları, kültürel faaliyetlerden meslek edinmeye kadar her konuda devam etmekte ve psikolojik destek de sağlanmaktadır. Ayrıca, "Bireyselleştirilmiş İyileştirme Sistemi" (BİSİS) ile her çocuğa yönelik durum saptandıktan sonra çocuğa özel ortam hazırlanmakta ve iyileştirme süreci devamlı değerlendirme ile denetlenmektedir (ASPB, 2017, s. 12-17).

2014-2019 dönemini içeren "Çocuk Koruma Hizmetlerinde Koordinasyon Strateji Belgesi" kabul edilmiştir. Çocukların etkin bir biçimde korunması için il ve ilçelerde koordinasyonlar oluşturulmuştur. Sosyal ve Ekonomik Destek (SED) hizmetinden faydalanan çocuklar için "SED Hizmetinin Etkinliğinin Arttırılması Projesi" devreye sokulmuştur. Proje doğrultusunda 23 ilde, çocukların eşit

fırsatları yakalayabilmeleri, okul dışında verimli vakit geçirmeleri, etkinliklerle risklerden uzak durmaları amaçlanmıştır. Çocuk Destek Merkezleri aracılığıyla çocukların temel ihtiyaçları giderilmekte, yaş ve cinsiyete göre sorunlar ele alınmakta, çocuklara davranış değişikliği, kişisel gelişim, hayat becerisinin kazandırılması amaçlanmaktadır. "Çocuk ve Gençler Sosyal Koruma ve Destek Programı (ÇOGEP)" kapsamında, dezavantajlı çocukların toplumla bütünleşmesi maksadıyla sportif, kültürel faaliyetler, kurslar, geziler düzenlenmiştir. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) ile ortaklaşa "Fındık Tarımında Çocuk İşçiliğinin Önlenmesi Projesi" yapılmıştır. Ordu, Şanlıurfa, Düzce, Sakarya'da uygulanan projenin amacı, fındıkta çocuk işçiliğinin sona erdirilmesidir. 2017-2023 yıllarını kapsayan "Çocuk İşçiliği ile Mücadele Ulusal Programı" 2017'de yürürlüğe girdi. Bu program doğrultusunda birçok çalıştay gerçekleştirilmiş, çocuk işçiliğin önlenmesi için 83 madde programda yer aldı (ASPB, 2017, s. 13-21).

Mülteci çocuklar açısından duruma bakıldığında, ülkemizde mülteci çocuk sayısı, yaklaşık 1 milyon 750 bindir. Suriyeli sığınmacı çocukların, gittikleri devlet okullarının oranı 2019-2000 eğitim-öğretim yılında %96'ya yükselmiştir. Mülteci çocuklardan okula gitmeyen 54.274 çocuk tespit edilmiş ve eğitime yönlendirilmişlerdir. Bu çocuklar için" Hızlandırılmış Eğitim Programı" (HEP) uygulanmıştır. 5-8 yaş için 100 TL., 12. Sınıf ve HEP programından yararlanan çocuklar için 150 TL., devlet desteği verilmektedir. Diyarbakır, Adana, Hayat, Şanlıurfa gibi illerdeki 1197 mülteci çocuğa psiko-sosyal destek verilmiştir. 2012'den itibaren tüm çocukların "Genel Sağlık Sigortası" kapsamına alındığını hatırlatmak gerekir. Şartlı Eğitim Yardımı (ŞEY) programından ise yararlanan mülteci çocuk sayısı 2019'da 562.016'dır. UNICEF'in raporunda Türkiye, hem ülke içinde hem de ülke dışında çocukların korunmasına katkı veren orta-üst gelir ülkesi olarak tanımlanmakta ve özellikle eğitim ve sağlıkta var olan kurumlara ve geniş kamu hizmetine sahip olduğu belirtilmektedir. Fakat bölgesel bazda var olan sosyo-ekonomik farklılıklar, çocuk haklarında Türkiye'nin ilerlemesini engellemektedir. Ayrıca Türkiye, dünyada en fazla mülteciye sahip ülkedir. Bu durumun kaynak sıkıntısına neden olduğu belirtilebilir (UNICEF, 2020, s. 5-32).

SONUÇ

Çocuklar bilindiği üzere toplumsal yapının en savunmasız, en korumaya muhtaç bölümünü oluşturmaktadır ve toplumda meydana gelen olumsuz şartlardan en fazla çocuklar etkilenmektedir. Çocuklar, ülkelerin siyasi, sosyo-kültürel, ekonomik gelişiminin merkezinde oldukları için ülkenin gelişmesi, büyümesi, vasıflı çocuk nüfusuyla doğrudan ilişkilidir. Çocukların gelişiminde ailenin dışında devlet, sivil toplum örgütleri gibi kurumlara da büyük sorumluluklar düşmektedir. Devlet, bu sorumluluğu yerine getirmek için sosyal politikalara başvurmaktadır. Hayır kurumları tarafından geçmiş dönemde sağlanan çocuk ile ilgili politikalar, zamanla devlet tarafından yerine getirilmeye başlanmıştır. Türkiye'de çocuk haklarının, yıllardır siyasetin gündeminde olan, yapılan yasal düzenlemelerle eksikliklerinin tamamlanmaya çalışıldığı bir konu olduğu görülmektedir. Türkiye'de ise bu konu, özellikle 2011 yılından günümüze ASPB çatısında teşkilatlanarak, uzman kişilerden oluşan ekip tarafından yürütülmektedir.

Ülkemiz nüfusunun %26.9'unu çocuklar oluşturmaktadır. Bu oran Avrupa Birliği ülkelerinin ortalamalarından (%18.2) oldukça fazladır. Bu sonuç, Türkiye'nin önemli bir çocuk sayısına sahip olduğunu göstermektedir. Türkiye'de çocuk sayısının fazlalığı, çocuğun hem toplum hem devlet için ne kadar önemli bir konu olduğuna işaret etmektedir. Türkiye'de çocuklarla ilgili demografik değişkenler incelendiğinde, okullaşmada, istihdamda, çocuk evlerinde belli bir düzeyde başarı sağlanmasına karşın, özellikle yoksullukta (%33.7) ve sosyal dışlanma riski ya da yoksulluk altında olan çocuklarda (2010'da %70.8; 2019'da %47.7) büyük bir sıkıntının olduğu söylenebilir. Bu sıkıntıda, ülkemizdeki mülteci çocuk sayısının artması da (yaklaşık 1 milyon 750 bin) etkili olmuştur. Şu noktayı da vurgulamak gerekir ki kültür alanında harcamaların az olması, dezavantajlı çocuklara yönelik kültürel politikaların azlığıyla uyuşmaktadır. Bu gruptaki çocuklar için sosyo-kültürel faaliyetlerin daha da artırılması gerekmektedir.

Dezavantajlı çocuklara yönelik sosyal politikaların yürürlüğe konması önemlidir. Fakat daha da önemli olan, politikaların uygulanıp uygulanmadığıdır. Bu noktada uygulamaya ilişkin, yerel düzeyde bir mekanizmanın kurulması

yerinde olacaktır. Türkiye'de özellikle son dönemde dezavantajlı çocuklara yönelik sosyal politikaların oldukça arttığı görülse de çocuk haklarına ilişkin sıkıntıların ortadan kaldırılabilmesi için, sosyal duyarlılığın daha çok ön planda olduğu toplum merkezli araştırılmalar arttırılmalıdır. Ayrıca dezavantajlı çocukların katılım ve temsil hakkının yükselmesi için, dezavantajlı çocuklara destek veren kişi ya da kurumlara, devlet tarafından teşvik verilebilir.

Genel olarak çocuk hakları ile ilgili politikaların hem geliştirilmesinde hem de uygulanmasında kurumların kapasitelerinden, kaynak eksikliğinden kaynaklanan zorluklar yaşanmaktadır. 2011'de ASPB ve alt birimi olan "Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün" kurulmasıyla çocuk haklarının izlenmesi, raporlanması ve denetlenmesi gibi faaliyetlerin başladığı görülmektedir. Bu faaliyetler çocuk hakları açısından önemlidir. Fakat hükümet dışında medya, üniversite, işveren örgütleri, sivil toplum örgütü gibi kuruluşların çocuklarla ilgili sosyal politikalara kaynak ve insan gücü bakımından daha fazla destek vermeleri gerekmektedir.

Sosyal içermeyi konu alan sınırlı literatürün gözden geçirilmesi sonucunda aslında sosyal içermenin tek başına bir kavram olarak tanımlanmadığı saptanmıştır. Özellikle sosyal dışlama daha önceden var olan bir kavram olduğu için sosyal içermenin çözümlenmesinde temel anahtar kavram olarak kullanılmıştır. Önem düzeyi yüksek olan bir başka kavram da katılımdır. Katılım her şeyden önce çocuğun aile ortamına katılım sağlaması ile başlamaktadır. Çocuk belli sorunlara karşı bilgilendirilmeli, konular üzerine çocukla konuşulmalı ve karar alma noktasın da da fikri sorulmalıdır.

Katılım etki düzeyini değerlendirmek ve ölçmek zor olan bir alandır. Fakat araştırma evresinde elde edilen bulgular sonucu çocuğun katılım düzeyinin ölçümünde kullanılabilecek en etkili alanın okul ortamı olduğu saptanmıştır. Okul ortamı, çocuğun fikirlerini özgürce ifade ederek katılım sağlayabilecekleri yerdir. Örneğin derste yöneltilen bir sorunun cevabını söylemek ya da öğretmenin anlattığı bir konuda çocukların da fikir yürüterek yorumda bulunmaları derse katılım anlamında etkin bir yöntemdir. Sınıf ya da okul başkanlığı seçiminde kendi istedikleri arkadaşlarına oy verebilmeleri de etkin katılıma bir örnek oluşturmaktadır. Okul ya da sınıf başkanı olan çocuğun sınıfını-okulunu temsil

ediyor olması da çocuklara küçük yaşlarda temsil bilincinin işlenebilmesi açısından önemlidir. Her ne kadar çocuğun aktif olduğu alan okul gibi görünse de aslında çocuk aile ortamında, yaşadığı her ortamda katılımcı olabilmelidir. Öyle ki aile içinde alınan kararlarda çocuğun yaşı küçük olduğu için fikrinin sorulmaması bile bir noktada dışlayıcı bir faaliyettir. Bu noktada aile bireylerinin, büyüklerin de katılım hakkında bilinçlenmesi, ufak bir karar bile olsa çocuğa istek ve fikrinin sorulmasının önemli ölçüde özgüven, farkındalık ve katılım bilinci oluşturacağı noktasında bilinçlendirilmesi gerekmektedir. Ülkemizde, Çocuk Meclisleri gibi katılımla ilgili kurumsallaşma gayretleri olsa da çocuğum tam anlamıyla bir birey olarak ortaya çıkmadığı söylenebilir.

Çocuk katılımını artırabilecek öneri niteliğinde bir başka alan ise medya ve teknolojik yapılanmadır. Çocuklar televizyonda-internette izlediklerinden ve okuduklarından çok etkilenmektedir. Bu nedenle birçok siteye ve TV (televizyon) kanalına erişim de devlet kontrollü olarak sınırlandırılabilmektedir. Çocuk kilidi bulunan mecralarda ebeveynlerin bu özelliği kullanarak çocuklarına daha güvenli bir internet deneyimi sağlayabilecekleri konusunda da bilinçlendirilmelidir. Çünkü internet ve medya zararlı özellikleri nedeni ile çocukların uzak tutulması değil aksine faydalanacakları yönlerin de çok olmasını değerlendirmeye aldığımızda bir hayli yarar sağlayıcı da olabilmektedir. Bu noktada TV deki ya da internetteki çocuk röportajları da yine ebeveynlerin gözetim ve izni doğrultusunda yapıldığında çocukların katılımı noktasında fazlasıyla etkin faaliyetler olabilmektedir. Bu tür ropörtaj ve çocuk programlarında çocuğa fikirlerinin sorulması ya da bilgi yarışması tarzı programlarda çocuğa sorular yöneltilmesi gibi durumlar çocukta bir geri bildirim oluşturmaktadır. Çocuk düşüncelerini ifade edebildiği için daha özgüvenli, dinlendiğini gördüğünde ise değer bilinci daha yüksek olmaktadır. Tüm bunların ışığında diyebiliriz ki medya ebeveyn kontrolünde ve doğru şekilde kullanıldığında çocukların katılım ve temsil haklarını faaliyete geçirerek kullanabildiği bir alandır ve koruyucu önlemler alınarak geliştirilmelidir.

Ülkenin kalkınması ve gelişimi için önemli bir etmen olan kalkınma planları mevcut sorunları çözme odaklı oldukları için sosyal politikalar alanında dikkatle incelenmesi gereken planlardır. Bu noktada kalkınma planlarını incelediğimizde çocuğun yaşadığı sorunlar noktasında çok fazla maddenin

bulunmadığı görülmüştür. Özellikle içinde bulunduğumuz dönemi de içeren 2019-2023 için gerekli planların yapıldığı on birinci kalkınma planı incelendiğinde çocuklara yönelik geniş düzenlemelerin bulunmadığı görülmektedir. 11. Kalkınma planında çocuğa yönelik planların "nitelikli insan, güçlü toplum" başlığının altında işlendiği görülmektedir. Çocuklar ve gençler için ayrı başlıklar bulunan planda özellikle eğitim konusunda ayrıca bir başlık olduğu görülmektedir. Bu noktada çocuk ile ilgili yapılan sosyal ve sosyal içerme politikalarının özellikle eğitim ekseninde döndüğünü söylemek yerinde olacaktır. Eğitim çocuklar için elbette en önemli olgulardan biridir. Ancak çocuk ile ilgili sürdürülen ve sürdürülebilir politikaların araştırılması evresinde sürekli olarak eğitim politikalarını görüyor olmak da diğer sorun alanlarının belli noktalarda geri planda kaldığını göstermektedir. Bu noktada kalkınma planında çocuk başlığı altındaki hedeflere baktığımızda yalnızca çocuğun değil aynı zamanda çocuğun her türlü yararı için ailenin de eğitim alması gerekliliği de vurgulanmaktadır.

Geçmişten günümüze çocuk hakları konusunda özellikle eğitim alanında önemli adımlar atılmasına rağmen sosyal hizmet, adalet, sağlık, kültürel faaliyetler alanında sıkıntılar devam etmektedir. Bu da yürütülen politikalardaki değişim ihtiyacının bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Artık günümüzde, çocukların ihtiyaçlarında yaşanan farklılaşmalar, çocuklara uygulanacak olan politikalarda da bir dönüşümü beraberinde getirmektedir. Çocuk hakları konusunda sıkıntı yaşanan yerler belirlenip, yerel yönetimlere sıkıntıların çözülmesi için kaynaklar aktarılabilir. Yapılan araştırmalar neticesinde Türkiye'de çocuğa yönelik olarak yürütülen sosyal içerme ve katılım politikalarının özellikle eğitim alanında yoğunlaştığı saptanmıştır. Bu oranın dağıtılabilmesi ve diğer sorunların da incelenerek konu hakkında çözüm niteliğinde politika önerileri geliştirilmesinin gerekliliği yadsınamaz düzeydedir. Öyle ki ülkemizdeki çocuk sorunlarının başında çocuk işçiler gelmektedir. Okuması gereken yaşlarda çalışmak zorunda kalan ya da hem okuyup hem çalışarak yaşından çok daha fazla sorumluluk yüklenen çocuklar için sosyal içerme faaliyeti kapsamında daha çok burs ve destek yardımı yapılabileceği önerisine de çalışmada değinmek yerinde olacaktır. Buna ek olarak bir başka sorun da sokak çocukları ve sokakta yaşayan çocuklardır. Ekonomik, ailesel, psikolojik ya da toplumsal nedenler ile gününün çoğunu sokakta çalışarak ya da sağlıksız ilişkiler geçirerek yaşayan bu çocukların

göz ardı edilmemesi önemlidir. Bakıldığında çocuk suç oranlarının artması, küçük yaştaki çocukların zararlı maddeler nedeni ile genç yaşta vefatı ya da yitip gitmesi belli bir aile ile sıcak bir yuvada olamamaktan kaynaklanmaktadır demek yanlış olmaz. Bu çocuklara sosyal içerme politikaları ile aileleri yok ise bir koruyucu aile modeli desteği sunulabileceği yahut ailelerine bakmak sorumluluğu bu çocuklarımıza kalmış ise en azından bu yükü hafifletecek maddi yardımlarda bulunulması da bu alandaki sosyal içerme politika önerimizdir.

Çalışmamız esnasında yapılan araştırmalar sonucunda Türkiye'de çocuklara yönelik sosyal içerme politika alanı yeterince gelişmiş değildir. Çocuklar için yürütülen politikalar genel perspektifte belli alanlara odaklanmış ve bu alanlarda dahi tam çözüme ulaşılamamıştır. Çocuklarımızın yaşadığı sorunların büyük bir kısmı ekonomik temelli olmak ile beraber devletimiz ve alanında politikalar yürüten sivil toplum kuruluşları gerekli maddi yardımları sağlamaya çalışmaktadır. Fakat mevcut yardımlar şuan ki noktada ihtiyaçları yeterince karşılayacak düzeyde bulunmamaktadır. Yine de devletimizin burs ve hibe yardımları yadsınamayacak düzeydedir ki gün geçtikçe de iyileşen bir ivme ile genişlemektedir. Çocuklara yönelik Sosyal içerme politikaları için son 5 yılda görmeyi beklediğimiz tablo şu ankine kıyasla çok daha aktif faaliyetler gerektirmektedir. Bu faaliyetlerin hız kazanması ve çözüme gidilecek sorun alanlarının netleşmesi açısından çalışmamızın faydalı olacağı öngörülmektedir.

KAYNAKÇA

Aasland, A. & Flotten, T. (2010). Ethnicity And Social Exclusion In Estonia And Latvia. *Europe-Asia Studies Journal, 53* (7), 1023-1049.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (ASPB). (2017). *Türkiye'de Çocuklara Yönelik Koruyucu Ve Önleyici Politikaları Değerlendirme Çalıştayı* Raporu, Yayın No: 10, Ankara.

Akpınar, T. (2017). Türkiye'deki Suriyeli Mülteci Çocukların Ve Kadınların Sosyal Politika Bağlamında Yaşadıkları Sorunlar. *Balkan Ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, *3*(3), 16-29.

Akyüz, E. (2001). Çocuk Hakları Sözleşmesinin Temel İlkeleri Işığında Çocuğun Eğitim Hakkı. *Milli Eğitim Dergisi*, *151*(1), 3-24.

Akyüz, E. (2020). *Çocuk Hukuku: Çocukların Hakları Ve Korunması*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Balaban, U. (2014). Türkiye Ve Avrupa Birliği'nde Sosyal İçerme Uygulamaları: 200'li Yıllara İlişkin Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme. *Mülkiye Dergisi, 38* (1), 103-149.

Bayır, Ö. G. (2019). Dezavantajlı Gruptaki Çocuklarla Eğitim Süreci: Sınıf Öğretmeni Adaylarının Görüşleri. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 20* (Özel Sayı), 1-14.

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi, 1989.

Bumin, K. (1983*). Batıda Devlet ve Çocuk.* İstanbul : Alan Yayıncılık.

Chiu, M. Y. , Lim, K. H. , Chan, K. ,Evans, S. & Huxley, P. J. (2016). What Does Social İnclusion Mean To Singaporeans? A Qualitative Study Of The Concept Of Social İnclusion. *Asia Pacific Journal Of Social Work And Development, 26* (2-3), 64-76.

Çakır, Ö. (2002). Sosyal Dışlanma. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 4* (3), 83-104.

Çapçıoğlu, İ. & Belen, F. Z. (2019). Dezavantajlı Gruplar-Psiko-Sosyal Ve Manevi Bakım. *Akademik Platform Dergisi,* 89-93.

Çelik, A. & Uluç, A. V. (2009). Yerel Siyasette Temsil Üzerine Bir Çalışma: Şanlıurfa Örneği. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, *1*(41), 215-231.

Çelik, A. (2008). Yerel Temsil Açısından Yerel Seçilmişler Üzerine Bir Araştırma: Bingöl İl Merkezi. *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi, 17*(1), 5-18.

Çelik, C. (2005). Çocuk Kavramı ve Medeni Hukuk Açısından Çocuk Haklarının Tarihi Gelişimi. *E Akademi*, 36.

Çelik, E. (2020). İnsan Hakları Bakımından Kırılgan Kavramına Bir Giriş ve Kavramın AİHM Kararlarındaki Görünürlüğü. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, *22*(1), 57-77.

Çeviker, A. , Mumcu, E. H. , Şekeroğlu, M. Ö. & Bayrak, M. (2018). UNICEF'e Göre Türkiye'de Dezavantajlı Kabul Edilen Grupların Sportif Etkinliklerle Sosyal Uyumun Sağlanması. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5 (12), 221-238.

Değirmencioğlu, S. (2010) *Tersten Katılım: Katılım Hakkı Üzerine Bir Değerlendirme*. Ankara: Maya Akademi Ve Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Genel Merkezi Yayını.

Doğan, İ. (2000). *Akıllı Küçük, Çocuk Kültürü Ve Çocuk Hakları Üzerine Sosyo-Kültürel Bir İnceleme*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.

Duyar, İ. & Özener, B. (2003). *Çocuk İşçiler*, Ankara: Ütopya Yayını.

Elkind, F. (1995). *Çocuk Ve Toplum- Çocuğun Toplumsallaştırılması*.(N. Güngör, Çev.). İstanbul: Gündoğan Yayıncılık.

Erbay, E. (2013). *Çocuk Hakları.* İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi.

Erbay, E. (2013).Çocukların Katılım Hakkı Üzerine Bir Türkiye Değerlendirmesi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, *2* (1), 38-54.

Erbay, E. (2016). *Çocuk Katılımı.* İstanbul: Nobel Yayınevi.

Erdal, L. (2014). Türkiye'de Sosyal Politika ve Koruyucu Aile Hizmet Modeli. *Sosyo Ekonomi Dergisi*, *22*(2), 172-192.

Genç, Y. & Çat, D. (2013). Engellilerin İstihdamı Ve Sosyal İçerme İlişkisi. *Akademik İncelemeler Dergisi*, *8*(1), 363-393.

Güngör, H. & Ogelman, G. (2021). Çocuk Gelişimi Öğrencilerinin Çocuk Sevme Düzeylerinin Çocuk Katılımı Farkındalığı Düzeylerini Yordayıcı Etkisi. *Uluslararası Alan Eğitimi Dergisi*, *7*(2),51-61.

Güran, R. (2020). Otizmli Çocuğu Olan Ailelerin Sosyal Dışlanmasını Önleyici-Bir Sosyal İçerme Örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1*(38), 253-272.

Hareket E., Çağlayan T. & Dündar H. (2016). Çocuk Haklarına İlişkin Algı Gelişiminde Çocuk Meclisi Uygulamaları. *The Journal Of Academic Social Science Studies, 1* (42), 445-463.

İbiş, F. (2017). Çocuğun Temsilci Olması Ve Hukuki Sonuçları. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, *18* (1), 1103-1137.

İkizoğlu, M., Önal D., & Gökçearslan, E. (2007). Çalışan Çocukların Sorunları ve Geleceğe İlişkin Beklentileri. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, *18*(2), 21-36.

Kahraman, F. ve Sallangül, S. (2015). Türkiye'de Çocuk Yoksulluğu: Gaziantep Üzerine Bir Araştırma. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *8*(1), 339-366.

Kalpa, A. (2010) Refah Rejimi Bağlamında Çocuk Bakımı Hizmetleri. *Çalışma ve Toplum Dergisi, 1*(3), 192-220.

Kapani, M. (2005). *Politika Bilimine Giriş.* Ankara: Bilgi Yayınevi.

Karaçor, S. (2009). Yeni İletişim Teknolojileri, Siyasal Katılım, Demokrasi. *Yönetim Ve Ekonomi Dergisi, 16*(2), 121-131.

Karadoğan, U. (2019).Çocuk Ve Çocukluk Kavramının Tarihsel Süreçte Değerlendirilmesi. *Çocuk ve Medeniyet Dergisi*, *1*(1), 195-226.

Karaman, K. (2003). Türkiye'de Şehirleşme Olgusu Ve Gecekondu Sorunu. *Fırat Üniversitesi Doğu Araştırmaları Dergisi, 2* (1), 108-117.

Karasar, N. (2002). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel Yayınları

Karataş, K. & Acar, H. (2008).Sosyal Hizmet Kuruluşlarında Çocuk Ve Gençlerin Katılımı. *Toplum Ve Sosyal Hizmet Dergisi, 19* (1), 29-44.

Kolk, A. & Tulder, R.V. (2002). Corporate Codes Of Conduct And Child Labour. *Avrupa Yönetim Dergisi*, *20*(3), 260-271.

Koman, E. (2011*).Çocuklarla Birlikte Başka Bir Medya*. İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.

Kurt, S. (2016). Çocuk Haklarında İlişkin Temel Uluslararası Belgeler ve Türkiye Uygulaması. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 1* (36), 99-127.

Makal, A. (2007). *Ameleden İşçiye: Erken Cumhuriyet Dönemi Emek Tarihi Çalışmaları*, İstanbul: İletişim Yayını.

Mamur Işıkçı, Y. & Karatepe S. (2016). Türkiye'de Çocuğa Yönelik Sosyal Politika Uygulamaları Ve Tarihsel Analizi. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi, 7*(1), 69-100.

Memiş, L. (2020). Yerel Yönetimlerin Çocuğa Yönelik Örgütlenmesi Ve Politikaları: Seçilmiş Ülkeler Üzerinden Bir Değerlendirme. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, *12*(22), 39-56.

Milli Eğitim Bakanlığı. (MEB). (2011). *Demokratik Vatandaşlık Ve İnsan Hakları Eğitimi.* Ankara.

Nayır, F. & Karaman Kepenekçi, Y. (2011). İlköğretim Türkçe Ders Kitaplarında Çocukların Katılım Hakları, 160-168.

Onur, B. (2007). *Çocuk, Tarih ve Toplum.* Ankara: İmge Yayıncılık.

Oruç, T. & Bayrakçı, E. (2018). Yerel Siyasette Temsil Ve Katılım: Kadın Aktörler. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi, 7*(2), 463-480.

Özaydın, M. (2013). Refah Dönemi Devletinin Krizi, Sosyal Politikanın Dönüşümü ve Yükselen Sivil Toplum. *HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi, 2*(3) , 75-91.

Özçevik, D. & Ocakçı, A. (2021). Çocukları Sokağa İten Faktörler, Karşılaştıkları Sorunlar Ve Hemşirenin Rolü. *Journal Of Health Services And Education, 5*(1), 26-32.

Özkan, M. (2020). Siyasal Temsil: Bir Kavramın Dönüşümü. *Felsefe Dünyası Dergisi, 1*(71), 232-263.

Pektaş, E. K. & Akın, F. (2010). Avrupa Kentsel Şartları Perspektifinde Bir Kentli Hakkı Olarak Katılım Hakkı Ve Türkiye. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 12*(2),23-49.

Polat, B. D. (2018). Çocuk Gelişimi Ve Okul Öncesi Öğretmenliği Öğrencilerinin Çocukların Katılım Hakkına İlişkin Görüşleri, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Anabilim dalı, Yüksek Lisans Tezi.

Polat, O. & Gezer, T. (2010). *Çocukların Sosyal İçerilmesi Ve Katılım Haklarının Hayata Geçirilmesi.* İstanbul: Planet Ajans Yayınevi.

Pouya, S. (2016). Ortopedik Engelli Çocukların İyileştirilmelerine Yönelik Planlama Yaklaşımı: ODTÜ Eymir Gölü Örneği (Ankara), Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.

Poyraz, E. (2017). Yerel Yönetimlerde Siyasal Katılım Ve Temsiliyet Sorunsalı Üzerine Bir Değerlendirme: Belediye Meclislerinin Etkinliği, *Farabi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, *1*(1), 136-146.

Rawal, N. (2008). Social Inclusion And Exclusion: A Review. *Dhaulagiri Journal Of Sociology And Anthropology, 5* (2), 161-180.

Sartugan, E. (2006). *Sosyal Politika Bilimi.* Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.

Semenoğlu, N. (2001). Çocuk Hakları, Çalışan Çocuklar ve Eğitim Sorunları. *Milli Eğitim Dergisi,1* (151), 25-35.

Semerci, P. U. & Müderrisoğlu, S. & Karatay, A. & Akkan, B. E. & Kılıç, Z. & Oy., B. & Uran, Ş. (2012). *Eşitsiz Bir Toplumda Çocukluk*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları

Sen, A. (2000). "Social Exclusion: Concept, Application and Scrutiny" in *Social Development Paper No. 1*

Serozan, R. (2005). *Çocuk Hukuku*. İstanbul: Vedat Yayıncılık.

Silver, H. (1994). Social Exclusion And Social Solidarity: Three Paradigms. *International Lobour Review, 133* (5-6), 531-578.

Şahin, S. & Polat, O. (2012). Türkiye'de Ve Dünyadaki Gelişmiş Ülkelerde Çocuk Katılım Hakkı Algısının Ve Uygulamalarının Karşılaştırılması. *Hukuk Ve İktisat Araştırmaları Dergisi,* 4(1),275-282.

TBMM, (2001). Türk Medeni Kanunu, *Türkiye Cumhuriyeti Resmi Gazetesi*, 41 (24607), 8049- 8209.

TBMM, (2004). Türk Ceza Kanunu, *Türkiye Cumhuriyeti Resmi Gazetesi,* 43(25611), 8965-9046.

TBMM, (2005). Çocuk Koruma Kanunu, *Türkiye Cumhuriyeti Resmi Gazetesi*, 44(25876), 9501-9512.

TBMM, (2011). Türk Borçlar Kanunu, *Türkiye Cumhuriyeti Resmi Gazetesi*, 50(27836), 10757-10870.

Toprak, D (2015). Uygulamada Ortaya Çıkan Farklı Refah Devleti Modelleri Üzerine Bir İnceleme. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1*(21), 151-175.

Tor, H. (2010). Türkiye'de Çocuk İşçiliğinin Boyutları. *Journal Of World Of Turks, 2*(2), 25-42.

Tozduman Yaralı, K. & Güngör Aytar, A. (2017). Okul Öncesi Sınıflarında Çocuğun Katılım Hakkının Çocukların Ve Öğretmenlerin Görüşlerine Göre İncelenmesi. *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 6*(1), 29-47.

Tuhan Boz, R. (2021). Fail-Mağdur Uzlaştırmasında Ayırt Etme Gücüne Sahip Çocuğun Katılım Hakkı Ve Kanuni Temsili. *Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Dergisi 2*(1), 734-800.

Türkiye İstatistik Kurumu [TUIK]. (2021). *Dünya Nüfus Günü, 2021.* 24.12.2022 Tarihinde: https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Dunya-Nufus-Gunu-2022-45552, adresinden alındı.

Türkiye İstatistik Kurumu [TUIK]. (2021). *Tüik İstatistiklerle Çocuk, 2021 İllere Göre Çocuk Nüfus Oranı*. Türkiye: Tüik Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi.

Tüzün, I. & Sarıışık, Y. (2015). *Türkiye'de Okullarda Çocuk Katılımı: Durum Analizi*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

United Nations International Children's Emergency Found (UNICEF), (2013). *Çocuk Refahı Belgesi*, Ankara.

United Nations International Children's Emergency Found (UNICEF). (2006). *Çocukların ve ergenlerin korunması ve katılımı (2006-2010).* İstanbul.

United Nations International Children's Emergency Found [UNICEF]. (2011) *Türkiye'de Çocukların Durum Raporu* 2011.Türkiye.

United Nations International Children's Emergency Fund [UNICEF]. (2018). *Türkiye-UNICEF Ülke İşbirliği Programı- UNICEF Yıllık Raporu.* İstanbul.

United Nations International Children's Emergency Fund [UNICEF]. (2020). *Türkiye-UNICEF Ülke İşbirliği Programı (2016-2020)- UNICEF 2019 Yıllık Raporu.* İstanbul.

Varlık, Ü. & Ören, B. (2003). Demokrasi ve Temsil. *Sakarya Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi,* 1(1), 173-185.

Yalçınkaya, E. & Azrak Y. (2016). Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Çocuk Meclislerine İlişkin Görüşleri: Nitel Bir Çalışma. *Türklerin Dünyası Dergisi (Zfwt), 8* (1), 151-169.

Yıldırım, U. , Öner, Ş. , Aksu, H. &Tatlı, S. M. (2011).Yerel Temsil ve Katılım Bağlamında Belediye Meclisleri: Kahramanmaraş ve Sivas Örnekleri. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 8* (15), 507-530.

Yolcu, H. (2021). Uluslararası Örgütler Ve Eğitim: UNESCO Ve UNICEF Örneği. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *57* (1), 273-305.

Yüksel, M., Adıgüzel, O. & Yüksel, H. (2015). Dünyada Ve Türkiye'de Sosyal Politika Temelinde Dezavantajlı Bir Grup Olarak Çocuk İşçiler Realitesi. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 6* (4), 23-34.

Yüksel, Y. (2015). Yerel Dinamiklere Dayalı Bir Sosyal İçerme Programı: Türkiye'nin Sosyal Destek Programı Örneği, *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 138* (35), 137-159.

EKLER

Ek 1: Anayasa Madde 66-74 Arasındaki Maddeler

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
Siyasi Haklar ve Ödevler

I. Türk vatandaşlığı

Madde 66 – Türk Devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türktür.

Türk babanın veya Türk ananın çocuğu Türktür. **(Mülga ikinci cümle: 3/10/2001-4709/23 md.)**

Vatandaşlık, kanunun gösterdiği şartlarla kazanılır ve ancak kanunda belirtilen hallerde kaybedilir.

Hiçbir Türk, vatana bağlılıkla bağdaşmayan bir eylemde bulunmadıkça vatandaşlıktan çıkarılamaz.

Vatandaşlıktan çıkarma ile ilgili karar ve işlemlere karşı yargı yolu kapatılamaz.

II. Seçme, seçilme ve siyasi faaliyette bulunma hakları

Madde 67 – Vatandaşlar, kanunda gösterilen şartlara uygun olarak seçme, seçilme ve bağımsız olarak veya bir siyasi parti içinde siyasi faaliyette bulunma ve halkoylamasına katılma hakkına sahiptir.

(Değişik fıkra: 23/7/1995-4121/5 md.) Seçimler ve halkoylaması serbest, eşit, gizli, tek dereceli, genel oy, açık sayım ve döküm esaslarına göre, yargı yönetim ve denetimi altında yapılır. Ancak, yurt dışında bulunan Türk vatandaşlarının oy hakkını kullanabilmeleri amacıyla kanun, uygulanabilir tedbirleri belirler.

(Değişik fıkra: 23/7/1995-4121/5 md.) Onsekiz yaşını dolduran her Türk vatandaşı seçme ve halkoylamasına katılma haklarına sahiptir.

Bu hakların kullanılması kanunla düzenlenir.

(Değişik fıkra: 23/7/1995-4121/5 md.) Silah altında bulunan er ve erbaşlar ile askeri öğrenciler, taksirli suçlardan hüküm giyenler hariç ceza infaz kurumlarında bulunan hükümlüler oy kullanamazlar. Ceza infaz kurumları ve tutuk evlerinde oy kullanılması ve oyların sayım ve

---

[22] *Bu maddenin kenar başlığı "XIII. Sosyal ve ekonomik hakların sınırı" iken, 3/10/2001 tarihli ve 4709 sayılı Kanunun 22 nci maddesiyle metne işlendiği şekilde değiştirilmiştir.*

dökümünde seçim emniyeti açısından alınması gerekli tedbirler Yüksek Seçim Kurulu tarafından tespit edilir ve görevli hakimin yerinde yönetim ve denetimi altında yapılır.[23]

(Ek fıkra: 23/7/1995-4121/5 md.) Seçim kanunları, temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkelerini bağdaştıracak biçimde düzenlenir.

(Ek fıkra: 3/10/2001-4709/24 md.) Seçim kanunlarında yapılan değişiklikler, yürürlüğe girdiği tarihten itibaren bir yıl içinde yapılacak seçimlerde uygulanmaz.

III. Siyasi partilerle ilgili hükümler

A. Parti kurma, partilere girme ve partilerden ayrılma[24]

Madde 68 – (Değişik: 23/7/1995-4121/6 md.)

Vatandaşlar, siyasi parti kurma ve usulüne göre partilere girme ve partilerden ayrılma hakkına sahiptir. Parti üyesi olabilmek için onsekiz yaşını doldurmuş olmak gerekir.

Siyasi partiler, demokratik siyasi hayatın vazgeçilmez unsurlarıdır.

Siyasi partiler önceden izin almadan kurulurlar ve Anayasa ve kanun hükümleri içerisinde faaliyetlerini sürdürürler.

Siyasi partilerin tüzük ve programları ile eylemleri, Devletin bağımsızlığına, ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne, insan haklarına, eşitlik ve hukuk devleti ilkelerine, millet egemenliğine, demokratik ve laik Cumhuriyet ilkelerine aykırı olamaz; sınıf veya zümre diktatörlüğünü veya herhangi bir tür diktatörlüğü savunmayı ve yerleştirmeyi amaçlayamaz; suç işlenmesini teşvik edemez.

Hakimler ve savcılar, Sayıştay dahil yüksek yargı organları mensupları, kamu kurum ve kuruluşlarının memur statüsündeki görevlileri, yaptıkları hizmet bakımından işçi niteliği taşımayan diğer kamu görevlileri, Silahlı Kuvvetler mensupları ile yükseköğretim öncesi öğrencileri siyasi partilere üye olamazlar.

Yüksek öğretim elemanlarının siyasi partilere üye olmaları ancak kanunla düzenlenebilir. Kanun bu elemanların, siyasi partilerin merkez organları dışında kalan parti görevi almalarına cevaz veremez ve parti üyesi yüksek öğretim elemanlarının yüksek öğretim kurumlarında uyacakları esasları belirler.

Yüksek öğretim öğrencilerinin siyasi partilere üye olabilmelerine ilişkin esaslar kanunla düzenlenir

Siyasi partilere, Devlet, yeterli düzeyde ve hakça mali yardım yapar. Partilere yapılacak yardımın, alacakları üye aidatının ve bağışların tabi olduğu esaslar kanunla düzenlenir.

B. Siyasi partilerin uyacakları esaslar

Madde 69 – (Değişik: 23/7/1995-4121/7 md.)

Siyasi partilerin faaliyetleri, parti içi düzenlemeleri ve çalışmaları demokrasi ilkelerine uygun olur. Bu ilkelerin uygulanması kanunla düzenlenir.

Siyasi partiler, ticari faaliyetlere girişemezler.

Siyasi partilerin gelir ve giderlerinin amaçlarına uygun olması gereklidir. Bu kuralın uygulanması kanunla düzenlenir. Anayasa Mahkemesince siyasi partilerin mal edinimleri ile gelir ve giderlerinin kanuna uygunluğunun tespiti, bu hususun denetim yöntemleri ve aykırılık halinde uygulanacak yaptırımlar kanunda gösterilir. Anayasa Mahkemesi, bu denetim görevini yerine getirirken Sayıştaydan yardım sağlar. Anayasa Mahkemesinin bu denetim sonunda vereceği kararlar kesindir.

Siyasi partilerin kapatılması, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısının açacağı dava üzerine Anayasa Mahkemesince kesin olarak karara bağlanır.

Bir siyasi partinin tüzüğü ve programının 68 inci maddenin dördüncü fıkrası hükümlerine aykırı bulunması halinde temelli kapatma kararı verilir.

Bir siyasi partinin 68 inci maddenin dördüncü fıkrası hükümlerine aykırı eylemlerinden ötürü temelli kapatılmasına, ancak, onun bu nitelikteki fiillerin işlendiği bir odak haline geldiğinin Anayasa Mahkemesince tespit edilmesi halinde karar verilir. **(Ek cümle: 3/10/2001-4709/25 md.)** Bir siyasî parti, bu nitelikteki fiiller o partinin üyelerince yoğun bir şekilde işlendiği ve bu durum o partinin büyük kongre veya genel başkan veya merkez karar veya yönetim organları veya Türkiye Büyük Millet Meclisindeki grup genel kurulu veya grup yönetim kurulunca zımnen veya açıkça benimsendiği yahut bu fiiller doğrudan doğruya anılan parti organlarınca kararlılık içinde işlendiği takdirde, söz konusu fiillerin odağı haline gelmiş sayılır.

(Ek fıkra: 3/10/2001-4709/25 md.) Anayasa Mahkemesi, yukarıdaki fıkralara göre temelli kapatma yerine, dava konusu fiillerin ağırlığına göre ilgili siyasî partinin Devlet yardımından kısmen veya tamamen yoksun bırakılmasına karar verebilir.

Temelli kapatılan bir parti bir başka ad altında kurulamaz.

Bir siyasi partinin temelli kapatılmasına beyan veya faaliyetleriyle sebep olan kurucuları dahil üyeleri, Anayasa Mahkemesinin temelli kapatmaya ilişkin kesin kararının Resmî Gazetede gerekçeli olarak yayımlanmasından başlayarak beş yıl süreyle bir başka partinin kurucusu, üyesi, yöneticisi ve denetçisi olamazlar.

Yabancı devletlerden, uluslararası kuruluşlardan ve Türk uyruklu̇ğunda olmayan gerçek ve tüzel kişilerden maddi yardım alan siyasi partiler temelli olarak kapatılır.

(Değişik fıkra: 3/10/2001-4709/25 md.) Siyasî partilerin kuruluş ve çalışmaları, denetlenmeleri, kapatılmaları ya da Devlet yardımından kısmen veya tamamen yoksun bırakılmaları ile siyasî partilerin ve adayların seçim harcamaları ve usulleri yukarıdaki esaslar çerçevesinde kanunla düzenlenir.

IV. Kamu hizmetlerine girme hakkı

A. Hizmete girme

Madde 70 – Her Türk, kamu hizmetlerine girme hakkına sahiptir.

Hizmete alınmada, görevin gerektirdiği niteliklerden başka hiçbir ayırım gözetilemez.

B. Mal bildirimi

Madde 71– Kamu hizmetine girenlerin mal bildiriminde bulunmaları ve bu bildirimlerin tekrarlarına süreleri kanunla düzenlenir. Yasama ve yürütme organlarında görev alanlar, bundan istisna edilemez.

V. Vatan hizmeti

Madde 72 – Vatan hizmeti, her Türkün hakkı ve ödevidir. Bu hizmetin Silahlı Kuvvetlerde veya kanunu kesiminde ne şekilde yerine getirileceği veya getirilmiş sayılacağı kanunla düzenlenir.

VI. Vergi ödevi

Madde 73 – Herkes, kamu giderlerini karşılamak üzere, mali gücüne göre, vergi ödemekle yükümlüdür.

Vergi yükünün adaletli ve dengeli dağılımı, maliye politikasının sosyal amacıdır.

Vergi, resim, harç ve benzeri mali yükümlülükler kanunla konulur, değiştirilir veya kaldırılır.

Vergi, resim, harç ve benzeri mali yükümlülüklerin muaflık, istisnalar ve indirimleriyle oranlarına ilişkin hükümlerinde kanunun belirttiği yukarı ve aşağı sınırlar içinde değişiklik yapmak yetkisi Cumhurbaşkanına verilebilir.[25]

VII. Dilekçe, bilgi edinme ve kamu denetçisine başvurma hakkı [26]

Madde 74 – Vatandaşlar ve karşılıklılık esası gözetilmek kaydıyla Türkiye'de ikamet eden yabancılar kendileriyle veya kamu ile ilgili dilek ve şikayetleri hakkında, yetkili makamlara ve Türkiye Büyük Millet Meclisine yazı ile başvurma hakkına sahiptir.[27]

Kendileriyle ilgili başvurmaların sonucu gecikmeksizin, dilekçe sahiplerine yazılı olarak bildirilir.[28]

(Mülga üçüncü fıkra: 7/5/2010-5982/8 md.)

(Ek fıkra: 7/5/2010-5982/8 md.) Herkes, bilgi edinme ve kamu denetçisine başvurma hakkına sahiptir.

---

[25] *21/1/2017 tarihli ve 6771 sayılı Kanunun 16 ncı maddesiyle, bu fıkrada yer alan "Bakanlar Kuruluna" ibaresi "Cumhurbaşkanına" şeklinde değiştirilmiştir.*

[26] *Bu maddenin kenar başlığı "VII. Dilekçe hakkı" iken, 7/5/2010 tarihli ve 5982 sayılı Kanunun 8 inci maddesiyle metne işlendiği şekilde değiştirilmiştir.*

[27] *3/10/2001 tarihli ve 4709 sayılı Kanunun 26 ncı maddesiyle, bu fıkraya "Vatandaşlar" ibaresinden sonra gelmek üzere "ve karşılıklılık esası gözetilmek kaydıyla Türkiye'de ikamet eden yabancılar" ibaresi eklenmiştir.*

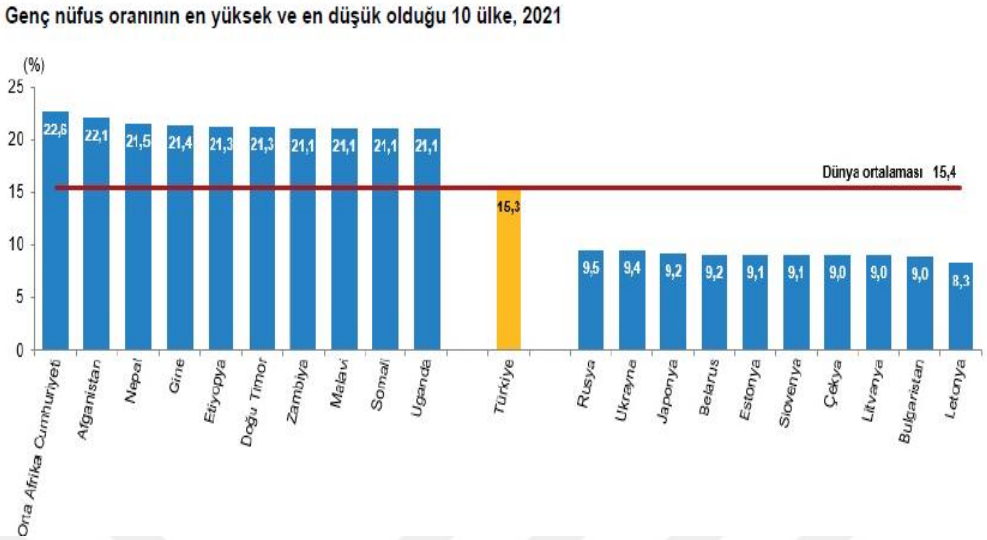
[28] *3/10/2001 tarihli ve 4709 sayılı Kanunun 26 ncı maddesiyle, bu fıkrada yer alan "sonucu" ibaresinden sonra*

(Ek fıkra: 7/5/2010-5982/8 md.) Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına bağlı olarak kurulan Kamu Denetçiliği Kurumu idarenin işleyişiyle ilgili şikâyetleri inceler.

(Ek fıkra: 7/5/2010-5982/8 md.) Kamu Başdenetçisi Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından gizli oyla dört yıl için seçilir. İlk iki oylamada üye tamsayısının üçte iki ve üçüncü oylamada üye tamsayısının salt çoğunluğu aranır. Üçüncü oylamada salt çoğunluk sağlanamazsa, bu oylamada en çok oy alan iki aday için dördüncü oylama yapılır; dördüncü oylamada en fazla oy alan aday seçilmiş olur.

(Ek fıkra: 7/5/2010-5982/8 md.) Bu maddede sayılan hakların kullanılma biçimi, Kamu Denetçiliği Kurumunun kuruluşu, görevi, çalışması, inceleme sonucunda yapacağı işlemler ile Kamu Başdenetçisi ve kamu denetçilerinin nitelikleri, seçimi ve özlük haklarına ilişkin usul ve esaslar kanunla düzenlenir.

Ek 2: Genç Nüfus Oranının En Yüksek ve En Düşük Olduğu 10 Ülke

Ek 3: Çocuk Nüfus Oranı En Yüksek ve En Düşük Olan Ülke Sıralaması

Ek 4: Sosyal İçerme ve Sosyal Uyum Kanun Teklifi

T.B.M.M.
CUMHURİYET HALK PARTİSİ
Grup Başkanlığı
Tarih : 08 Temmuz 2015
Sayı : 61

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ BAŞKANLIĞINA

Sosyal Uyum ve Sosyal İçerme Kanunu Teklifim gerekçesiyle birlikte ekte sunulmuştur.

Gereğinin yapılmasını saygılarımla arz ederim.

Dr. M. Sezgin Tanrıkulu
İstanbul Milletvekili

Sosyal içerme için öncelikli yasama ve politika alanları şu başlıklarda ele alınabilir:
1. Toplumsal kimliğin tüm çeşitliliği içinde tanınması
2. Kültürel ifadenin ve medya görünürlüğünün desteklenmesi

T. B. M. M. CUMHURİYET HALK PARTİSİ CHP 1923 GRUP BAŞKANLIĞI

3. Hukuki kişiliğinin tanınması
4. Ayrımcılığın yasaklanması ve ayrımcılıkla mücadele
5. Şiddetten ve nefret suçlarından koruma
6. Damgalanmadan ve nefret söyleminden koruma
7. Kişisel verilerin korunması
8. Bilgiye ve iletişim mekanizmalarına erişim
9. Adalete erişim ve hukuki güvenliğin sağlanması
10. Şikâyet mekanizmalarına erişim
11. Hesap verebilirliğin güvenceye alınması ve cezasızlık ile mücadele
12. Sağlık hizmetlerine erişim, kapsayıcı sağlık müfredatı
13. Barınma hakkının korunması, kapsayıcı şehir planlama
14. İşgücüne katılıma açık teşvik
15. Sosyal güvenlik ve sosyal koruma
16. Karar alma süreçlerine etkin katılıma ve siyasi temsile açık teşvik
17. Eğitim ve öğretim hizmetlerine erişim, kapsayıcı müfredat
18. Aile içi şiddet ile mücadele, aile içi dayanışmanın desteklenmesi
19. Çocukların ve gençlerin dışlanma döngüsü riskine karşı korunması

Ek 5: Kent Konseyi Madde 12

Meclisler ve çalışma grupları

MADDE 12 – (1) Kent konseyleri, görev alanına giren konularda meclis ve çalışma grupları oluşturabilir.

(2) Meclislerin ve çalışma gruplarının çalışma usul ve esasları genel kurulca belirlenir.

(3) Meclislerde ve çalışma gruplarında oluşturulan görüşler, kent konseyi genel kurulunda görüşülerek kabul edildikten sonra değerlendirilmek üzere ilgili belediye meclisine sunulur.

ÖZ GEÇMİŞ

Adı ve Soyadı: Sude ÖZYURT

Bildiği Yabancı Diller: İngilizce, Almanca

Uzmanlık Alanı: Siyaset Bilimi

Derece	Bölüm/ Program	Üniversite	Yıl
Lisans	Siyaset Bilimi Ve Kamu Yönetimi	Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi	2019
İkinci Üniversite	Adalet	Anadolu Üniversitesi	2020
Yüksek Lisans	Siyaset Bilimi Ve Kamu Yönetimi	Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi	2023

Eserler:

A. Uluslararası hakemli dergilerde yayımlanan makaleler:

A1. ……..……..……

B. Uluslararası bilimsel toplantılarda sunulan ve bildiri kitaplarında (p*roceedings*) basılan bildiriler:

B1. ……

C. Yazılan ulusal/uluslararası kitaplar veya kitaplardaki bölümler:

C1. Yazılan ulusal/uluslararası kitaplar:

C1.1. ……...……

C2. Yazılan ulusal/uluslararası kitaplardaki bölümler:

C2.1……

D. Ulusal hakemli dergilerde yayımlanan makaleler:

D1.……..……

E. Ulusal bilimsel toplantılarda sunulan ve bildiri kitaplarında basılan bildiriler:

E1. H. Çavuşoğlu ve S. Özyurt (2021). Sosyal Devlet ve Sosyal İçerme İlişkisi, Mıddle East Internatıonal Conference On Contemporary Scıentıfıc Studıes-VI September 20-22, 2021, 167-174.

F. Sanat ve tasarım etkinlikleri:

F1……..

G. Diğer yayınlar: *(Yukarıdaki maddelerde yer alan başlıklardaki kategorilere girmeyen ve belirtilmek istenen tüm eserler bu maddenin altında belirtilecektir.)*

G1.……